

CHOGAM 1989

THE CHONG KUMDAN EXPEDITION 1989

72, Vijay Apts., 16, Carmichael Road, Bombay 400 026.

Tel: 494 0772 ■ Gram: WINTERWEAR

SUMMARY

The expedition was organised to the East Karakoram region, east of Saser la (5395 m). Two of the last two major unexplored glaciers were visited and different peaks were climbed.

Peaks climbed : ALL FIRST ASCENTS

In Aq Tash Glacier :

1. 'LOKHZUNG'
(6090 m)	12 August	Muslim Contractor
Pasang Bodh
2. 'CHATHUNG THUNG'
(5645 m)	14 August	Muslim Contractor
Pasang Bodh

In Chong Kumdan Glacier

3. 'CHOGAM'
(6250 m)	14 August	Arun Samant
Monesh Devjani
Koylu Ram
4. 'STOS'
(6005 m)	15 August	Arun Samant
Koylu Ram
5. 'SKYANG'
(5770 m)	16 August	Monesh Devjani
Yog Raj (Buruwa)

Other landmarks :

- (A) While attempting peak 6739 m in the Aq Tash glacier, a high point 'KHARA TOWER', c. 6400 m, was reached by Arun Samant and Pasang Bodh on 7 August.
- (B) Two unexplored glaciers, Aq Tash and Chong Kumdan, were visited and fully photographed. These were the perhaps last unexplored regions north of Saser la.
- (C) Two high cols were reached :
'Col 62'
(6200 m)
(on Aq Tash, 7016 m, ridge)	7 August	Muslim Contractor
Arun Samant
Pasang Bodh
Koylu Ram
'Col 59'
(5900 m)
On Chong Kumdan glacier	14 August	Monesh Devjani
Arun Samant
Harish Kapadia
Koylu Ram
- (D) Remains of the historic glacier dam at the meeting point of Chong Kumdan glacier moraine and Shyok river were observed, studied and photographed.

Period : From 1 July 1989 to 29 August 1989.

Sponsors : THE MOUNTAINEERS, Bombay.

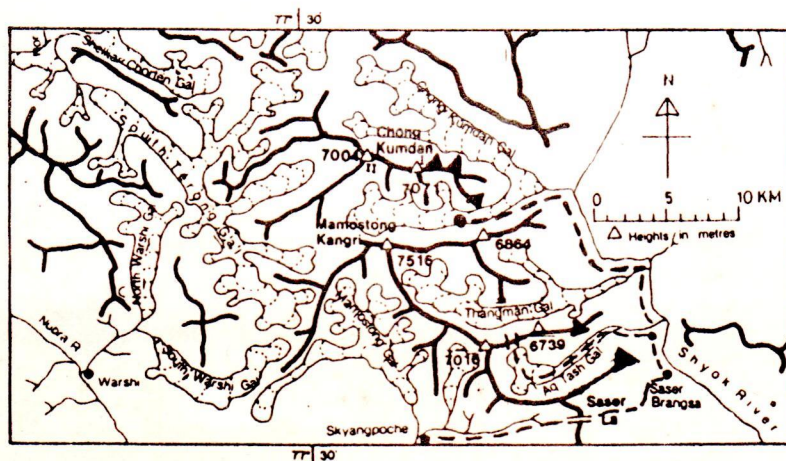
- Area** : East Karakoram. Sasoma-across Saser la to Saser Brangza. To north along the Shyok river to Aq Tash and Chong Kumdan glacier.
- Team** : Harish Kapadia (Leader), Arun Samant, Muslim Contractor, Monesh Devjani, Vijay Kothari and Ashwin Popat.
- Accompanied by : Pasang Bodh, Koylu Ram, Yog Raj (Buruwa) and Ram Lal - all from Manali (H.P.)

DETAILED REPORT

We left Bombay on 1st July. The flight from Delhi to Leh could not land at Leh and we were forced to fly to Srinagar with all the luggage. Vijay and Muslim suffered out a rough truck ride with the luggage. We all gathered at Leh on 6th July. Next day riots broke out in Leh and a total curfew was enforced. We were unable to start till the 13th, (6 days). Sasoma was reached the next day. We were held up here as our required 12 mules were not available till the requirements of about 100 mules of a large expedition ahead of us were satisfied. We could move only after 6 days, on the 20th.

Approach :

Route climbed up Tulum Puti la (3750 m) and in two days we were at Changmolung (4795 m). It rained heavily for two days and muleteers refused to move. At last on the 24th we reached the western base of Saser la. Night was cloudy. This and the snow-deposit of the last two days made the route difficult for the mules. After a cursory try muleteers refused to go ahead and dumped us. For the next two days we had to ferry loads to the pass in bad snow. Mules from Saser Brangza picked up our luggage for the downward journey. One day ahead with locally borrowed mules we were stopped by the Aq Tash nala. Mules could not cross it that day and could not wait for two days after which the nala was crossable very easily due to a change in the weather. So Aq Tash snout was our forced base camp on the 29th July. It was 28 days since we had left Bombay and 17 days from Leh (instead of usual 6 days !) During the ensuing days Harish suffered a bout of malaria and went to Chong Tash Camp with Monesh to recover.

Aq Tash glacier : (White Stone glacier)

Arun and Muslim started to penetrate this unknown glacier with porters. In 6 days C1 (5200 m) and C2 (5650 m) were established and stocked. In face of the inclement weather they did a hard job of climbing to 'Col 62' between Aq Tash (7016 m) and Peak 6739 m. Excellent views to the NW of Mamostong Kangri were a great reward. Aq Tash (7016 m) was too steep and sharp and not studied by us before. So they proceeded to try Pk. 6739 m to the east of the Col. Arun and Pasang reached 'Khara Tower' c. 6400 m (Black Tower) on 7 August 1989. They returned to the base camp on 9 August to be joined by Monesh and Harish, now fully recovered.

Muslim with Pasang decided to continue climbing in and around Aq Tash glacier for the rest of the time. Others proceeded to the Chong Kumdan glacier.

(1) 'Lokhzung' (Eagle's Nest) : (6090 m)

On 10th and 11th Muslim and Pasang moved to C1 (5200 m) on the Aq Tash glacier. Going up 890 m, the peak was climbed on 12 August, in 7 hours. They followed a steep gully above the camp and followed the left-hand snow-gully. A series of false summits led to the final climb of about 45° to the top at 2 p.m.

(2) 'Chathung Thung' (Black Neck Cranes) : (5645 m)

On 13th two of them shifted the camp to the adjoining glacier, 2 km to the South. They climbed the NE ridge of the peak. It had lots of snow with black rock-pinnacles jutting out like a neck on the summit. They shifted the camp on the ridge at about 5400 m. After that they left at 2.30 p.m. and climbed a rocky ridge to the summit. There were three pinnacles and the last one was the true summit and it was reached at 4 p.m.

On 15th August, they examined the possibilities of attempting Peak 6225 m in the south. Crevassed glacier and an avalanche-prone slope warned them off. They moved towards the Chong Kumdan glacier to meet the other team.

Chong Kumdan glacier : (Big dam glacier)

Harish, Monesh, Arun with three porters left for this historic glacier. Route along the Shyok river. Arun and Koylu trying to cut across Thangman glacier had a tough time in crossing the ice-pinnacles. We reached the 4 km. long stony plain near the glacier.

Glacier Dam :

The advancing Chong Kumdan glacier had blocked the flow of Shyok a number of times in the past. It would form a huge glacier lake. Whenever the dam busted it caused a giant flood in the Shyok (river of death) causing destruction and death for many miles lower down. The last such major flood occurred on 16 August 1929. This dam is recorded in the Himalayan Journal, Vol. 1 (1928), article 1. We observed the great area of the lake, remains of the devastation caused and even the water-level marks on the nearby fragile slopes. Observations and photographs should be useful to geographers as no other record is available in the recent mountaineering literature. The route is negotiable up to the dam even in the summer. Beyond the dam it is open only in the winter.

(3) 'CHOGAM' (Box of holy scriptures) : (6250 m)

An ABC was established on the left moraine at 5040 m, below the peak 'Skyang'. In the available balance time we could examine or try only the eastern and southern aspects of the peak Chong Kumdan I, (7071 m). We established a camp up the side glacier in NW, at 5540 m. On 14 August four of us reached 'Col 59' by 8 a.m. Great view of Chong Kumdan I, was enchanting and threatening, Harish, nursing a recent fracture, had to drop out here. Arun, Monesh and Koylu climbed to the summit in 3½ hrs. Climb was on firm steep snow. Finally a rock-pinnacle of about 30 ft. made up the summit.

(4) 'Stos' (Ibex which gives pashmina wool) : (6005 m)

Arun and Koylu climbed this peak to the east of C.K.I. (7071 m) on 15 August. From the high camp they traversed under the slopes of 'Chogam'. In 3 hours they were on the summit.

(5) 'Skyang' (Wild horse) : (5770 m)

We had the last one day left. Monesh and Yog Raj (Buruwa) burst into energetic activity and climbed this peak straight from ABC at 5040 m. They went up the SE slopes to the final rock pinnacles in three hours. It was a good way to celebrate the bursting of the dam 60 years ago to the date !

Return :

Luckily our mules arrived on time on the 19 August and we had a quick passage back to Sasoma (22nd) and to Leh on 23rd August. We returned to Bombay 29th August 1989.

Ecology / Weather :

The area east of Saser la is absolutely barren and as there were no visitors to these glaciers before us, no garbage was found or left by us. Weather in July was atrocious with rain and clouds. August was better but colder.

Bombay :
31st August 1989.

H. Kapadia
Harish Kapadia
Leader.

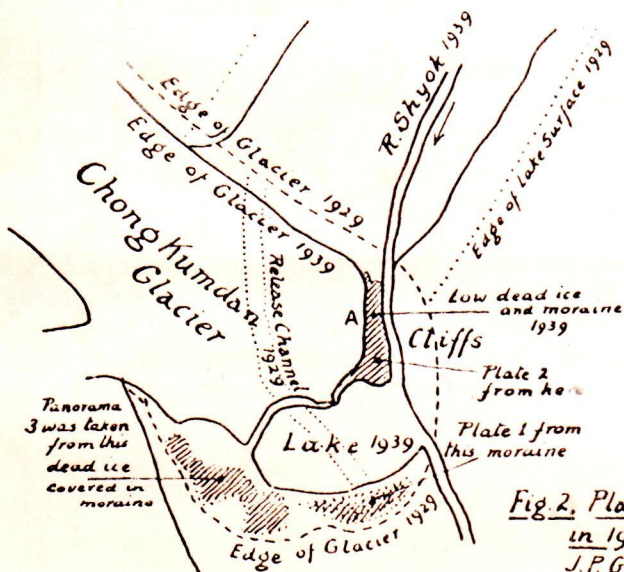

Fig. 2. Plan of Chong Kumdan Glacier in 1929 and 1939. [from notes by J.P. Gunn and I.H. Lyall Grant]

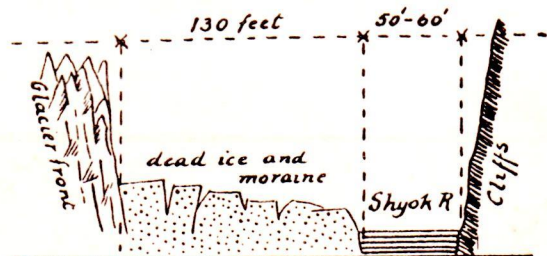
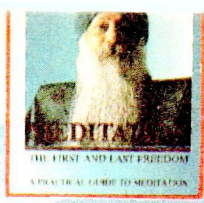

Fig. 3. Section through Snout at A.

પ્રેમીયુગલોને રજનીશની ધ્યાનની શીખ

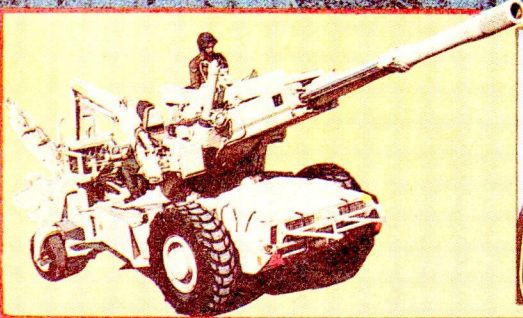

૧૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૯

રૂપિયા- ૩-૦૦

અભિયાન

દિથાઇનને પેલે પાર
કારાકોટમ પર
ગુજરાતીઓની અઠાઈ

‘જોફર્સ’ના સોદામાં
રાજીવનો ભાંડો ફોડતા
જનરલ સુંદરજી

‘ઈન્ડિયા ટુડે’ની કમાલ

‘ગુજરાત સરકાર’ પર
ડા.રક કલેડનો ઘલો માંડવું
‘ગુજરાત સમાચાર’!

સુંઘણા ગિયરગારમાં
નશી કરાવતી
વેઈટ્સ ડાન્સર
એને ગાથિકારો

“શ્રીમતીજીએ સેલ્સમેનને કહ્યું: એવું રેફ્રિજરેટર બતાવો જેમાં પનીર નરમ રહે ને કુલ્ફી સખત જામે. હું તો આ વાત સાંભળીનેજ ઠંડોગાર થઈ ગયો.”

કારણ કોઈ પણ હોય, પસંદ કરો ગોદરેજ.

MEGA FORCE

વીજળીની કરકસર કરતું મજબૂત કોમ્પ્રેસર.
કૂલગાર્ડ - આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણના 100%
પોલીયૂરીથેન ઇન્સ્યુલેશન- સાથે મળીને
રેફ્રિજરેટરને ઝડપથી ઠંડું કરે છે અને વીજળી પણ
બચાવે છે.

અન્ય ખૂબીઓ :

સ્પેક્ટ્રમ- વિવિધ, અનોખા રંગોની
અભૂતપૂર્વ શ્રેણી.
અલ્ટ્રાસ્પેસ- ખાસ ડિઝાઇનને લીધે અંદર
ચીજવસ્તુઓ રાખવા માટે વધુ જગ્યા.

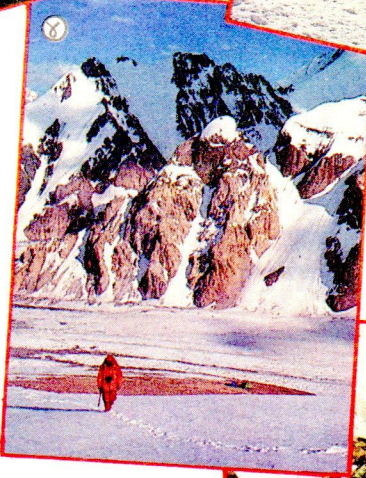
દેશભરમાં વિસ્તરેલા વિકેતાઓ દ્વારા ઝડપી
અને ભરોસાપાત્ર સેવા.

ગોદરેજ. એક એવું નામ જેની ઉપર લોકોને
વર્ષોથી ભરોસો છે. જ્યાં રોજરોજ તંત્રજ્ઞાનને વધુ
બહેતર બનાવાય છે. આજે અમારી આધુનિક,
ઑટોમેટિક ફ્રીઝરોએ વિકસાવ્યું છે સાચા અર્થમાં
આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાનું રેફ્રિજરેટર. કારણ કે અમારે
તમને આપવું છે શ્રેષ્ઠ રેફ્રિજરેટર.

ભરોસાપાત્ર- **Godrej**

સિયાચનને પેલે પાટ ગુજરાતીઓની ચઢાઈ

લદાખમાં બૌદ્ધધર્મી અને કાશ્મીરી મુસ્લિમો વચ્ચેના
દંગલનો આંખેટેખ્યો અહેવાલ
કાન્તિ ભટ્ટ

૧ જૂન મહિનામાં હરીશભાઈનો પગ ભાંગ્યો હતો અને જુલાઈમાં તો તેઓ કારાકોરમ પર્વતમાળા પર આરોહણ કરવા ગયા હતા. આ અગાઉ તેઓ લંગડાતા પગે મરીન ડ્રાઈવ પર નિયમિત ચાલવાની કસરત પણ કરતા હતા. તેમની પગની એડીના હાડકામાં સ્ક્રૂ બંસાડવા પડ્યા છે.

૨ સાસરેલાના માર્ગ પર પર્વતખેડુઓની અશ્વસવારી: અહીં ઠંડી એટલી કાતિલ છે કે ભલભલા પાણીદાર તોખારનુંય આવી બને! આ આરોહણ માટે તો લશ્કરી અશ્વો જ કામના.

૩ ખારડુંગલા નામના સ્થાને ૧૮,૩૬૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર આવેલું શિવમંદિર: જગતમાં કોઈ પણ ધાર્મિક સ્થાન (મંદિર) આટલી ઊંચાઈ પર અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી. મહાદેવ સિવાય આટલા ઊંચા સ્થાને કોણ બિરાજી શકે ભલા?

૪ પૂર્વ કારાકોરમના પ્રવાસ દરમિયાન પર્વતારોહકોને અવનવા ડુંગરાળ પ્રદેશોમાંથી પસાર થવું પડે છે. ચોંગકુમદાનની પર્વતીય ટેકરીઓના વિસ્તારમાં આગેકદમ ભરતો સાહસિક આરોહક.

૫ લશ્કરના વડા-સરસેનાપતિએ સિયાચનની મુલાકાત લીધી ત્યારે વિજયી નારા પોકારતા આપણા જવાંમર્દ સૈનિકો તેમનું અભિવાદન કરી રહ્યા છે!

પંદરમી ઑગસ્ટે જ્યારે ભારતના વડા પ્રધાન દિલ્હીના લાલ કિલ્લા ઉપર ઘ્વજ વંદન કરતા હતા ત્યારે મુંબઈની શંરબજારના જુવાન કર્મચારી મોનીશ દેવજની અને અરુણ સાવંત નામના મુંબઈના ઇજનેરે પૂર્વ કારાકોરમ પર્વતના યોગમ નામના ૨૦,૫૦૫ ફૂટ ઊંચા શિખર પર ભારતીય ઝંડો ફરકાવ્યો હતો, અને ભાયામાંથી ગોળપાપડી અને પુરણપોળી કાઢીને ખાધી હતી. આ વખતે રાજ્ય ગાંધીએ, “કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી ભારતનો દરેક નાગરિક ઘ્વજ વંદન કરતો હશે.” તેમ કહેવાને બદલે “કારાકોરમથી કન્યાકુમારી સુધી” એવા શબ્દો વાપર્યા હતા ત્યારે ઘણાને લાગ્યું હતું કે વડા પ્રધાન કંઈક ભૂલ કરી બેઠા છે. પરંતુ વડા પ્રધાને હાથે કરીને “કારાકોરમથી કન્યાકુમારી” શબ્દ વાપર્યો હતો. ચીન અને પાકિસ્તાને ખાનગી કાવતરું કરીને સિયાચનનો વિસ્તાર પચાવી પાડવાની પેરવી કરી હતી, પણ

૫ સિયાચન ગ્લેસિયર: ૧૭,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ હિમાચાઈન પર્વતમાળા વચ્ચે પણ પાકિસ્તાની સૈનિકો બપોરની નમાજ પઢવાનું ચૂકતા નથી.

લાડકી દીકરીએ શું જાણ્યું... પપ્પાને હવે થોડા દિવસ માટે બહાર જવાનું થયું.

પરંતુ તેમાં ઝાઝી ફિકર કરવા જેવું નહોતું. બસ મામુવી એપેંડિક્સનું ઓપરેશન હતું. અને એમાંય ક્યાં ઉપાધી હતી! કારણ કે સારવારનો બધો ખર્ચ તો આપવાની છે ન્યૂ ઈંડિયાની મેડીક્વેમ પોલિસી.

આવી આકસ્મિક બીમારીઓનો સામનો કરવા માટે તમે પણ તૈયાર રહો. ન્યૂ ઈંડિયાની મેડીક્વેમ પોલિસી મેળવી લો.

લોસ્પિટલમાં દાખલ થઈને તથા ખાસ પરિસ્થિતિઓમાં ઘરે જ રહીને સારવાર કરાવવાનો ખર્ચ આપનારી લોસ્પિટલવાઈઝેશન એન્ડ ડોમિસિલિયરી લોસ્પિટલવાઈઝેશન બેનિફિટ પોલિસી. તેના દ્વારા તમે તમારા કુટુંબ માટે તબીબી સારવાર સંબંધી અનેક લાભ મેળવી શકો છો. અને તે પણ ઓછામાં ઓછા રૂ. ૨૦૦ જેટલા નજીવા વાર્ષિક પ્રીમિયમમાં. સાથોસાથ તમારા કુટુંબ માટે છૂટ અને કરવેરામાં લાભ પણ મળે.

ન્યૂ ઈંડિયા એશ્યોરંસની મેડીક્વેમ - આટલા ઓછામાં કેટલી બધી સુરક્ષા!

પ્રીમિયમ વાર્ષિક	લોસ્પિટલવાઈઝેશન	ડોમિસિલિયરી લોસ્પિટલવાઈઝેશન
રૂ. ૨૦૦	રૂ. ૧૦,૫૦૦	રૂ. ૩,૧૦૦
૨૫૦	૧૭,૬૦૦	-
૩૫૦	૨૫,૫૦૦	-
૬૦૦ *	૩૭,૭૫૦	૫,૨૫૦
૮૪૦ *	૫૨,૭૫૦	૭,૪૦૦
૧૩૦૦ *	૮૨,૫૦૦	૧૧,૫૦૦

ઉંમર મર્યાદા: ૫ - ૭૦ વર્ષ.

* વધારાનું પ્રીમિયમ ચૂકવવાથી વ્યક્તિગત અકસ્માત વીમાનો લાભ પણ મળે છે.

મેડીક્વેમના પ્રસ્તુતકર્તા ન્યૂ ઈંડિયા એશ્યોરંસ.

M E D I C L A I M

NEW INDIA ASSURANCE
A subsidiary of the General Insurance Corp. of India

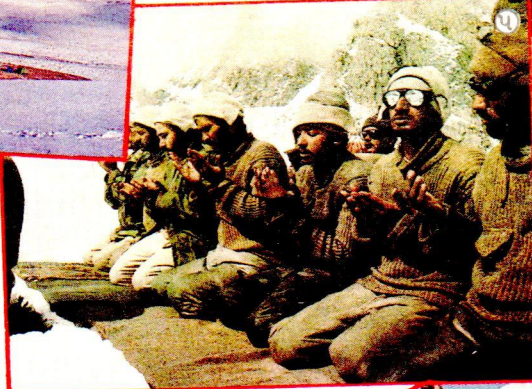
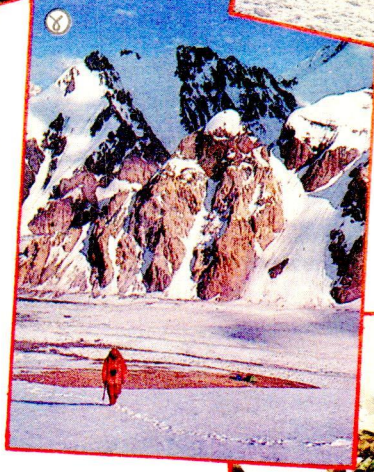
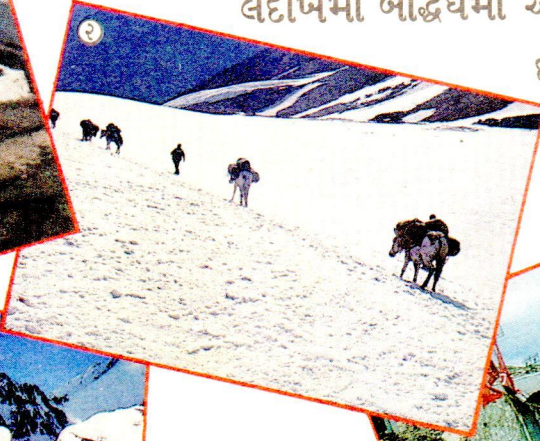
1919

1989

BORN TO LEAD

સિયાચનને પેલે પાર ગુજરાતીઓની ચઢાઈ

લદાખમાં બૌદ્ધધર્મી અને કાશ્મીરી મુસ્લિમો વચ્ચેના
દંગલનો આંખેદેખ્યો અહેવાલ
કાન્તિ ભટ્ટ

પંદરમી ઓગસ્ટે જ્યારે ભારતના વડા પ્રધાન દિલ્હીના લાલ કિલ્લા ઉપર ધ્વજ વંદન કરતા હતા ત્યારે મુંબઈની શરબજરના જુવાન કર્મચારી મોનીશ દેવજની અને અરુણ સાવંત નામના મુંબઈના ઈજનેરે પૂર્વ કારાકોરમ પર્વતના યોગમ નામના ૨૦,૫૦૫ ફૂટ ઊંચા શિખર પર ભારતીય ઝંડો ફરકાવ્યો હતો, અને ભાયામાંથી ગોળપાપટી અને પુરણપોળી કાઢીને ખાધી હતી. આ વખતે રાજીવ ગાંધીએ, “કાશ્મીરથી કન્યાકુમારી સુધી ભારતનો દરેક નાગરિક ધ્વજ વંદન કરતો હશે.” તેમ કહેવાને બદલે “કારાકોરમથી કન્યાકુમારી સુધી” એવા શબ્દો વાપર્યા હતા ત્યારે ઘણાને લાગ્યું હતું કે વડા પ્રધાન કંઈક ભૂલ કરી બેઠા છે. પરંતુ વડા પ્રધાને હાથે કરીને “કારાકોરમથી કન્યાકુમારી” શબ્દ વાપર્યો હતો. ચીન અને પાકિસ્તાને ખાનગી કાવતરું કરીને સિયાચનનો વિસ્તાર પચાવી પાડવાની પેરવી કરી હતી, પણ

④ સિયાચન ગ્લેસિયર: ૧૭,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ હિમાચ્છાદિત પર્વતમાળા વચ્ચે પણ પાકિસ્તાની સૈનિકો બપોરની નમાજ પઢવાનું ચૂકતા નથી.

① જૂન મહિનામાં હરીશખાઈનો પગ ભાંગ્યો હતો અને જુલાઈમાં તો તેઓ કારાકોરમ પર્વતમાળા પર આરોહણ કરવા ગયા હતા. આ અગાઉ તેઓ લંગડાના પગે મરીન ટ્રાઈવ પર નિયમિત ચાલવાની કસરત પણ કરતા હતા. તેમની પગની એડીના હાડકામાં સ્કૂ બેસાડવા પશ્ચા છે.

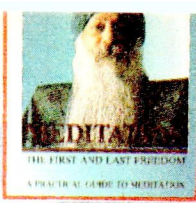
② સાસરેલાના માર્ગ પર પર્વતખેડુઓની અશ્વસવારી: અહીં ઠંડી એટલી કાન્તિલ છે કે ભલભલા પાણીદાર તોખારનુંય આવી બને! આ આરોહણ માટે તો લશ્કરી અશ્વો જ કામના.

③ ખારડુંગલા નામના સ્થળે ૧૮,૩૬૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર આવેલું શિવમંદિર: જગતમાં કોઈ પણ ધાર્મિક સ્થાન (મંદિર) આટલી ઊંચાઈ પર અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી. મહાદેવ સિવાય આટલા ઊંચા સ્થાને કોણ બિરાજી શકે ભલવા?

④ પૂર્વ કારાકોરમના પ્રવાસ દરમિયાન પર્વતારોહકોને અવનવા ડુંગરાળ પ્રદેશોમાંથી પસાર થવું પડે છે. યોંગકુમદાનની પર્વતીય ટેકરીઓના વિસ્તારમાં આગેકદમ ભરતો સાહસિક આરોહક.

⑤ લશ્કરના વડા-સરસેનાપતિએ સિયાચનની મુલાકાત લીધી ત્યારે વિજયી નારા પોકારતા આપણા જવાંમદ સૈનિકો તેમનું અભિવાદન કરી રહ્યા છે!

પ્રેમીયુગલોને રજનીશની ધ્યાનની શીખ

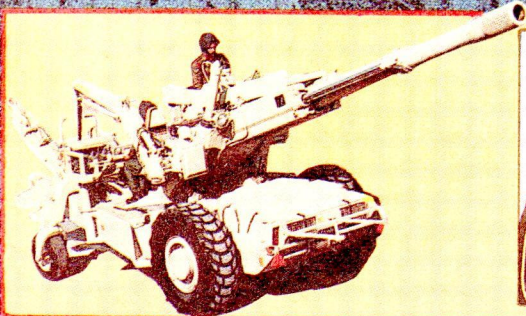

૧૮ સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૯

રૂપિયા- ૩-૦૦

અભિયાન

સિયાચનનો પેલે પાર
કાલાકોટમાં પર
ગુજરાતીઓની અઠાઈ

'જોફર્સ'ના સોદામાં
રાજીવનો ભાંડો ફોડતા
જનરલ સુંદરજી

‘ઈન્ડિયા ટુડે’ની કમાલ

‘ગુજરાત સરકાર’ પર
ગ્રા.રૂ. કલેડનો ઘવો માંડવું
‘ગુજરાત સમાચાર’!

સુંદરજીના વિચરવારમાં
નશી કરાવવી
વેઈટર, ડાન્સર
એને ગાથિકારો

“શ્રીમતીજીએ સેલ્સમેનને કહ્યું: એવું રેફ્રિજરેટર બતાવો જેમાં પનીર નરમ રહે ને કુલ્ફી સખત જામે. હું તો આ વાત સાંભળીનેજ ઠંડોગાર થઈ ગયો.”

કારણ કોઈ પણ હોય, પસંદ કરો ગોદરેજ.

MEGA FORCE

વીજળીની કરકસર કરતું મજબૂત કૉમ્પ્રેસર.
કૂલગાર્ડ - આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણના 100%
પૉલીયૂરીથેન ઇન્સ્યુલેશન- સાથે મળીને
રેફ્રિજરેટરને ઝડપથી ઠંડું કરે છે અને વીજળી પણ
બચાવે છે.

અન્ય ખૂબીઓ :

સ્પેક્ટ્રમ- વિવિધ, અનોખા રંગોની
અભૂતપૂર્વ શ્રેણી.

અલ્ટ્રાસ્પેસ- ખાસ ડિઝાઇનને લીધે અંદર
ચીજવસ્તુઓ રાખવા માટે વધુ જગ્યા.

દેશભરમાં વિસ્તરેલા વિકેતાઓ દ્વારા ઝડપી
અને ભરોસાપાત્ર સેવા.

ગોદરેજ. એક એવું નામ જેની ઉપર લોકોને
વર્ષોથી ભરોસો છે. જ્યાં રોજરોજ તંત્રજ્ઞાનને વધુ
બહેતર બનાવાય છે. આજે અમારી આધુનિક,
ઑટોમેટિક ફેક્ટરીએ વિકસાવ્યું છે સાચા અર્થમાં
આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાનું રેફ્રિજરેટર. કારણ કે અમારે
તમને આપવું છે શ્રેષ્ઠ રેફ્રિજરેટર.

મલોસાપાત્ર **Godrej**

પોલીસે તપાસ કરી. બે કોઈ પણ સાહસિક નાનકડા ગુનામાં સપડાયો હોય કે ભૂતકાળમાં ક્યાંક અકસ્માત કે મારામારી કરી બેઠો હોય તેની પણ તપાસ થાય છે. સંરક્ષણ ખાતાની પરવાનગી સેના ભવન દિલ્હીની પરવાનગી, ગૃહખાતાની મંજૂરી અને સિયાચનનો મોરચો સંભાળનારી લદ્દાખના લેહ શહેરના સ્થાનિક લશ્કરી ખાતાની મંજૂરી વગેરે મેળવવામાં ટ મહિના લાગી ગયા. ઈન્ડિયન માઉન્ટેનરિંગ ફાઉન્ડેશને આ કારાકોરમની ચઢાઈ માટે ડા. ૧ લાખ જેટલો ખર્ચ થવાનો હતો તેમાં ડા. ૨૦,૦૦૦ની મદદ આપી હતી.

મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટર મુંબઈમાં જૂલૂ સ્કીમમાં રહે છે ત્યાં તેમના ફ્લેટમાં લગભગ ૮૦૦ કિલોના સામાનનું પેકિંગ કરવામાં આવ્યું. પંદર દિવસ પહેલાં તમામ કપડાં, સ્લિપિંગ બેગ, ઈકિવપમેન્ટ, રડિયો, દવાઓ વગેરેનું પેકિંગ કર્યું અને ૧લી જુલાઈના અગાઉના રવિવારે ખાધ સામગ્રીનું પેકિંગ કર્યું.

અશ્વિન પોપટ જે વ્યવસાયે આર્કિટેક્ટ છે અને કૈલાસ માનસરોવર જઈ આવ્યા છે તેમનાં ઘરેથી એક મહિના સુધી છ જણને ચાલે તેટલાં થેપલાં, સૂકા મુઠિયા અને સૂકામેવો લીધો. મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટર જે દાક્ટિરી વહોરા છે તેમને ઘરેથી ગોળપાપડી, સૂકું માંસ, આમ-પાપડ, અક્લાનૂન હલવો અને લુકમાનજીનો હલવો પેક કર્યો, વિજય કોઠારી જે ઘાટકોપરમાં રહીને વેલ્વેટ બનાવે છે તેમને ઘરેથી રેડીમેઈડ (પ્રી કુકડ) ખીચડી અને બધી જાતનાં અઘાણાં લીધાં. હરીશ કાપડિયાએ ગીતાબહેન નામનાં મહારાષ્ટ્રીયન યુવતી સાથે પ્રેમલગ્ન કર્યાં છે. ગીતાબહેને તેમના પતિ અને મિત્રો માટે ઈન્સ્ટન્ટ ઉપમા અને શેકેલો રવો તૈયાર કર્યો. અરુણ સામંત પોતે મહારાષ્ટ્રીયન છે તેમણે સુકાવેલી પુરણપોળી અને વડીનો નાસ્તો લીધો. મોનેશ દેવજીની હજી ૨૧ વર્ષનો જુવાન છે અને પરણ્યો નથી તેથી તેને આવા નાસ્તાની માથાકૂટમાંથી બાકાત રખાયો.

મુંબઈથી કોઈ પણ સાહસિક કે પ્રવાસી હિમાલય, નેપાળ, માનસરોવર, તિબેટ કે અરુણાચલ પ્રદેશ જાય અને ઉપર મુજબ નાસ્તો ઘરે તૈયાર ન કરી શકે તો આવા પ્રવાસીઓ માટે મુંબઈમાં પ્રાર્થના સમાજના લતામાં કૌશિકભાઈ વેપારી ગાંધી સ્ટોર ચલાવે છે. તેમને ત્યાં ૧૦૦-૧૦૦ આમનાં નાસ્તાનાં પડિકાં, ઈડલી શંભારનો મસાલો, પાઉભાજીનો મસાલો, ચટણીની સામગ્રી વગેરે તમામ નાસ્તાનાં પેકેટો તૈયાર મળે છે. અશ્વિનભાઈ પોપટ જાતજાતની સુગંધી સોપારી ખાવાના શોખીન છે એટલે પાંચ સાથીદારો તેમને સોપારી શેઠ કહેતા હતા.

મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટરને ઘરે સાત દિવસ સુધી નાસ્તાનું પેકિંગ ગીતાબહેન કાપડિયા અને

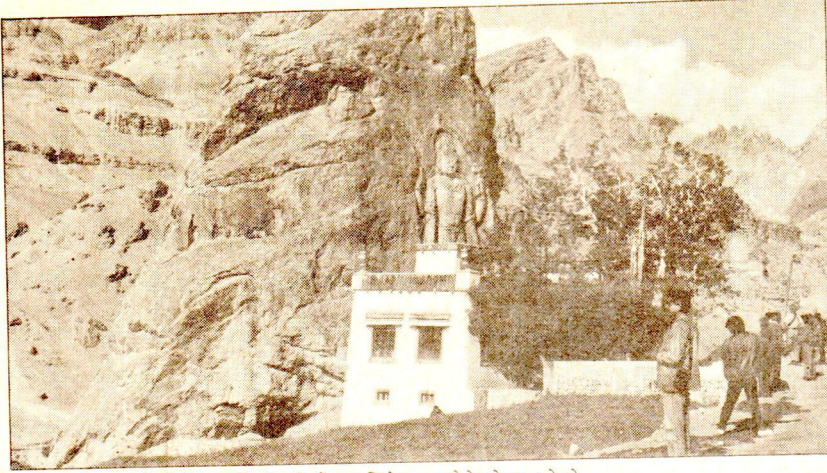
લેહમાં વેપાર કરતા યારખંડી મુસ્લિમ વેપારી: ૭૦ વર્ષની જેક ઉમરે હષ્ટપુષ્ટ અને તંદુરસ્ત છે.

કોન્ટ્રાક્ટરની ભાણેજ મેનકા અમીને કરી નાખ્યું. હરીશ કાપડિયાએ લદ્દાખની આખી ભૂગોળ અને સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ કરી નાખ્યો. સિયાચન અને લદ્દાખ પ્રદેશની જગ્યાઓનાં નામો પાકાં કરી નાખ્યાં. લદ્દાખ બાજુ બે ખૂંધવાળા યારકંડી ઊંટ થાય છે તેને નાબોંગ કહે છે. ઘોડાને લદ્દાખી ભાષામાં સ્કયાંગ કહે છે. ઘેટાને લુનિયા કહે છે. લદ્દાખમાં જે બકરી થાય છે તેનું ઊન નીકળે છે તેને સ્તોસ કહે છે. કાશ્મીરી પશમીના બને છે તેમાં આ ઊન વપરાય છે. આ ઊન ખૂબ મોંઘું હોય છે. લદ્દાખી બકરીના ઊનમાંથી તૈયાર કરેલી શાલ ડા. દસ હજારમાં વેચાય છે. અશ્વિનભાઈએ સ્તોસનું મફલર ખરીદેલું તે ડા. ૭૦૦નું થયું હતું. આ દુર્ગમ વિસ્તારમાં એક એવો રસ્તો આવે છે જેને સ્કેલેટન રોડ કહે છે. તે રસ્તા ઉપર મરી ગયેલાં પ્રવાસીઓ અને પ્રાણીઓનાં ઢગલાબંધ હાડકાં દેખાય છે. સિયાચન જતાં પહેલાં એક સાસરેલા પાસ નામની જગ્યા આવે છે ત્યાં સૌથી વધુ હાડકાં દેખાય છે. હરીશભાઈને મેં પૂછ્યું, “તમે કારાકોરમના ચઢાણ માટે ઊપજ્યા ત્યારે ગીતાબહેને માનતા કરેલી કે મુહૂર્ત બેયેલું?” તો હરીશભાઈ કહે, “અમારે માટે પર્વતોના ચઢાણ રુટિન થઈ ગયા છે. અમે જઈએ ત્યારે નહીં પણ બે વરસમાં એક વાર ન જઈએ તો અમારી પત્નીઓ માનતા કરીને અમને ઘકેલે છે.”

૧લી જુલાઈએ સાંજના ૮૦૦ કિલો જેટલો સામાન લઈને છ જણ ફેટિયર મેઈલમાં દિલ્હી જવા રવાના થયા. લગભગ ૩૦ જેટલા દાગળી થયા હતા. તેનું વધારાનું ભાડું ડા. ૭૦૦ થયું હતું. ૨જી જુલાઈએ રાત્રે દિલ્હી પહોંચ્યા. દિલ્હીના સ્ટેશનથી ટ્રક ભાડે કરીને બધો સામાન લઈને દિલ્હી એરપોર્ટ ઉપર રાત્રે ૧ વાગ્યે પહોંચ્યા. સવારે ૪ વાગ્યે દિલ્હીથી લેહ જતાં વિમાનમાં રિપોર્ટિંગ કરવાનું હતું. એટલે બે કલાક માટે આરામ કરવા બધાએ પોતપોતાની સ્લીપિંગ

બેગમાં લંબાવ્યું. મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટર મોટા ઉદ્યોગપતિ છે અને હરીશ કાપડિયા, ધીરુભાઈ અંબાણી રહે છે તે “ઉપાકિરણ” બિલિંગની સામેના ફ્લેટમાં પરિવાર સાથે રહે છે. પણ હિમાલય ચઢવા જાય કે કરાકોરમ જાય ત્યારે રેલવેસ્ટેશને આઠઆનાવાળી ચા પીને પ્લેટફોર્મ પર સૂઈ રહે છે. બધા જ પોતાનો સામાન જાતે ઊંચકે છે. એક એક જણની પીઠ પર ૧૮થી ૨૦ કિલો સામાન હોય છે. ટ્રેનની મુસાફરી વખતે પણ ૧ જુલાઈથી ૨૯ ઓગસ્ટ સુધીના આખા પ્રવાસના આયોજનની ચર્ચા કરે છે. દિલ્હીથી લેહ જતાં ઈન્ડિયન એર લાઈનના વિમાનમાં ૧૩૮ સીટ હોય છે પણ લેહ ઘણું ઊંચાઈ પર છે અને લેહ જવાના જમીનરસ્તા આકરા હોઈને આ વિમાનમાં બધા પ્રવાસીઓ પાસે ખૂબ સામાન હોય છે. એટલે ૫૮ સીટોને આગળથી હટાવીને ત્યાં સામાન રખાય છે અને માત્ર ૮૦ સીટોમાં જ ઉતારુઓ બેસે છે. ૮૦થી વધુ ઉતારુઓ લેવાતા નથી. લદ્દાખીઓ દિલ્હી આવે ત્યારે મોટે ભાગે વિમાનમાં જ આવે છે. વિમાન વાટે દિલ્હીથી લેહનો રસ્તો છે, તે બસ કરતાં વિમાનમાં ત્રીજા ભાગનો સસ્તો છે. જગતમાં વિમાનરસ્તો જમીનમાર્ગ કરતાં સસ્તો હોય તો તે માત્ર અહીં છે. શ્રી નગરથી બસરસ્તે લેહ જાઓ તો પાંચ દિવસે પહોંચાય છે. ત્યારે દિલ્હીથી લેહનું વિમાન ફક્ત ૪૦ મિનિટ લે છે.

ભારતનાં હિલસ્ટેશનોએ જઈને કંટાળી ગયેલા લોકોએ લદ્દાખ જવા જેવું છે. ત્યાં જુદી જ જાતના માણસો અને એક નવી ભૂમિ, નવા લોક અને નવી ભૂગોળ જોવા મળે છે. કાશ્મીર જેવું સૌંદર્ય નથી પણ જેને પર્વતો અને જુદી જુદી જાતની માટી અને જમીનનાં જદુઈ રંગ જોવા હોય તે લદ્દાખ જાય છે. હરીશ કાપડિયાની ટુકડી જે વિમાનમાં જતી હતી તેમાં જયપુરથી બે

મુલબેગ ગોમ્ફા પાસે ઊભેલા અધિનભાઈ પોપટ: તિબેટના મઠોને ગોમ્ફા કહે છે.

વિદ્યાર્થીઓ માત્ર લદાખ જોવા માટે જ લેહ જતા હતા. સવારે ૬-૨૦ વાગ્યે વિમાન ઊપડ્યું અને પાઈલટને ખબર મળ્યાં કે લેહનું હવામાન ખૂબ ધૂંધળું વાદળો ઘેરાયેલાં છે, એટલે ૧૦ મિનિટમાં પ્લેન ચંદીગઢ પાછું ફર્યું. વિમાને ચંદીગઢમાં થોડી રાહ જોઈ પણ લેહનું હવામાન સુધર્યું નહીં એટલે તમામ ઉતારુઓને લઈને વિમાન પાછું દિલ્હી આવ્યું. આમ લેહનો પ્રવાસ અનિચ્છિતતાથી ભરેલો છે. ઘણી વખત નવ નવ દિવસ સુધી વિમાન સેવા કૉન્સલ થાય છે. એવો અનુભવ છે કે વરસભરમાં ૪૦ ટકા ફ્લાઈટ કૉન્સલ થાય છે. હરીશભાઈની મંડળીને તો ગમે તેમ પણ જલદીથી લેહ પહોંચીને પછી ત્યાંથી ૨૦,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ પહોંચવાનું હતું. પંચાગ પ્રમાણે નક્ષત્ર બદલાય અને કારાકોરમ પર્વતની નદીઓમાં પૂર આવે તો પ્રવાસ કપરો થઈ જાય. લેહ છોડ્યા પછી સાસરેલા પાસ નામનો રસ્તો આવે છે તે જોખમી છે. ૧લી જુલાઈએ આ પાસ (રસ્તો) ખૂલે છે. જે મોડા પડાય તો બરફ પીગળીને નદીમાં પૂર આવે છે. મુંબઈમાં સરળ અને એકધારું સગવડિયું જીવન જીવનારે આવા ડુંગરાળ પ્રદેશનો પ્રવાસ કરવો જોઈએ જેથી શહેરની નાની નાની તકલીફો પછીથી કોઈ વિસાતમાં ન લાગે. પહાડખેડુ સાહસિકોને લઈને વિમાન પાછું દિલ્હી આવ્યું,

અને છ સાહસિકો સહિત બધાને વિમાનની ટિકિટના પૈસા પાછા આપ્યા. હવે લેહ પહોંચવા બીજો માર્ગ શ્રીનગર થઈને હતો એટલે સાહસિકોએ દિલ્હીની એક ટ્રક ભાડે કરીને શ્રીનગર સુધી સામાન પહોંચાડ્યો. શ્રીનગરથી લેહ જતા વિમાનમાં છ જણ માટે જગ્યા જ નહોતી, માત્ર બે જણને વિમાનની ટિકિટ મળી. બીજા ચાર સાહસિકો પછી લક્ઝરી બસમાં ગયા. જે લોકોને રસ્તામાં સુષ્ટિસૌદર્ય જોવું હોય તેમણે શ્રીનગરથી લેહનો ૪૩૪ કિલોમીટરનો રસ્તો બસમાં કાપવો જોઈએ. બે દિવસ સતત મુસાફરી કર્યા પછી કારગીલ નામનું ગામ આવે છે. પાકિસ્તાનની બોર્ડર પાસેથી જ બસ પસાર થતી હોય છે. પાકિસ્તાન સાથેના યુદ્ધ વખતે આપણે હાજીપીર નજીકના ખૂનખાર યુદ્ધની વાત સાંભળેલી. ભારતે ૧૯૬૪ની લડાઈમાં પાકિસ્તાન પાસેથી હાજીપીર જીતેલું તે લાલબહાદુર શાસ્ત્રીએ તાર્કિક કરાર પ્રમાણે પાકિસ્તાનને પાછું સોંપેલું. તે પછી ૧૯૭૧ના યુદ્ધમાં ભારતે પાછું હાજીપીર જીતી લીધું અને હવે તે આપણી પાસે છે. એ હાજીપીર નજીકથી લેહ જવાનો આખો રસ્તો છે તે બસમાં બેઠાં બેઠાં જોઈ શકાય છે.

કારગીલમાં કાશ્મીરી મુસ્લિમની માલિકીની

હોટેલો છે. એક રૂમનું ભાડું રૂ. ૭૦ હોય છે. ખાવાનું હોટેલમાં મળે છે. પંજાબી ખોરાક મળે છે. પણ હરીશભાઈ અને તેમના મિત્રો હિમાલય અને તિબેટ બાજુ જઈ આવ્યા છે એટલે તેમને સ્વાદમાં અનેરો અને તગડો એવો તિબેટી ખોરાક ભાવે છે. કારગીલમાં ચૌ ચૌ, થુપા અને મામો નામની તિબેટી વાનગીઓ મળે છે. મોમો એટલે તિબેટન સમોસા. રૂ. ૧૫માં એક જણનું પેટ ભરાઈ જાય છે. કારગીલની વસતિમાં ૯૯ ટકા મુસ્લિમો છે, પણ તે બધા જ શિયા મુસ્લિમો છે. કાશ્મીરમાં સુન્ની મુસ્લિમો છે. કારગીલમાં તમને સૉન્ટ્રલ એશિયાથી આવેલા ચારખંડી મુસ્લિમો પણ જોવા મળે. તે બધા મુસ્લિમો કાશ્મીરના સુન્ની મુસ્લિમો જેવા ઝનૂની કે પાકિસ્તાનવાદી નથી.

ચારખંડી મુસ્લિમો પોતાની ચારખંડી ભાષા બોલે છે, પણ હિન્દી અને લખાઈ પણ સમજે છે. કારગીલ અને લેહમાં ત્રણ જગ્યાએથી વેપાર કરવા લોકો આવતા. તિબેટથી મીઠું, ઑસડિયા અને કીમતી પથ્થરો લઈને વેપારીઓ કારગીલ કે લેહ આવતા. કુલુ-મનાલીથી બાસમતી ચોખા અને કઠોળ લઈને આવતા અને ચારખંડ એટલે કે ચીનથી ફળો લઈને વેપારીઓ આવતા. કાશ્મીરથી ઊની કપડાં, અખરોટ, સૂકાંમેવો અને રેશમ લઈને આવતા. રસવાળા મીઠાં ફળો, તરબૂચ, ખુરમાની અને ચૌરિજ જેવાં ફળો ચીનથી આવતાં અને આ બધી ચીજની બાર્ટર સિસ્ટમ એટલે કે ચલણની મદદ વગર અદલાબદલી (વિનિમય) થતી.

કારગીલથી લેહ જતી બસ રાતના વિસામા પછી સવારે પાંચ વાગ્યે ઉપડે છે. પાછો બે દિવસનો રસ્તો કાપવાનો હોય છે. રસ્તામાં જરા પણ કંટાળો આવતો નથી. આખા રસ્તે ડુંગરાઓ અને દૂરથી બરફનાં શિખરો જોવાં મળે. ઉપરાંત વચ્ચે ડ્રાઈવર થાક ખાય ત્યારે રસ્તામાં આવતા તિબેટી મઠો જોવા મળે છે. આ મઠો 'ગોમ્ફા' કહે છે. કારગીલથી લેહને રસ્તે મુલબેગ ગોમ્ફા આવે છે ત્યાં ઘણા ઉતારુઓ જોવા જાય છે.

ગોમ્ફા એટલે કે બૌદ્ધમઠ. બૌદ્ધમઠોમાં સફેદ વસ્ત્રવાળા સાધુ હોય તે બલ્ચારી હોય છે, અને યુસ્ત શાકાહારી હોય છે. કેસરી વસ્ત્રવાળા લામાઓ સંસારી હોય છે અને માંસાહારી હોય છે. આ લોકો ગમે તેટલી ઊંચાઈએ બુદ્ધની પ્રતિમાવાળું મંદિર તો બનાવે જ છે. બુદ્ધની પ્રતિમા ઉપર શેતાન એટલે કે મહાકાલની પણ મૂર્તિ કે ચિત્ર બનાવે છે. આ લોકો મહાકાલને પણ પૂજે છે. લદાખમાં ધર્મનું એટલું બધું મહત્ત્વ છે કે ભારતીય લશ્કર સિયાચન કે કારાકોરમ ક્યાંય પણ આર્મિકેમ્પ બનાવે ત્યાં ગોમ્ફા ઉર્કે મંદિર તો ઊભું કરી દે છે અને દર રવિવારે સવારે બધા જ લશ્કરીઓ ભેગા મળીને પૂજા કરે છે. તે રીતે પાકિસ્તાનનું લશ્કર નીચે તળેટીમાં પડ્યું છે તેના

SEPTEMBER **SALE! SALE! SALE!** **Absolute Guarantee**

HI-QUALITY, HI-PERFORMANCE

UPTO **50%** OFF

Natural Feeling Original Quality

Every Day New Range

• SHIRTS • TROUSERS • JEANS • BAGGIES

Maico

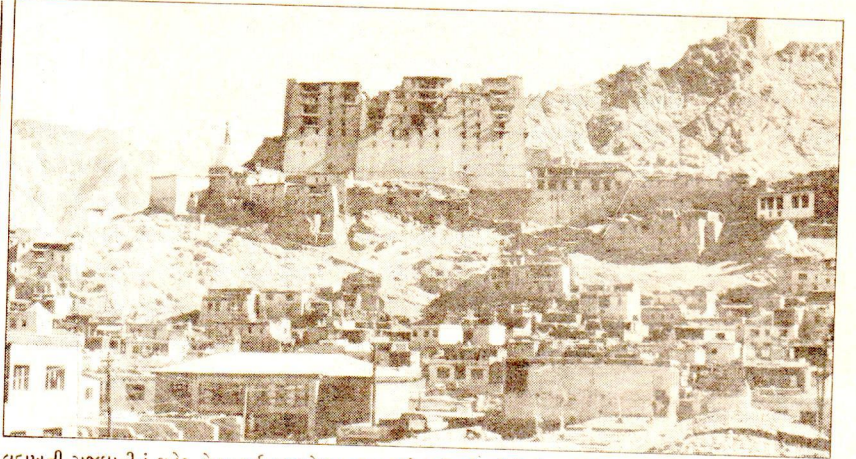
177, Tardeo Rd., Opp Ganga Jamuna Theatre, Bombay Central (west), B'bay-7 ☎ 89 86 93, 89 74 52

લશ્કરીઓ બરફ ઉપર ચાદર પાથરીને લાઈનબંધ નિયમિત નમાજ પઢતા હોય છે.

તમને જાણીને નવાઈ લાગશે કે આપણા મુંબઈગરાઓ અને ગુજરાતીઓ કારાકોરમને ખૂંદવા ગયેલા તેમને માટે જ ઑલ ઈન્ડિયા રેડિયો દિલ્હીથી ૫-૧૦ વાગ્યે સવારે અલગ રીતે હવામાનનું બુલેટિન પ્રસારિત કરતા હતા. આ પર્વતીય સાહસને 'સુપ્તા' કોડવર્ડ અપાયો હતો. દરેક પર્વતીય પ્રવાસી માટે અહીં લશ્કર તરફથી કોડવર્ડ અપાય છે. હરીશભાઈની મંડળી માટે 'સુપ્તા' (SUPTA) કોડવર્ડ અપાયો હતો. બસમાં મુસાફરી કરતી વખતે સવારે ૫-૧૦ વાગ્યે આ લોકો હવામાન બુલેટિન ટ્રાન્સક્રિપ્ટ પર સાંભળી લેતા.

છઠ્ઠી જુલાઈએ આખી મંડળી લેહમાં પહોંચી ગઈ. લેહમાં 'યાકટેલ' નામની હોટેલમાં ત્રણ રૂમો લઈને ઊતર્યા. આ હોટેલમાં એક રૂમનું રોજનું રૂા. ૧૦૦નું ભાડું હોય છે. હોટેલના માલિક કાશ્મીરી મુસ્લિમ જ હોય છે. લેહ પહોંચીને થોડો થાક ખાઈને બીજે દિવસે કારાકોરમની ચઢાઈ માટે મિલિટરીની આખરી મંજૂરી, મિલિટરીનું રક્ષણ અને નક્શા માટે હરીશભાઈ અને મોનીશ બન્ને નીમો નામના ટ્રપ કિલોમીટર દૂરના આર્મિ હેડ ક્વાર્ટરમાં ગયા. અહીં સંરક્ષણ વ્યવસ્થા પાકી છતાં સ્થાનિક ફોન સર્વત્ર ભારતની જેમ બગડેલા હોય છે. લશ્કરના ફોન જ ચાલુ હોય છે. ફરીને વાચકો નોંધ લે કે કારાકોરમ જવાનો આખો માર્ગ મિલિટરીના કબજામાં છે. આમ તો લદાખ વિસ્તાર જમ્મુ-કાશ્મીર સરકારનો છે. પણ સિયાચન પ્રશ્ને પાકિસ્તાન લડાઈ કરી બેઠું છે ત્યારથી લેહનું પાદર છોડીને સિયાચન અને કારાકોરમ જવાના તમામ માર્ગ મિલિટરી હસ્તક છે એટલે છ જણની મંડળીની પરમિટ તો નીમો હેડ ક્વાર્ટરમાં આવી ગયેલી છતાં ફરીથી દિલ્હી ને કરીને તાજું ક્વીયરન્સ મેળવવું પડે એ માટે હેડ ક્વાર્ટરના ઓફિસરે બીજે દિવસે નક્શા લઈ જવા કહ્યું. દિલ્હી ખાતેના સેના ભવનને પૂછીને જ આખરી મંજૂરી મળે છે. આ લોકો લેહ પાછા ફર્યા ત્યાં એક નવી ઘટના બની. લદાખના બૌદ્ધધર્મીઓ અને મુસ્લિમો વચ્ચે જબરાં હુલ્લોડો જામ્યાં હતાં.

પ્રથમ વખત લેહમાં અને આખા લદાખમાં હિન્દુસ્તાન જિંદાબાદ અને પાકિસ્તાન મુર્દાબાદના નારા લગાવતા બૌદ્ધધર્મીઓ જોવા મળ્યા. અત્યાર સુધી કાશ્મીરથી ઘંઘો-વેપાર કરવા લદાખ આવેલા કાશ્મીરી મુસ્લિમો જ રાજકારણથી રંગાઈને અહીં પાકિસ્તાન જિંદાબાદનાં સૂત્રો પોકારતાં અને જનરલ ઝિયાની મૃત્યુતિથિ પણ મનાવતા. ભારત-પાકિસ્તાન મેંચ વખતે પણ ઈમરાનખાનના

લદાખની રાજધાનીનું શહેર લેહ: પૂર્વ કારાકોરમ જવા માટે પર્વતારોહકોએ લેહમાંથી પસાર થવું પડે છે.

વિજય સામે લદાખમાં કાશ્મીરી મુસ્લિમો વિજય મનાવતા. સિયાચન જેવો સેન્સિટિવ વિસ્તાર નજીક છે. ત્યાં પણ આવા પાકિસ્તાન જિંદાબાદ કહેનારા દેશના ગદ્દારો પડ્યા છે લદાખમાં અહીં લાખની વસતિ છે. લેહ શહેરમાં ૨૦,૦૦૦ની વસતિ છે. લદાખના બૌદ્ધધર્મીઓ બહુ જ ઈમાનદાર છે. સેન્ટ્રલ એશિયાથી જે મુસ્લિમો અહીં આવ્યા તે પણ ઈમાનદાર હતા. બૌદ્ધધર્મી અને આ ચારખંડી મુસ્લિમો વચ્ચે ચારી હતી. એ લોકો અંદરોઅંદર લગ્ન પણ કરવા માંડ્યા હતા, પરંતુ તે પછી ટ્રાન્સપોર્ટ, હોટેલ, મિલિટરીનાં કોન્ટ્રાક્ટ વગેરેમાં કાશ્મીરી સુન્ની મુસ્લિમોનો પગપેસારો વધ્યો અને એ લોકો પાકિસ્તાન તરફી નારા ગાવા માંડ્યા ત્યારથી બૌદ્ધધર્મીઓ દુભાયા છે. હવે તો બૌદ્ધો માગણી કરે છે કે લદાખને કાશ્મીર રાજ્યમાંથી કાઢીને લદાખમાં કેન્દ્રનું શાસન લાવો. આપણા ગુજરાતી સાહસિકોને બૌદ્ધવાદીઓનું ઝનૂન પ્રથમવાર જોવા મળ્યું.

પર્યટન અને પર્યટકોને સંબંધિત વેપાર કાશ્મીરી મુસ્લિમોએ હસ્તગત કર્યો છે. લદાખીઓ જે સુંદર હસ્તકારીગરીની ચીજો બનાવે છે તેમાં પણ મુસ્લિમો જ કમાય છે. લેહમાં ૬૦ ટકા વસતિ ઝનૂની મુસ્લિમોની થઈ ગઈ છે.

ભારત દેશ જુદી જુદી જાતિઓના

અજાયબ ઘર જેવો દેશ છે. લદાખમાં તમે આવો ત્યારે અહીંની સિંધુ ઘાટીના દ્રોગપા જાતિના લોકોને જુઓ ત્યારે શુદ્ધ આર્ય જાતિના લોકોનાં દર્શન થાય છે. આ દ્રોગપા જાતિના લોકો બૌદ્ધ ધર્મ પાળે છે. કેટલાક ઈસ્લામ પાળે છે પણ તેમના ઈસ્લામમાંય બૌદ્ધ ધર્મની છાંટ હોય છે. સામાન્યરીતે મુસ્લિમો નમાજ પઢે છે પણ અહીં ઘણાને ધ્યાન ધરતા જોવામાં આવે છે. દ્રોગપા જાતિની સ્ત્રીઓ અતિ સુંદર હોય છે. અહીં સખત ટાઢ અને ચામડીને બાળી નાખે તેવો ગરમ પવન વાતો હોવા છતાં દ્રોગપાની કન્યાઓ સુદૃઢ અને સુંદર છે. આ લોકો બહાદુર પણ છે. પાંચ ગામમાં વસેલા દ્રોગપાની જાતિમાં વેવિશાળ કરવું હોય તો મુરતિયાનો મામો સોય-દોરા, માખણ અને ઊન લઈને કન્યાને ઘરે જાય છે. જો કન્યાની માતા આ ચીજો સ્વીકારી લે અને પુત્રીને પછી ચાંદીની વીંટી પહેરાવે તો મુરતિયો સ્વીકારવામાં આવ્યો એમ ગણાય છે. લગ્નમાં નાચ અને મદિરાપાન થાય છે. દ્રોગપા જાતિના જે લોકો કારગીલના મુસ્લિમ વસતિવાળા વિસ્તારમાં રહે છે ત્યાં મરણ પછી દફન થાય છે પણ જે દ્રોગપા લોકો લદાખના બૌદ્ધધર્મીઓના પાડોશમાં રહે છે. ત્યાં હિન્દુવિધિ પ્રમાણે અગ્નિક્રિયા કરાય છે. અખરોટનો વૃક્ષોનો લાકડાંથી મડદાનો અગ્નિસંસ્કાર થાય છે.

તડલથી સાવધાન...

એસ, કંબળુચાત, એસીકીટી, માથાળો દુખાવો, પેટનું ભારેપણું અને શ્રી શંકરનું

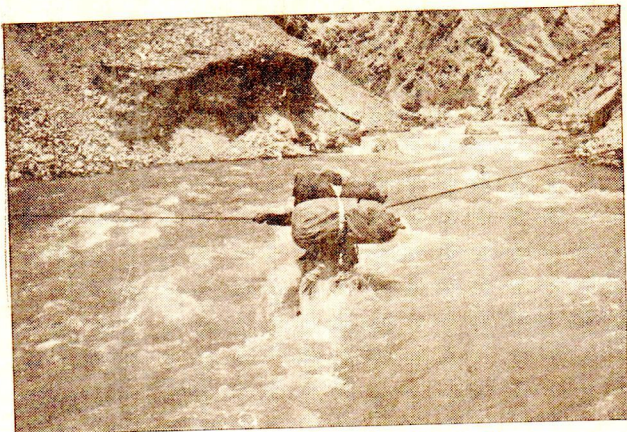
દીગદયાળ શ્રી

શ્રી શંકર આયુર્વેદિક ફાર્માસી રાયપુર, અમદાવાદ-૧

સર્વત્ર મળે છે

તડલથી ભયવા શ્રી શંકરને માડી લોઈનેજ ખરીદો

સ્ટો. સાવલા પ્રોવિઝન સ્ટોર્સ, ગોખલે રોડ, (સાઉથ) દાદર-મુંબઈ

હરીશભાઈ કાપડિયા અને મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટર ૧૭,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર

આગતાશ નાગમાં પૂર આવ્યું ત્યારે આવી હાલતમાં રસ્તો પસાર કર્યો.

દ્રોગપાના લોકો ગાયનું દૂધ પીતા નથી. માત્ર બકરીનું દૂધ પીએ છે અને ઈંડાં ખાવા તેને અપરાધ માને છે.

આવા યુદ્ધ આર્ય જાતિના લોકો ઉપર કાશ્મીરી મુસ્લિમો ઘંઘાની દ્રષ્ટિએ છવાઈ ગયા છે. નવાઈની વાત એ છે કે ચારખંડી અને શિયા મુસ્લિમો અને બૌદ્ધધર્મીઓ સંપથી રહે છે, પણ ઝઘડો થયો તે કાશ્મીરી સુન્નીઓ સાથે છે. બૌદ્ધધર્મીઓએ લેહમાં ૧,૮૦૦ની સાલથી એક જૂની મસ્જિદ છે. તેની સામે ઝનૂની દેખાવો કર્યા અને તેમાં મારામારી થઈ ગઈ. પોલીસે ટીયરગેસ છોડ્યો, ગોળીબાર પણ થયા. તો પણ બન્ને પક્ષો હુલ્લડે ચઢ્યાં, એટલે ૩ દિવસ લશ્કરે લેહમાં ફ્લેગ માર્યું કરી. આ વિસ્તારમાં ૧૮૪૦માં જોરાવરસિંહ નામના ડોગરા સરદારે કાશ્મીરના મહારાજા ગુલાબસિંહના સમયમાં કૂચ કરીને લદાખ જીતી લીધેલું. તે વખતે યુદ્ધ થયેલું તે પછી ૧૪૯ વર્ષથી અહીં શાંતિ હતી. પ્રથમ વાર કાશ્મીરીઓએ કોમી ધમાલ કરી. પણ પછી ૩ દિવસનો કરફ્યુ જાહેર થઈ ગયો. કારાકોરમનું સાહસ કરનારી આપણી મંડળી હોટેલમાં ભરાઈ રહી. વાતાવરણ તંગ થઈ ગયું. આમેય મિલિટરી અહીં ખૂબ કડક છે. લેહથી એક કિલોમીટર બહારની હદમાં કોઈ દેશી કે વિદેશી પ્રવાસી મિલિટરીની પરવાનગી વગર જઈ શકતો નથી. વિદેશી આવી હદ ઓળંગે તો તેને સીધો જેલમાં પૂરી દેવાય છે. હરીશભાઈની મંડળીને સેનાભવનની આખરી મંજૂરી મેળવતા કરફ્યુને કારણે હોટેલમાં ભરાઈ રહેવું પણ, પાંચમે દિવસે કરફ્યુ હળવો થયો. મુંબઈથી પર્વતારોહણ માટે ખાધાખોરાકી વગેરે સામાન લીધો હતો તે સામાનના પેકેટ હજી અકબંધ હતા. ઉપરાંત અનાજ, ઘાસલેટ વગેરે બીજા સામાન લેહથી લેવાનો હતો. લેહથી ૨૩૦ કિલો ખાધો અને ૮૦ કિલો જેટલો વજનનો ઈક્વિપમેન્ટ ખરીદવાનો હતો.

અહીં વાયકોએ નોંધ લેવા જેવી છે કે શિખર સર કરવાના સાહસ વખતે ગ્રામેગ્રામ વજનનું બજેટ કરવું પડે છે. છ જણની મંડળીએ ચાર કાઈલ ભરાય તેટલા કાગળો તૈયાર કર્યા હતા. 'યોગમ-૧૯૮૯' એવું આ સાહસયાત્રાનું નામ રાખીને પાંચ પાનાં ભરાય તેટલાં ઈક્વિપમેન્ટનાં નામ, વજન અને કિંમત લખવામાં આવી હતી. દાખલા તરીકે, આઠ જાતના તંબુ લીધા તેમાં વિન્ટરગિયર, કિનિક્સ, ડનલોપ વગેરે તંબુના નામ અને દરેકના વજન મળીને ૨૫ કિલો વજનના ૯ તંબુની કિંમત ૩૧. ૫૪૦ થઈ હતી. ૫૫૫ મીટર લાંબા (આરોહણ માટેના) ત્રણ પ્રકારના દોરડા લીધા તેનું ૧૦૧ કિલો વજન અને ૩૧. ૫૫૦ની કિંમત થઈ હતી. પાંચ જાતના સ્ટેવ લીધા હતા. ચાની ગળણી, ચમચા, પ્લેટ, કડછી, ૨ ચપ્પુ, બે પ્રેશરકૂકર, કીટલી, તવી, વગેરે ૨૭ જાતનાં વાસણોનું વજન આઠ કિલો થયું હતું. લેહથી બીજા ૨૫ કિલો વજનના કીચનવેયર ખરીદ્યા હતા.

આ ઉપરાંત પરચૂરણ ચીજોમાં ગૂણી, દીવાસળી, મીણબત્તી, વીમ પાઉડર, ચાર ટોર્ચ, ૨૪ જેટલા બેટરીના સ્પેર સેલ, ૨૫ જેટલા રસ્તા પર મુકવાના માર્કિંગ ક્લેશ, તે વાવટા માટેની લાકડીઓ, માર્કિંગ પેન વગેરે ચીજોનું ૪૦ કિલો વજન થયું હતું. ૪૫ દિવસમાં જે બળતણ જોઈએ તે ગણીને તેનું કુલ ૫૦ કિલો વજન થયું હતું. અમુક જણ સિગારેટ પીતા હતા તેમણે ૨૦૦૦ સિગારેટો લીધી હતી. મુંબઈની હરકિસન હોસ્પિટલના ડૉ. રોધન શ્રોફ જે પોતે પણ પર્વતારોહણ કરે છે તેઓ પર્વતોની ઊંચાઈએ થતી બીમારીના નિષ્ણાત છે. તેમણે ૬ સાહસિકો અને ૪ મજૂરોને ૪૫ દિવસ ચાલે તેટલી દવાઓનું વિસ્ત તૈયાર કરી આપ્યું હતું. આ દવાનું વિસ્ત જ ત્રણ પાનાંનું થાય છે. દા.ત. માથા અને ગરદનના દુ:ખાવા માટે, તાવ માટે અને થાક માટે સર્વોપ્રીમ, બ્રેકટ્રીમ અને કોલ્ટીજોલ, ઝાડા-ઊલટી માટે

સ્ટેપ્ટોમેગમા, અંસિડિટી માટે ગેલ્યુસીલ, પેટના દુખાવા માટે બારાલગાને, વિટામીનો, અમુનાંજન બામ, થર્મીટર અને પછી ખૂબ ઊંચાઈએ (૨૦,૦૦૦ ફૂટ) જવા માટે અને ફેફસાંમાં લોહી-પાણી ભરાઈ ન જાય તે માટે લેસીક્સ નામની દવાનાં ૨૦ પેકેટ લીધાં હતાં. ૨૦ પેકેટ ઊંઘવાની ટીકડીનાં અને ૨૦ પેકેટ વેન્ટિકિલીન નામની દવા શ્વાસ રુંઘાઈ જાય તે વખતે (બ્રેથલેસનેસ) લેવા માટે લીધા હતા. અમુક ઈન્જેક્શનો લીધાં તેની સિરિજ અને ૨૩ જેટલી ઈન્જેક્શનની સોય લીધી હતી. ૧૦ જાતની હોમિયોપેથિક દવાઓ પણ લીધી હતી. ખૂબ ચિંતા થાય તો તે માટે રાહત આપતી હોમિયોપથીની દવા લીધી હતી.

તમામ ઈક્વિપમેન્ટનાં પેકેટનો ચાર્જ મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટરે લીધો હતો. કયું ઈક્વિપમેન્ટ કયા થેલામાં છે તે કોન્ટ્રાક્ટર કહી આપે. પણ ખાવાની ચીજોનું કયું પેકેટ કયા બોક્સમાં છે તેનો ચાર્જ અરુણ સામંતને સોંપ્યો હતો. મુંબઈથી ૧૬૦ જેટલાં ખાધોનાં પેકેટ લીધાં તેનું વિસ્ત પણ પાનાંનું થયું હતું. અમુક લોકો ઈંડાં ખાતા હતા તેમને માટે લેહથી ૨૪ ઝન ઈંડાં લીધાં હતાં. પીવા માટે ઇલેક્ટ્રોલનો અને ટેંગનો પાઉડર લીધો હતો. ચેવડો, પુરી, ખાખરા, ૩૨ કિલો બટાટા, ૨૦ કિલો કાંદા, ૫ કિલો ઘી, ૬ કિલો મીઠું, ૮૦ નંગ પાપડ, ૩૪ કિલો તાજી શાકભાજી, ૭૫૦ નંગ થેપલાં, ૪૦ પેકેટ વેજિટેબલ બિરિયાની (ઈન્સ્ટન્ટ), બાર પેકેટ 'ગીડસ'ના ઈન્સ્ટન્ટ ગુલાબજંબુ વગેરે લીધું હતું. ૫૦ વર્ષ પહેલાં આવી દેશી ચીજો પર્વત પર લઈ જવાતી જ નહોતી, પાઉ અને ટીનનાં ડબલાં લઈ જતા પણ હવે સંપૂર્ણ દેશી ખાધો લઈ જવાય છે.

આ તમામ બાયકાં ભરીને છ પ્રવાસીઓ ૧૩મી જુલાઈએ તેમની મંજિલ તરફ આગળ વધ્યા. આમેય કારાકોરમ પર્વત કે ૨૦,૦૦૦ ફૂટ ઊંચે જવાના પ્રયાણ પહેલાં દરેક સાહસિકે

પોતાની જાતને નવા હવામાન માટે તૈયાર કરવી પડે છે, જાતને ટેવ પાડવી પડે છે. તેને એક્લિમેટાઈઝેશન કહે છે. યોગમ શિખરે જતા પહેલાં આમેય છ દિવસ લેહમાં રહેવું તો પડત પછે લેહમાં ફરવાને બદલે કરક્યુને કારણે હોટેલમાં ભરાઈ રહેવું પડ્યું. નીમોના આર્મિ હેડક્વાર્ટરે નક્શા અને સફરની તમામ ગોઠવણ કરી આપી. ખાસ કરીને લેહથી ૧૮ કિલોમીટર દૂરના અંતરે ટ્રાન્સપોર્ટ કંટ્રોલ પોઈન્ટ હોય છે. ત્યાં આર્મિના માણસો કડક શિસ્ત રાખે છે. સેનાભવનની મંજૂરી હોય તેને જ ટ્રાન્સપોર્ટ કંટ્રોલ પોઈન્ટ તરફથી આગળ વધવા દેવાય છે. શરૂનો પ્રવાસ ટ્રકમાં સામાન નાખીને થાય છે. ૧૮,૩૫૦ ફૂટની ઊંચાઈએ ભારતીય લશ્કરે રસ્તો બાંધ્યો છે. ભારતમાં સૌથી મોટી ઊંચાઈવાળો આ (વાહનસુગમ માર્ગ) મોટરેબલ રસ્તો છે. લેહથી ૪૦ કિલોમીટરનો રસ્તો સાત કલાકે પસાર થઈ શકે છે. ત્યાં રસ્તો એટલો સાંકડો અને જોખમી છે કે સહેજ ચૂકી જાય તો ટ્રક હજારો ફૂટ નીચે ગબડી પડે. આજુબાજુ તમને ટ્રકો, જીપ અને બીજાં ભંગાર પડેલો દેખાય છે. હવે તમે કલ્પના કરી શકો છો કે આ ૧૮,૩૫૦ ફૂટની ઊંચાઈવાળા રસ્તા ઉપરથી સિયાચનના મોરચે લડનારા ૧૦,૦૦૦ થી ૨૦,૦૦૦ ભારતીય સૈનિકો માટે રોજ લશ્કરની ૨૦૦ ટ્રકો પણ કોઈ વખતે આર્મિનો ખોરાક લઈને જતી હોય છે. આખું વર્ષ રસ્તો ખુલ્લો રાખવો પડે છે. વરસાદથી જે ભોખડો પડે તો લશ્કરી બુલડોઝર લાવીને રસ્તો સાફ કરાય છે. આ હિસાબે સિયાચનનું યુદ્ધ કેટલું બધું ખર્ચાળ બન્યું છે.

હરીશભાઈની મંડળી એક દિવસ મોડી પડી એટલે નક્ષત્ર પ્રમાણે વરસાદ આવ્યો અને નદીમાં પૂર આવતાં રસ્તાનું નાણું તૂટી ગયું. એક લશ્કરની ટ્રક નદીની અધવચ્ચે પૂરમાં ફસાઈ ગઈ. સરવાળાનો નિયમ છે કે લશ્કરી સામગ્રી લઈને ટ્રક જતી હોય અને ફસાઈ જાય તો ટ્રકને છોડી ન શકે. ટ્રક છોડે તો કોર્ટ માર્શલ થાય. હરીશભાઈની મંડળી નાણાને કાંઠે નદીનાં પૂર ઊતરવાની રાહ બેસી પડી. પણ સોલ્જરોને નદી વચ્ચેની ટ્રકમાં ભૂખ્યા જોઈને કાંઠા ઉપરથી ખાવાનાં પાર્સલો નદીની ટ્રકમાં ફેંક્યાં. સવારે નદીનું પાણી ઊતરી ગયું એટલે સાસોમા નામની જગ્યાએ પહોંચ્યા.

સાસોમા ગામ એવું છે જ્યાંથી આગળ ટ્રકો જતી નથી. સાસોમાથી એક રસ્તો ફંટાઈને સિયાચન જાય છે અને બીજે રસ્તો પૂર્વ કારાકોરમ જાય છે. એટલે યોગમના શિખરે જવા ખચ્ચરો લેવાં પડે છે. હરીશભાઈની મંડળીને ૧૫ ખચ્ચરો જોઈતા હતા. દરેક ખચ્ચર ૬૦ કિલો વજન ઊંચકે છે. દરેક ઘોડાના રોજના ૩૫.૫૦ લેખે છ દિવસના રસ્તાના અગાઉથી પૈસા આપવા પડે. પરંતુ જે મોસમ ખરાબ હોય તો લદાખી લોકો ના

અરુણ સામંત: ૨૦,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ સર કરી ત્યારે થોડીક 'હાશ'ની શણગાર.

પણ પાડી દે. લશ્કરને ખચ્ચરોની મોટી સંખ્યામાં જરૂર પડે. પણ લદાખીઓને જબરજસ્તી કરી ન શકાય. એ લોકો પોતાના હક્કો જાણે છે અને લશ્કર અન્યાય કરે તો સુપ્રીમ કોર્ટ સુધી જાય તેવા છે. સિયાચનનો મોરચો છોલ્લાં પાંચ વર્ષથી જીવતો બન્યો ત્યારથી લદાખી ખચ્ચરોની માગ વધી છે. વળી પૂનાના લશ્કરખાતાના ઈજનેરો પણ કારાકોરમના અમુક વિસ્તારમાં પર્વતારોહણ કરવા આવે છે. અગાઉ પાકિસ્તાનની સરકારે સિયાચન પ્રદેશ પોતાનો છે તેવો દાવો અને હક્ક રજિસ્ટર કરવા જાણી જોઈને જાપાની પર્વતખેડુઓને પાકિસ્તાને પચાવી પાડેલા કાશ્મીરને રસ્તેથી પર્વતારોહણ કરાવ્યું હતું. તેવાં બે સાહસો પાકિસ્તાને કરાવ્યાં એટલે બાર્થલેમોવ નામની નક્શા બનાવતી યુરોપિયન કંપનીએ ૧૯૮૫માં ભારત-પાકિસ્તાનનો નક્શો બનાવ્યો ત્યારે સિયાચનના વિસ્તારને પાકિસ્તાનનો હોય તેવી રીતે દેખાડ્યો. ભારતીય લશ્કર ચેતી ગયું. ભારતે પણ પાકિસ્તાનની તરફીબનો જવાબ આપવા ૧૯૮૫માં સિયાચનના ચઢાણ માટે 'ઈન્ડો-બ્રિટિશ એક્સ્પિડિશન'નો પ્રવાસ યોજ્યો. ગુજરાતીઓએ ગૌરવ લેવા જેવું છે કે આ ભારત-બ્રિટિશ પર્વતારોહણ સાહસમાં હરીશભાઈ કાપડિયા ૧૯૮૫માં જોડાયા હતા અને તે રીતે સિયાચનનો કેડો અને પ્રદેશ ભારતીય લોકોએ ખેડ્યો છે તેવી ઈતિહાસમાં નોંધ લેવડાવી હતી.

હરીશભાઈને મેં પૂછ્યું, “લેહથી સાસોમા અને સાસોમાથી યોગમ સુધી માત્ર પથ્થર, પર્વત, પર્વતોનાં રણ, માટી અને પછી બરફ જ જોવાનો હોય છે કે બીજાં રણિયામણા પ્રદેશ જોવા મળે છે?” હરીશભાઈએ કહ્યું, “રસ્તામાં ન્યુબરાવોલી નામનો એક અતિ સુંદર પ્રદેશ છે. ત્યાં ન્યુબરા નદી વહે છે. અત્યંત રણિયામણો અને ફૂલોના

છોડોથી છવાયેલો પ્રદેશ છે. અહીં વિદેશીને આવવા દેતા નથી. અહીં મનોહર ગુલાબો ઊગે છે. અહીંની રહેવાસી યુવતીઓ સુંદર હોય છે પણ તેમની ચામડી રફ થઈ ગઈ હોય છે. સ્ત્રીઓએ ખૂબ કામ કરવું પડે છે. અહીં ઘઉં, બટેટા અને શાકભાજીની ખેતી થાય છે. ન્યુબરા અને શ્યોક નામની નદી અહીં મળે છે, તે સુંદર દ્રશ્ય જોવા મળે છે.”

સોળ ઘોડા ઉપર ૮૦૦ કિલો સામાન અને પોતાના શરીર ઉપર દરેકે ૧૫ થી ૨૦ કિલો સામાન લઈને પથરાવાળી અને બરફાળ જમીન પર ચાલવાનું હોય છે. એક દિવસમાં માંડ ૧૫ કિલોમીટરનું અંતર કપાય છે. પથ્થર ઉપર ઘોડા કઈ રીતે ચાલી શકે છે તે જ તમને નવાઈ લાગે. એમાં જે વરસાદ પડે તો ઠંડી ખૂબ વધી જાય. શૂન્યથી ૧૦ ડિગ્રી નીચે પારો ચાલ્યો જાય. ઘોડા પણ બીમાર પડી જાય. ઘોડાને લોહીની ઊલટી થાય અને હાર્ટ એટૅક આવી જાય. આ રસ્તે સંખ્યાબંધ લશ્કરી અને બીજા ઘોડાનાં હાડકાં જોવા મળે. ન્યુબરાવોલીના ઘોડા જ અહીં કામ લાગે. બહારના ઘોડા તો તુરંત મરી જાય.

હરીશભાઈની મંડળીએ સાસેર બાંકડા નામના સ્થળે બેઝ કૅમ્પ કર્યો. એ બેઝ કૅમ્પથી પછી અગ્નિ પોપટ અને વિજયભાઈ કોઠારી ચાર સાથીદારોને રામરામ કરીને મુંબઈ પાછા કર્યા. ૧૫,૩૫૦ ફૂટની ઊંચાઈએ બેઝ કૅમ્પ બાંધીને ત્યાં છ તંબુ તાણ્યા હતા. એક તંબુમાં રસોડું બનાવવામાં આવ્યું. ચાર કામચી મજૂરો કુલુ-મનાવીથી લીધા હતા, તેમને માટે અલગ ટૅન્ટ બનાવ્યો. બેઝ કૅમ્પમાં ખચ્ચરો સામાન મૂકીને તેમના માલિકો સાથે ચાલ્યા જાય છે. પછી પાંચ-છ હજાર ફૂટ સુધી પર્વત ખેડાણની સફર પોતે જ પોતાનો સામાન ઊંચકીને કરવી પડે છે. બરાબર એ સમયે હરીશભાઈને મેલેરિયાનો તાવ આવ્યો. લશ્કરના કૅમ્પમાં મેલેરિયાની ખબર કરી અને મોનીશભાઈ ગયા એટલે આર્મિએ ખાસ ઘોડો મોકલીને ક્વોરા ક્વીનાઈન નામની દવા મોકલી. હરીશભાઈનો મેલેરિયાનો તાવ ઊતરી ગયો પણ શરીરમાં નબળાઈ હતી. એટલે લશ્કરવાળા તો કૅમ્પુએલિટી ઈવેક્યુએશન (ઘવાયેલાને રાહત) નામના પ્રોગ્રામ દ્વારા ખાસ હેલિકૉપ્ટર મોકલીને હરીશભાઈને લેહની હોસ્પિટલમાં લઈ જવા તૈયાર હતા. પણ હરીશભાઈએ ના પાડી.

આ વિગત લખવાનો આશય એ છે કે આ પ્રકારના પર્વતના સાહસમાં સેનાભવન મંજૂરી આપે છે. તેમ જ સિયાચન જેવા વિસ્તાર બાજુ સાહસિકોને જવા દે છે ત્યારે લશ્કર પોતે જાતે જ સાહસિકોની સલામતીની જવાબદારી લે છે, અને સાહસિક વ્યક્તિ ઘવાય કે બીમાર પડે તો તત્કાળ સારવાર કે રાહતની વ્યવસ્થા કરે છે. આ પ્રકારની સાહસયાત્રામાં ઘણાં શિખરો અને હિમનદીઓના

યોગ કુમદાનના ગ્લેસિયર પર બરફના ટેકરાઓ.

જુદા જુદા ઊંચા પ્રદેશો સર કરવાની નેમ હોય છે. મુસ્લિમ કૉન્ટ્રાક્ટરે અકતાશ ગ્લેસિયર જે ૧૮ કિલોમીટર લાંબી હિમનદી તરીકે ઓળખાય છે તેનાં લોકગુંગ અને ચાથુંગ થુંગ નામનાં શિખરો ૧૯,૯૮૦ ફૂટની ઊંચાઈએ સર કર્યાં. અરુણ સામંત અને મોનીશ દેવજનીએ યોગકુમદાન નામની હિમનદીનું ૨૦,૫૦૫ ફૂટ ઊંચું શિખર સર કર્યું. ભારતીય ધ્વજ અને માઉન્ટનરેસનો ધ્વજ ફરકાવ્યાં.

અહીં એક વાત નોંધવી જોઈએ કે હિમનદી વચ્ચે અને બીજી બરફમાંથી પીગળતી નદી વચ્ચે સતત સંઘર્ષ ચાલતો હોય છે. શ્યોક નામની નદી જે 'રિવર ઓફ ડેથ' (મૃત્યુની નદી) તરીકે ઓળખાય છે. તેમાં ગજબનાં પૂર આવે છે પણ યોગકુમદાન નામની હિમનદી તે શ્યોક નદીનાં પૂરને રોકીને એક કુદરતી ડેમ બનાવી મૂકે છે, પરંતુ એ ડેમ કોઈ વખત તૂટી જાય છે. છેલ્લે આ ડેમ ૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૨૯ના રોજ તૂટ્યો હતો. આપણા મુંબઈનાં ચાર સાહસિકો ૧૬ ઓગસ્ટ ૧૯૮૯ના રોજ આ ડેમ પાસે પહોંચ્યા ત્યારે આ ડેમ તૂટવાને ૬૦ વર્ષ પૂરાં થયાં હતાં. આપણે માટે જોકે આ મહત્વ વગરની ઘટના છે પણ આ ડેમ તૂટે ત્યારે હજારો માણસો, પશુ, પંખી અને ગામને

તાણીને લઈ જાય છે. એ ડેમ તૂટ્યા પછી કદી ડેમ ભરાયો નથી. તેની યાદગીરી માટે મોનીશ એક નાનકડો બરફનો ડેમ ૧૬મી ઓગસ્ટે યાદગીરી માટે બનાવ્યો હતો. આગલા દિવસોમાં ૧૪મી ઓગસ્ટે યોગમ શિખર ઉપર અરુણ સામંત અને મોનીશ દેવજની તેમની સાથે કોયલુહામ નામના શેરપા સાથે પહોંચી ગયા હતા અને ત્યાં ભારતીય ઝંડો લહેરાવ્યો હતો. રાજીવ ગાંધીએ ૧૫મી ઓગસ્ટે કહેલું કે ભારતનો નાગરિક કારાકોરમથી કન્યાકુમારી સુધી ૧૫મી ઓગસ્ટે ઊજવે છે તે કારાકોરમની હવે પછી ગણતરી થાય ત્યારે એ કારાકોરમના અંતિમ છેડે સૌપ્રથમ જનારા આપણા મુંબઈગરા ગુજરાતી હતા તે વાતને યાદ રાખજે.

સાહસિકો શિખર સર કરે પછી જલદીથી ઘરે પાછા કરવાની ઉતાવળમાં હોય છે. વખતે રસ્તે પાનામીક નામના સ્થળે ગરમ પાણીના કુદરતી ઝરા છે તેમાં આ સાહસિકો બે મહિના પછી પ્રથમ વાર નાહ્યા. તે સમયે ભારતીય સૈનિકો પણ આ ઝરામાં નહાતા હતા. તેમને હરીશભાઈએ કહ્યું, "અમે બે મહિને નાહ્યા." તો સૈનિકોએ કહ્યું, "તમે ભાગ્યશાળી છો. અમે તો આઠ મહિને પહેલી વાર સ્નાન કરીએ છીએ."

હરીશભાઈને મેં પૂછ્યું, "સાંભળવા પ્રમાણે ભારત સરકાર સિયાચનના રક્ષણ માટે રોજ દોઢ કરોડ રૂપિયાનો ખર્ચ કરે છે એટલે કે વર્ષે એકલા સિયાચન માટે ડા. ૪૫૦થી ડા. ૫૦૦ કરોડનો ખર્ચ થાય તે અર્થહીન છે કે સિયાચનનું બહુ મહત્વ છે?" હરીશભાઈએ કહ્યું, "સિયાચનનો પ્રદેશ વસવાટ માટે તદ્દન નકામો છે. અહીં તો કોઈને શાપ મળ્યા હોય તે જ રહે. પ્રખર ઉનાળામાંય શૂન્યથી ૧૦ ડિગ્રી નીચે અને શિયાળામાં શૂન્યથી ૫૦ ડિગ્રી સેન્ટીગ્રેડ નીચેની ઠંડી રહે છે. ૩૦૦ કિલોમીટરની ઝડપે બરફના તોફાનવાળો પવન ફૂંકાય છે. બરફના ડેમ, હાઈપરટેન્શન અને સ્નો-બાઈન્ડનેસ આવી જાય છે. આ પ્રદેશ જોવામાં રળિયામણો છે. બરફના ટુંગરા આકર્ષક છે પણ ક્યાંય લીલી વનસ્પતિ નથી. હવામાં પ્રાણવાયુ બહુ ઓછો છે. ઘણા જવાનો લાંબું રહે તો માનસિક રોગોથી પીડાઈને

પાછા કરે છે. આ બરફના પર્વત ઉપર જુવાનની કુશળતામાં ૭૫ ટકા ઘટાડો થઈ જાય છે. હેલિકૉપ્ટરો પણ મુશ્કેલીથી ૧૯,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ ઊડે છે. પાણી તો દુર્લભ છે. બરફ ઓગાળીને પાણી પીવું પડે છે. કપડાં ધોવા કે સ્નાનની વાત માંડી વાળવી પડે. અહીંની ગ્લેસિયરો-હિમનદીઓને જાણે કોઈ તળિયું જ નથી. એક જ ખોટું પગલું ભરાય અને હિમનદીના કાણામાં ગરક થઈ જવાય. જે વાદળો ન હોય અને સૂરજ હોય તો તો બરફની સુંદર સપાટી પર લપસી શકાય છે. પૂર્ણ ચંદ્ર હોય ત્યારે છક થઈ જાય તો તેવું સૌંદર્ય હોય છે, રાત્રે ચંદ્રના પ્રકાશમાં જુઓ તો માર્શલો સુધી માણસ દેખાય.

અહીં ભારતીય જવાનો આવે છે તેને ચાર મહિને ફરજ પરથી ખસેડીને પછી જમીનની સપાટીએ લઈ જવો પડે છે. એમ છતાં દર વર્ષે ૫૦૦ જેટલા સૈનિકો હાઈ-આલ્ટિટ્યૂડ સીકનેસ (પર્વતની બીમારી) ભોગવે છે. અહીં બધાએ સતત મોતની છાયામાં રહેવું પડે છે. અહીં માણસે જ્યારે માત્ર કુદરત સામે લડવાનું હોય છે ત્યાં પાકિસ્તાન હવે કાશ્મીરનો ભાગ પચાવ્યો છે ત્યાંથી સીધો રસ્તો ચીન સાથે ખુલ્લો કરવા માગે છે, તેથી પાકિસ્તાન સામે લડવું પડે છે. જે પાકિસ્તાન સિયાચન પચાવી પાડે તો ભારત લેહ અને લદાખનું રક્ષણ ન કરી શકે. પાકિસ્તાન સિયાચન લઈ એ તો લદાખ અને પછી આખું કાશ્મીર લઈ લેવાની એને સરળતા રહે. સિયાચનનો પ્રદેશ છોડી દઈએ તો પાકિસ્તાનને બે બૉર્ડરો સરળતાથી મળી જાય અને પછી પાંચ-દસ વર્ષમાં કાશ્મીર આખું પચાવી પાડે. એટલે જ ભારત સરકાર આટલો ખર્ચ કરીને આ નિર્જન પ્રદેશને સાચવી રાખે છે. હું સિયાચન માટે માનવ, પૈસો અને સમયનો ભોગ દેવાય છે તેને અર્થહીન માનતો નથી. સિયાચનનો પ્રદેશ કોઈ પણ ભોગે સાચવવો જ જોઈએ. આ પ્રદેશમાં લઠ્ઠા સ્કાઉટના તગડા જવાનો તો છે જ પણ મુંબઈના મરાઠાઓ, ગુજરાતીઓ અને પારસીઓ પણ અતિ કપરા સંયોગોમાં દેશની શાન જાળવે છે. બેનઝીર ભુતો પણ સિયાચન પ્રદેશના કિનારા સુધી જાતે આવી ગયાં છે. તે બતાવે છે કે પાકિસ્તાનની નજર હજી સિયાચન પર છે. પરંતુ ભારતના જવાનો સામે અને ત્યાં ખડકેલી બોફોર્સ ગન સામે પાકિસ્તાન કદી જ જીતવાનું નથી અને જે પાકિસ્તાન સતત સિયાચનને મોરચે માત્ર આપણો ખર્ચ અને જનહાનિ વધારવા અટકાયાળાં કર્યા કરે તો ભારતે પછી પાંચેક વર્ષમાં બહુ જ ગંભીર વળતો હુમલો કરીને પાકિસ્તાને પચાવી પાડેલા કાશ્મીરને સર કરી લેવું જોઈએ. ભારતના યુવાનો અહીં આવીને પ્રાંતપ્રાંતના જુવાનોને જુએ અને અહીંનું સૃષ્ટિસૌંદર્ય જુએ તો ખરેખર લાગે કે, "મેરા ભારત દેશ મહાન" એ વાત સત્ય છે! **૨૫**

રેળનો મસાલા

સ્પે. દાળશાકનો મસાલો
સ્પે ચાનો મસાલો
કેસરી દૂધનો મસાલો

છેક પ્રોવિજન
સ્ટોર્સમાં મળે છે.

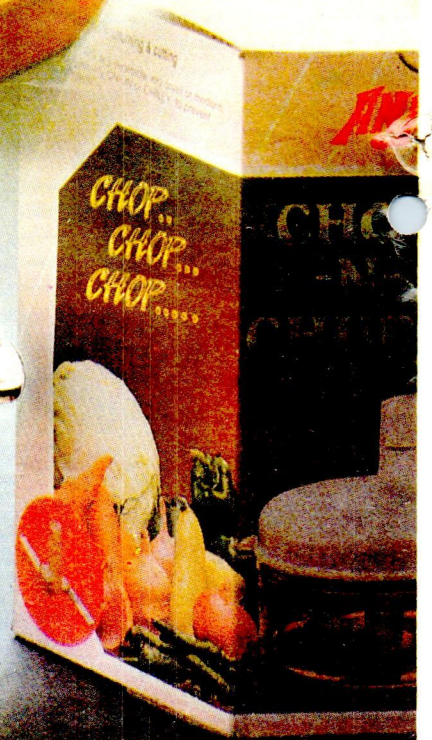
કિંમત ચુકવો એકની લાભ મેળવો બહુને
દે ના કમાલ!

CHOP-N-CHURN

કાંદા કાપો
શાકભાજી ચીરો
ચટપટ...

મિક્શર બનાવો
માખણ કાઠો
ઝટપટ...

અંજલિ[®]
ચોપ-એન્ડ-ચર્ન

ANJALI[®]

The largest range of kitchen companions... More than 145 varieties

ભારતનું સંરક્ષણ તંત્ર ચેતી જઈને અને સખત ઠંડીમાં લોહિયાળ જંગ ખેલીને કારાકોરમ પર્વતોમાં આવેલો સિયાચનનો વિસ્તાર ભારતના કબજામાં રાખ્યો છે. એટલે જ ભારતનું સામ્રાજ્ય કાશ્મીર સુધી નહીં પણ તેનાથી આગળ કારાકોરમ સુધી છે. સિયાચનથી માત્ર ૨૫ કિલોમીટર દૂર ઉપરનાં ચારથી પાંચ શિખરોની યાત્રા કરવા મુંબઈના છ સાહસિકો સિયાચનને પુલે પાર ગયા હતા.

ભારતના ઘણા ગુજરાતી પત્રકારો અને તંત્રીઓ સિયાચનને 'સિયાચીન' કહે છે. સિયા એટલે ગુલાબ અને ચન એટલે જગ્યા. જે સ્થળે સુંદર કુદરતી ગુલાબ ઊગે છે તે સિયાચન પ્રદેશ જોવામાં રળિયામણો છે પણ પછી ત્યાં ૧૨ કલાક રહેવા માટે કપરા છે. મુંબઈથી હરીશ કાપડિયા વિજય કોઠારી, અશ્વિન પોપટ, અરુણ સામંત, મોનીશ દેવજની અને મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટરએ છ સાહસિકો સિયાચનના પાડોશમાં આવેલા પૂર્વ કારાકોરમ પર્વતના ૨૦,૫૦૫ ફૂટ ઊંચા શિખરને સર કરવા મુંબઈથી ૧લી જુલાઈએ ઊપડ્યા હતા અને ૨૮મી ઓગસ્ટે કપરો પ્રવાસ કરીને પાછા ફર્યા છે. જોગાનુજોગ આ સાહસિકો જેમને પૂર્વ કારાકોરમ જવા લદાખની રાજધાનીના શહેર લેહ થઈને આગળ વધવું પડે છે ત્યાં તેમણે બૌદ્ધધર્મીઓ અને કાશ્મીરીમુસ્લિમો વચ્ચેનું દંગલ પણ જોયું છે. આ લખાય છે ત્યારે પણ લેહ શહેરમાં કરફ્યુ છે, અને કાશ્મીરી મુસ્લિમો લેહ છોડીને ભાગી ગયા છે. તે પ્રમાણે કાશ્મીરમાંથી બધા જ લદાખના બૌદ્ધધર્મીઓએ સલામતી ખાતર લદાખ આવી જવું પડ્યું છે. પરંતુ આપણને તો અત્યાર સુધી પૂર્વ કારાકોરમની અતિ દુર્ગમ પર્વતમાળામાં કોઈ ગયું નથી અને ચોગમ શિખરને કોઈએ સર કર્યું નથી તે સાહસ યાત્રામાં રસ છે. આ વણખેડયા પર્વતોમાં મૂળજી જેઠા માર્કેટના વેપારી, વેલ્વેટના ગાલીચા બનાવતા વેપારી, શૈરબજારના કર્મચારી અને એક આઈ.આઈ.ટી.ના જુવાન ઈજનેર જઈ આવ્યા છે તેમાં રસ છે. હરીશભાઈ કાપડિયા નામના કાપડના વેપારી જે છેલ્લાં ૨૦ વર્ષથી હિમાલય અને અંવરેસ્ટ આજુબાજુનાં શિખરો ખુંદી આવ્યા છે તેની નેતાગીરી નીચે પાંચ જણ ઊપડ્યા હતા. છાપખાના માટેની શાહી બનાવતા મુસ્લિમ કોન્ટ્રાક્ટર આ પર્વતારોહક ટુકડીના ઉપનેતા બન્યા હતા.

વીસ હજાર ફૂટની ઊંચાઈના આ વિસ્તારમાં તમે ચાલો નહીં તો પણ શ્વાસ લેતા તકલીફ પડે છે. માથા ઉપર કોઈ હથોડા મારતું હોય તે રીતે માથું ઢુલે છે. જો કાળજી ન લેવાય તો ફેફસાંમાં એકાએક લોહી અને પાણી ભરાઈ જાય છે અને પછી માણસ તુરંત મૂંઝાઈને મરી જાય છે. આવા

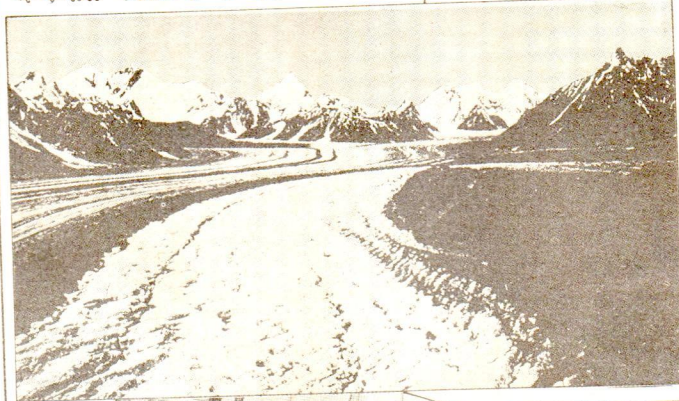
રોગને પુમો નહીં એડેમા કહે છે. જે આ પ્રકારના રોગનો હુમલો થાય તો તુરંત સાહસિક પ્રવાસીને કે સિયાચનના લશ્કરીને એક મોટા લોખંડના પ્રેશર ચેમ્બરમાં પૂરીને પછી તે ચેમ્બરમાં દરિયાના લેવલનું દબાણ પેદા કરીને ઈલાજ કરાય છે. તે ઈલાજ કરતાં કરતાં તેને હેલિકોપ્ટરમાં ઉડાડીને ૧૧,૫૫૫ ફૂટની ઊંચાઈએ આવેલા લેહ શહેરની હોસ્પિટલમાં ખસેડવો પડે છે. સિયાચન અને કારાકોરમ પર્વતમાળામાં ક્યારે મોસમ બદલાય તે કહેવાય નહીં. અહીં ઘણા લશ્કરીઓ તંબુમાં બાંધે મારીને લખે છે:

હુકુમ કા જવાબ નહીં
ઔર મોસમ કા ઈલાજ નહીં.

આવી કપરી મોસમમાં જવા માટે પોતાના શરીરને તૈયાર કરવા મુંબઈના છ સાહસિકો જાન્યઆરી ૧૯૮૯થી જ રોજ મહાલક્ષ્મીના

બેઈજ કૅમ્પ પર ઈલેક્ટ્રીકલના પાઉડરનું સરખત પીતો પર્વતખેડુ

સિયાચન પ્રદેશ: સિયા એટલે ગુલાબ અને ચન એટલે જગ્યા. આ પ્રદેશમાં સુંદર કુદરતી ગુલાબ ઊગે છે અને આખો પ્રદેશ રળિયામણો લાગે છે.

'લદાખ બુદ્ધિસ્ટ અસોસિયેશનના નેતા સોનમ નુરબુ હરીશભાઈને કહે છે: 'હવે અમે કોઈ પણ હિન્દુ કે મુસ્લિમ બિનલદાખીને લેહમાં આવવા નહીં દઈએ. અમને કાશ્મીરમાંથી કાઢીને કેન્દ્રના શાસન તળે લઈ જવા જ ગોઈએ.'

પદ્ધતિ પ્રમાણેના નક્ષત્રોનો અભ્યાસ કરીને ક્યારે વરસાદ પડશે તે વાર-તિથિ નક્કી કરીને કૉમ્પ્યુટરમાં પૂરી દે છે. હરીશભાઈ કાપડિયાએ પણ નક્ષત્રો જોઈને જુલાઈ મહિનાનું આરોહણ નક્કી કર્યું હતું. ઉપરાંત પર્વત ચઢનારાઓ માને છે કે જ્યારે સુદીની તિથિઓ હોય ત્યારે હવા સારી રહે છે અને વદીની તિથિઓમાં હવામાન બગડે છે. એ પ્રકારે જ આ સાહસિકો ચંદ્રની બઢતી-પડતી કળાને અનુસરે છે. મુંબઈના જુવાનોની ટુકડીએ તે પ્રમાણે ૧૫મી જૂને જ જવાનું નક્કી કર્યું હતું. પણ હરીશ કાપડિયાનો મુંબઈમાં અકસ્માતે પગ ભાંગ્યો એટલે પછી ૧લી જુલાઈએ મુંબઈથી યાત્રા આરંભી.

પૂર્વ કારાકોરમ નજીક સિયાચન જેવા લશ્કરી વિસ્તારના પાડોશમાં આ સાહસિકો જવાના હતા એટલે તેમની બધાની મુંબઈની સી.આઈ.ડી.

રેસકોર્સ ઉપર દોડવા જતા હતા. રોજ પ્રાણાયામ અને વ્યાયામ કરતા હતા. દાડ પીનારાએ દાડ અને સિગારેટ છોડી દીધાં હતાં.

મોટે ભાગે પર્વતના સાહસિકો શુક્ત કે મુહૂર્ત જોતા નથી પરંતુ હિમાલય આરોહણ કરનારા જાપાનીઓ પણ ભારતીય પંચાંગને કન્સલ્ટ કરીને અંવરેસ્ટનું આરોહણ નક્કી કરે છે. ભારતીય

ગારના ઘાના શોડમ, માછલીના ગંધ, બિરલાના કારખાનાના ધુમાડાથી લીમાર વેરાવળ

૨૬ જૂન ૧૯૮૯

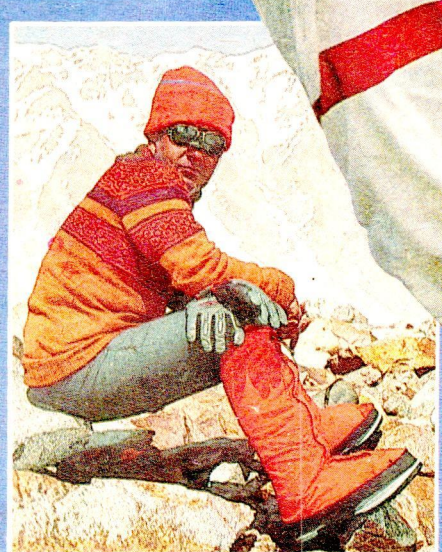
રૂપિયા-૩-૦૦

1

અભિયાન

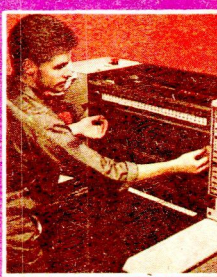

**માયકલ
ચાંગની કમાલ**

**તમે પણ હિમાલય
ચઢી શકો છો!**

**ઝડપથી
નોકરી
મેળવવા
માટે ટેકનિકલ
ડિગ્રી મેળવો**

**શરદ
પવાર
અંતુલેને**

સારા કહેવડાવે છે ?

Drive him crazy.
Tonight Forever.

B. ARVINDKUMAR
JEWELLERS

DREAMLAND BUILDING, 23-27, NEW QUEEN'S ROAD, OPERA HOUSE, BOMBAY 400 004. TEL: 811 39 30, 811 12 32

AT OPERA HOUSE

FOREFRONT

તમે પણ હિમાલય યાત્રી થઈ શકો છો!

કાન્તિ ભટ્ટ

માઉન્ટ એવરેસ્ટ:
ઊંચાઈ ૨૯,૦૨૮ ફૂટ.

કાકા કાલેલકરે લખેલું કે ભારતનો હિન્દુ મરવાનો થાય ત્યારે તેનું મોં હિમાલય તરફ વળે છે. તે વખતે તે હિમાલયની ગોદમાં કે ટેકરીમાં આવેલાં મંદિરોની યાત્રાએ જાય છે. પરંતુ હવે તે સાહસિક ગુજરાતીઓ સાહસ અને શોખ ખાતર હિમાલયનું આરોહણ કરે છે. મુંબઈ શહેરના હરીશ કાપડિયા અને કચ્છી આર્કિટેક્ટ અચિન પોપટની સાત જણની મંડળી ૧લી જુલાઈએ

હિમાલયનું આરોહણ કરવા જઈ રહેલ છે. ૩૫ વર્ષ પહેલાં ૨૯,૦૨૮ ફૂટ ઊંચા હિમાલયના એવરેસ્ટ શિખર ઉપર તેનસિંગ અને સર એડમન્ડ હિલેરી જઈ આવ્યા પછી કુલે ૨૦૦ જણ એવરેસ્ટને સર કરી આવ્યા છે. હરીશ કાપડિયા હિમાલયના ૨૪,૦૦૦ ફૂટ ઊંચા શિખરે જઈ આવ્યા પછી ફરીથી છ જણની મંડળી સાથે સાહસ કરી રહ્યા છે.

હિમાલયનું આરોહણ ૩૫ વર્ષ પહેલાં જેટલું દુર્ગમ હતું તેવું હવે રહ્યું નથી. ટીન કરેલાં ખાદ્યો, બિસ્કીટો અને સૂકવેલા માંસની ખાદ્યસામગ્રી લઈને જ હિમાલય ઉપર જવાય તેવી માન્યતા હવે

કાલ્પનિક સાથીદાર જોડે જમતા, થેલા સાથે વાતો કરતા, પોતાની કુહાડીને જોડીદાર બનાવી એકલા એવરેસ્ટ સર કરનાર મેસનરના દુશ્મન બે જ હતા: ઊંચાઈ અને એકલતા ! (મેસનર ઓકિસજનના બાટલા વગર એવરેસ્ટ ચઢ્યો હતો)

જૂની થઈ ગઈ છે. ગુજરાતી ખાખરા, મૂઠિયા, ગોળપાપડી અને ચેવડો વગેરે ૪,૦૦૦ ફેડેરી આપતો ખોરાક લઈને પણ હિમાલય ચઢી શકાય છે. અશ્વિન પોપટ-હરીશ કાપડિયાની મંડળીમાં તો શાકાહારી અને બિલકુલ ચા ન પીતા હોય તેવા પણ સાહસિકો છે.

હિમાલય ચઢવાનું કામ સરળ નથી તેમ હવે બહુ

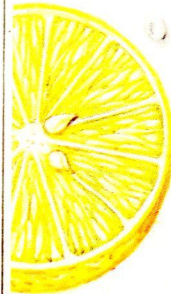
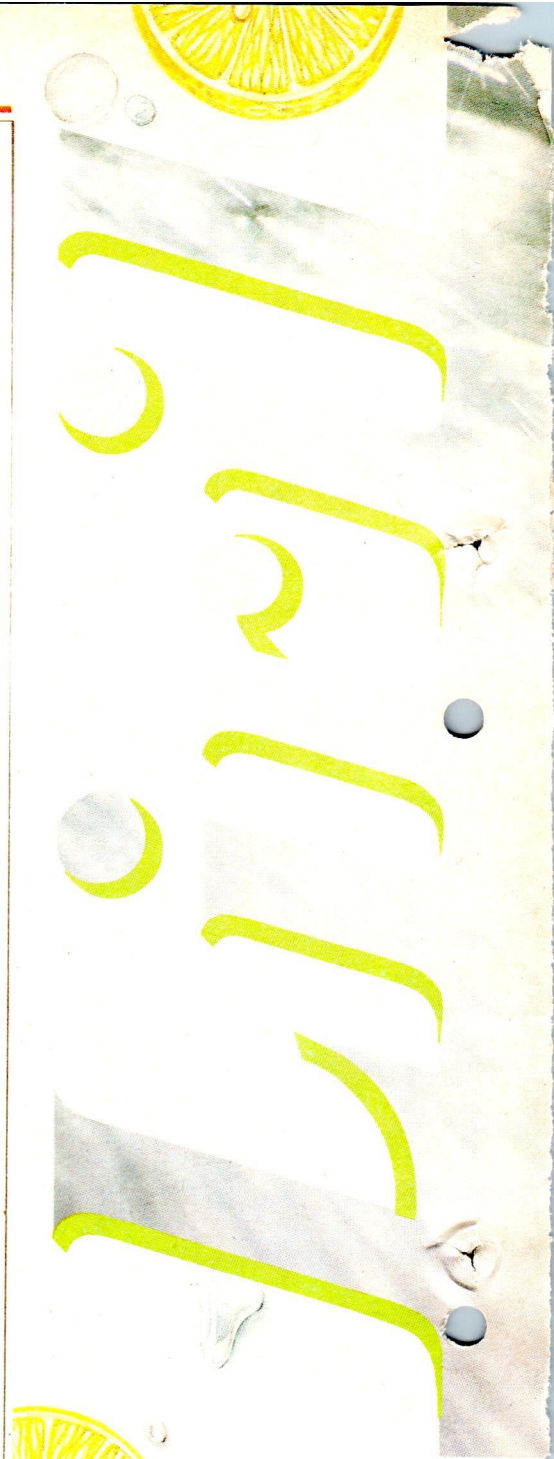
ઊંચા પહાડો પર આરોહણ સમયે શરીરનો ખૂબ જ ખ્યાલ રાખવો પડે છે. પર્વતારોહકે અમુક માત્રામાં પાણી પીવું જ પડે. બરફને બાલદીમાં ભરી સ્ટવ ઉપર ગરમ કરીને તેનું પાણી બનાવવું પડે છે.

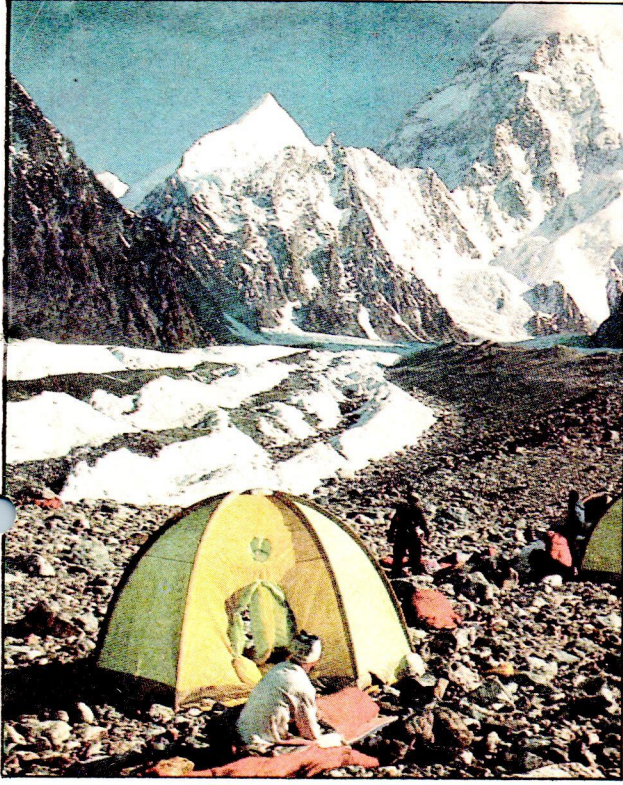

દુષ્કર પણ નથી. બ્રિટિશ આલ્પાઈન ક્લબના ૬૮ વર્ષના નિવૃત્ત સૈનિક માર્ક બેન્કને માથે ધોળાવાળ આવી ગયા છે, આ લખાય છે ત્યારે તેઓ હિમાલયના ૨૧,૬૭૦ ફૂટ ઊંચા માઉન્ટ જેનલી ઉપર ચઢી રહ્યા છે. માર્ક બેન્કે તો ટ્રિપલ હાર્ટ સર્જરી કરાવી છે છતાં તેમણે આ સાહસ કર્યું છે. આ લોકો પોતાની સાથે ઓકિસજનના બાટલા પણ લઈ ગયા નથી. સમુદ્રની સપાટી ઉપર આપણને જે પ્રાણવાયુ (ઓકિસજન) મળે છે તેનાથી અડધો જ પ્રાણવાયુ ૨૪,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ મળે છે. એડમન્ડ હિલેરી અને શેરપા તેનસિંગે તેમની સાથે ૧૯૫૩માં પ્રાણવાયુના બાટલા (કોમ્પ્રેસ્ડ ઓકિસજન) લઈ જવા પડ્યા હતા. પરંતુ આ બાટલા ખૂબ વજનદાર હોય છે. એપ્રિલ ૧૯૮૮માં અમેરિકનોની આરોહક મંડળી પ્રવાહી પ્રાણવાયુ લઈને એવરેસ્ટનું આરોહણ કરવા ગઈ હતી. પ્રવાહી પ્રાણવાયુ વજનમાં હળવો હોય છે તેથી આરોહકે બહુ વજન ઉપાડવું પડતું નથી. એ પહેલાં ૨૫ જેટલાં અમેરિકન સ્ત્રી-પુરુષ સાહસિકો પ્રાણવાયુ વગર જ એવરેસ્ટ ચઢી ગયાં હતાં. જોકે, પાછા ફરતાં આમાંથી પાંચ જણ મરી ગયાં હતાં. તે પછીના પ્રાણવાયુ વગર એવરેસ્ટ ચઢવાના અખતરા સફળ થયા છે.

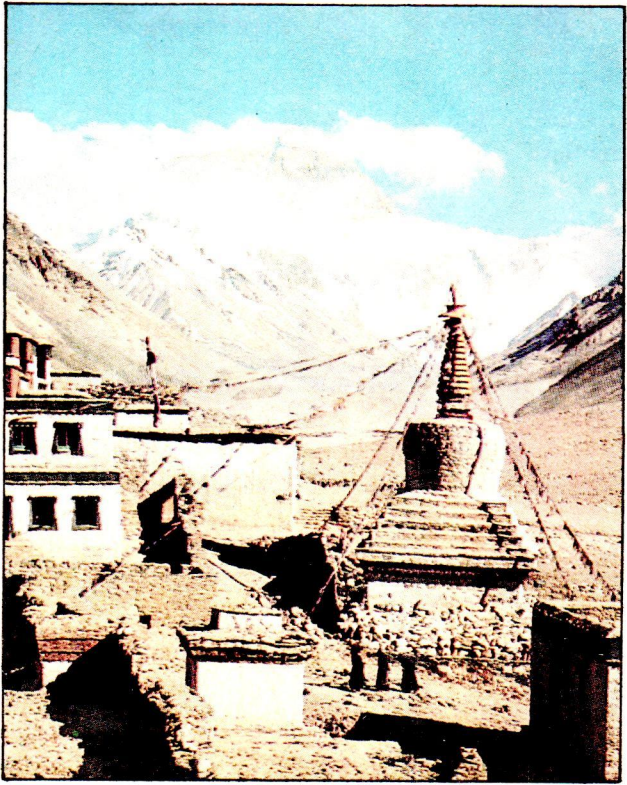
હરીશભાઈ ઘણાં વર્ષોથી હિમાલયનું આરોહણ કરે છે. તેઓ કંમેરો સાથે લઈને ફોટા પાડશે તે આપણને દોઢ-બે મહિના પછી જોવા મળેશે. પણ અમેરિકનો હવે આરોહણમાં નવી નવી ટેકનોલોજી વાપરે છે. મે ૧૯૮૮માં બ્રિટિશરોની ટુકડી ૨૮,૦૮૨ ફૂટ ઊંચે સુધી ગઈ ત્યારે તેણે એવરેસ્ટ ઉપર યુનિયન જેકનો જંડો ફરકાવ્યો. તે સમયે અમેરિકન બનાવટનો ફોટોફોન સાથે લઈ ગયા હતા. ૨૮ રતલ વજનના અને ૩૧. સવા બે લાખની કિંમતના આ ફોટોફોનના સાધનમાં કંમેરા અને સંદેશાની સામગ્રીની વ્યવસ્થા હોય છે. આ ફોટોફોન વડે એવરેસ્ટ ઉપરના એ જંડાનો ફોટો લંડન મોકલ્યો હતો. આ ફોટો તો તત્કાલ લંડન પહોંચી જાય પણ સલામતી ખાતર આ સાહસિકોએ ૧૭૨૦૦ ફૂટ ઉપર બેઈઝ કૅમ્પ (સામગ્રી પૂરી પાડવાનો અને વિરામનો ઉતારો) રાખ્યો હતો. એવરેસ્ટના શિખર ઉપર વિડિયો ફિલ્મ ઉતારીને પછી બેઈઝ કૅમ્પ ઉપર આ ફિલ્મ મોકલવામાં આવી. એ વિડિયોફિલ્મનું આખું દ્રશ્ય મિનિટોની અંદર લંડનમાં જોવા મળ્યું હતું. એક ફોટો હિમાલયથી લંડન મોકલતા માત્ર સાત સેકન્ડ લાગે છે. આ ફોટોફોનની ફિલ્મ ઉપરથી ફોટાની કૉપી પણ કરી શકાય છે.

જાપાનની નિપોન ટેલિવિઝન કંપનીએ ગયા વર્ષે એપ્રિલ મહિનામાં બીજે અખતરો કર્યો હતો. ૩૧. સવા કરોડને ખર્ચે એક જાપાની, એક ચીની અને એક નેપાળી એમ ત્રણ સાહસિકોએ એવરેસ્ટનું આરોહણ કર્યું હતું. આ લોકો તેમની

એવરેસ્ટ કે કેન્ડુની ચઢાઈ વખતે અમેરિકન પર્વતારોહકો ૨૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર પણ આવા સુંદર તંબુ બાંધીને વિશ્રામ કરે છે.

દુનિયાના સૌથી વધુ ઊંચાઈએ આવેલા આ બૌદ્ધમઠના ખંરોમાં કરી પાછી બૌદ્ધગાથાઓ સંભળાય છે તેની મૂંગી સાક્ષી પુરાવનો એવરેસ્ટ નિર્બાન વાતાવરણમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે.

સાથે માઈકોવેવ સગડી, હૅર-ડ્રાયર અને બીજી બધી સામગ્રી લઈ ગયા, તેની સાથે ટેલિવિઝનનાં દ્રશ્યો છોક જાપાન સુધી પ્રસારિત કરવાની સામગ્રી પણ લઈ ગયા હતા. બેઈઝ કૅમ્પ ઉપર ૨૬૦ જેટલા સહાયકોની મંડળી રાખી હતી. આ આરોહણનો ખર્ચ રૂ. ૧ કરોડ આવ્યો હતો. જાપાનીઓ બેઈઝ કૅમ્પ ઉપર નાસ્તો કરતા હતા તેને પછી એવરેસ્ટ ચઢતા હતા તેનો જીવંત કાર્યક્રમ જાપાનમાં ટી.વી. ઉપર બતાવવામાં આવ્યો હતો. આ લોકોએ એવરેસ્ટની એડમન્ડ-હિલેરીની ચઢાઈની ઉપમી જયંતી આમ ટેલિવાઈઝડ દ્રશ્યો પૂરાં પાડીને જીવી હતી. ટૉકિયો શહેરના ઍરકંડિશન્ડ સ્ટુડિયોમાં બેઠેલા ટી.વી.ના નિષ્ણાતો જાપાની આરોહકોને પ્રશ્નો પૂછતા હતા અને આરોહકો એવરેસ્ટ ઉપરથી જ પ્રશ્નોના જવાબ આપતા હતા. હિમાલયનાં વિવિધ શિખરો ઉપર એન્ટેનાનાં જાળાં ગોઠવવામાં આવ્યાં હતાં. જાપાનીઓએ એવરેસ્ટ ઉપરથી ટી.વી.નાં દ્રશ્યો ઝડપવાના ખાસ કંમેરા અને બીજાં સાધનો બેસાડ્યાં હતાં.

વિદેશીઓ તો રૂ. ૧૦ લાખથી માંડીને રૂ. સવા કરોડનો ખર્ચ હિમાલય આરોહણ માટે કરે છે. પણ ગુજરાતીઓની મંડળી ૧લી જુલાઈએ જશે તેમને છ જણને કુલે રૂ. ૯૦,૦૦૦ જેટલો ખર્ચ આવશે. જેકે વ્યક્રિગત રીતે મુંબઈથી લડાખ

થઈને ૨૪,૦૦૦ ફૂટ ઊંચે જવાનો કુલ ખર્ચ રૂ. ૪,૦૦૦થી રૂ. ૫,૦૦૦ જ આવશે કારણ કે પર્વતારોહકોને મહારાષ્ટ્ર સરકાર કેટલીક કંપનીઓ અને કેન્દ્ર સરકાર પણ મદદ કરે છે. હિમાલય આરોહણની તૈયારી આઠ-દસ મહિનાથી કરવી પડે છે. હરીશભાઈ અને અશ્વિન પોપટની આ તૈયારીઓની વાત કરતાં પહેલા આપણે એવરેસ્ટ શિખર અને હિમાલયના આરોહણની કેટલીક રસપ્રદ વાતો જાણી લઈએ:

આજથી ૧૩૭ વર્ષ પહેલાંની વાત છે. ભારત બ્રિટિશ હકૂમત હેઠળ હતું. તે વખતે હિન્દુસ્તાનના સર્વેયર જનરલ સર એન્ડ્રુ વૉંગ, ઉત્તર દિલ્હીની તેમની ઑફિસમાં બેઠા હતા. તે સમયે એક 'કૉમ્પ્યુટર' દોડતો દોડતો આવ્યો. તે જમાનામાં કૉમ્પ્યુટર એટલે કોઈ યંત્ર નહીં પણ મગજમાં ત્વરાથી ગણતરી કરનારા જીવતા-જગતા માણસને કૉમ્પ્યુટર તરીકે ઓળખવામાં આવતો હતો. આ કૉમ્પ્યુટરે કહ્યું, "સર, મેં જગતના સૌથી ઊંચા પર્વતને શોધી કાઢ્યો છે." આ કૉમ્પ્યુટરે જે પર્વત શોધી કાઢ્યો તે તો નેપાળ બાજુ આવેલા હિમાલયનું એક શિખર હતું. તે વખતે તો આ શિખરનું કોઈ નામ પણ નહોતું. તેને રોમન સંખ્યા પ્રમાણે પંદરની (XV) સંજ્ઞા આપાઈ હતી. એ કૉમ્પ્યુટરની ગણતરી પ્રમાણે એ શિખર સમુદ્રની સપાટીથી ૨૯,૦૦૨ ફૂટ ઊંચે

હતું. ભારતના ઉત્તર ભાગમાંથી ૧૮૪૯ અને ૧૮૫૦ વચ્ચે આ શિખરનું અવારનવાર સર્વેક્ષણ થયું હતું. પરંતુ સર એન્ડ્રુ વૉંગનો નિષ્ણાત પૂરી ગણતરી કરીને પાછો ફર્યો ત્યાં સુધી કોઈને ખબર નહોતી કે તે શિખર જગતમાં સૌથી ઊંચું છે. સર્વેયરોએ જ્યાંથી માપ કાઢ્યું હતું તે આ શિખરથી ૧૦૦ માઈલ દૂર હતું. એ લોકોએ ઊંચી કક્ષાના ટેલિસ્કોપને ઇધરઉધર કરીને આ ઊંચાઈ માપી હતી. એ પછી સર વૉંગે પૂર્ણ રીતે આ કૉમ્પ્યુટરની ગણતરીની ચકાસણી કરી અને તે પછી પંદર નંબરના આ શિખરને તેમણે 'એવરેસ્ટ' નામ આપ્યું. સર વૉંગ પહેલાંના હિન્દુસ્તાનના સર્વેયર જનરલનું નામ જ્યૉર્જ એવરેસ્ટ હતું એટલે તે ઉપરથી આ હિમાલયના શિખરનું પરદેશી નામ પડ્યું હતું. જેકે બિયારા બ્રિટિશ સર્વેયરને ખબર નહોતી કે તિબેટ નિવાસીઓએ આ ઉચ્ચતમ શિખરનાં ઘણાં નામો પાડ્યાં હતાં. તેમાં 'ચોમોલુંગમા' નામ સૌથી પ્રચલિત હતું. એનો અર્થ થાય છે 'પવિત્રભૂમિની દેવી' આમ એવરેસ્ટ એ નેપાળ અને તિબેટના લોકો માટે સ્ત્રીલીંગ-દેવી હતું. જેમ છાપાવાળા પોતપોતાના અખબારને સૌથી વધુ લોકપ્રિય કહે છે તેમ જુદાજુદા દેશો પોતપોતાના પર્વતોને સૌથી ઊંચા ગણતા હતા. દક્ષિણ અમેરિકાનો ચિમ્બોરોઝો નામનો પર્વત ૨૦,૭૦૨ ફૂટ ઊંચો હતો તેને

અંગ અંગમાં ઉમંગ
લિરિલના તાજા તરંગ

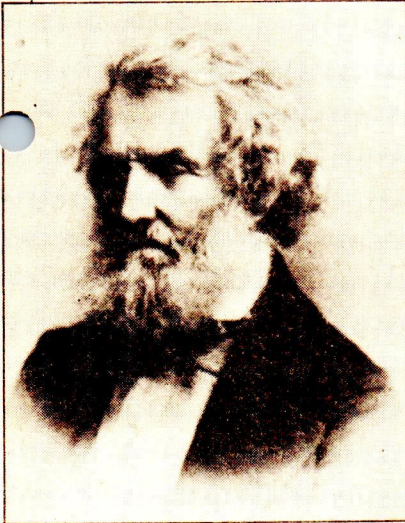

લીલુની ઝગારા મારતી તાજગીથી સભર સાબુ

લિરિલ
તાજગી અપૂર્વ સાબુ!

ત્યાંના લોકો જગતનો સૌથી ઊંચો પર્વત કહેતા હતા. હિમાલયમાં જ ધવલગિરિ પર્વતને કેટલાક સર્વેયરો ઊંચામાં ઊંચો (૨૬,૭૮૫ ફૂટ) કહેતા હતા. ચિમ્બોરોઝો પર્વતે જગતના સૌથી ઊંચા પર્વત તરીકે માન ભોગવ્યા પછી કાંચનજંગાના શિખરને સૌથી ઊંચું ગણવામાં આવતું અને છેવટે ૧૮૫૨માં એવરેસ્ટે એ માન પ્રાપ્ત કર્યું.

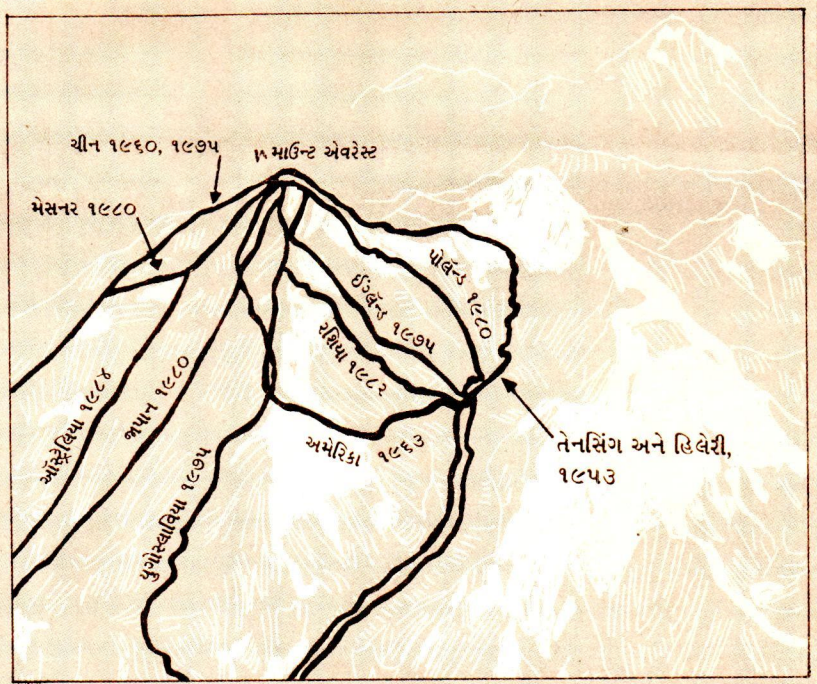
જ્યારે એવરેસ્ટને સૌથી ઊંચા શિખર તરીકેનું માન મળ્યું ત્યારે તેની ટોચે જવા માટે જગતનાં સાહસિકો વચ્ચે હોડ જામી. માનવી એવું પ્રાણી છે કે તે નિરાંતે બેસતું નથી. અજેય ચીજને તે જીતવા માગે છે. સર વૉંગની ઓકિસમાં એવરેસ્ટને સૌથી

સર જ્યોર્જ એવરેસ્ટ: હિમાલયના સર્વોચ્ચ શિખરને એમનું નામ અપાયું ને સર 'એવરેસ્ટ' સદા માટે અમર થઈ ગયા.

ઊંચો જાહેર કરાયો તે પછી ૧૮૫૩માં હિલેરી અને તેનસિંગે એવરેસ્ટને સર કર્યો. તે પહેલાંનાં ૧૦૧ વર્ષ દરમિયાન તેર જેટલી મંડળીઓએ એવરેસ્ટને જીતવાનો પ્રયાસ કર્યો અને તેમાં પંદર જાન ગુમાવ્યા. એડમન્ડ હિલેરીની જીત પછીય આજ સુધીમાં ૨૦૦ જણે હિમાલયને પૂંદતાં પૂંદતાં પ્રાણ ગુમાવ્યા છે. હિન્દુ, મુસ્લિમ, શીખ કે ખ્રિસ્તી હોય તેવા તમામ ૨૦૦ આરોહકોએ બરફની કબરમાં સૂઈ જવું પડ્યું છે. ૨૮મી મે ૧૯૫૩ના રોજ ન્યૂઝીલેન્ડના સાહસિક એડમન્ડ હિલેરી અને નેપાળી શેરપા તેનસિંગે એવરેસ્ટ સર કર્યું. આ સફળ આરોહણનું વર્ણન કરતાં હિલેરી કહે છે, “સવાર પડી ગયા પછી અમે ચઢવાનું ચાલુ રાખ્યું. અમારા પગ તૂટતા હતા. સમગ્ર શરીરમાં થાક વરતાતો હતો. સતત બે કલાકથી ચાલતા હતા. લથડિયાં ખાતા હતા. અને ત્યારે જ એવરેસ્ટના શંકુ આકારના બરફ ઉપર અમારો આખરી પગ પડ્યો. અમે જગતની ટોચે હતા. સમય હતો સવારના ૧૧-૩૦.”

જગતના આ બે સાહસિકો ઉનુંજ શિખર સર

ઉત્તર ધ્રુવ અને દક્ષિણ ધ્રુવને સર કર્યા પછી આ પૃથ્વી પર એક જ એવું સ્થળ હતું જેના ઉપર દરેક સાહસવીરની નજર હતી. તે સ્થળ એટલે હિમાલયનું સૌથી ઊંચું શિખર માઉન્ટ એવરેસ્ટ.

ઈંગ્લેન્ડના પર્વતારોહક જ્યોર્જ મેલૉરીએ એવરેસ્ટને પહેલી વાર દૂરથી જોઈને લખ્યું હતું, “LORD OF ALL, VAST IN UNCHALLENGED AND ISOLATED SUPREMACY” (એકલવાયી, અજેય સત્તાની વિશાળતામાં મ્હાલતો રાજધિરાજ). તિબેટમાં એવરેસ્ટને “કોમોલાંગમા” (દુનિયાની દેવીમાતા) તરીકે ઓળખે છે અને નેપાળમાં “સગરમાથા” (આકાશનું શીશ) તરીકે ઓળખાય છે.

સૌપ્રથમ ૧૮૨૧માં ‘મલોરી’ (મેલોરી) નામના પર્વતારોહકે એવરેસ્ટ પર પહોંચવાનો વહેવારુ માર્ગ શોધ્યો અને ૧૮૨૪માં આરોહણ કરતાં ૨૭,૭૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ ગુમ થઈ ગયો.

૧૮૫૩માં શેરપા તેનસિંગ નોર્ગે અને ન્યૂઝીલેન્ડના પર્વતારોહક એડમન્ડ હિલેરીએ એવરેસ્ટ પર સૌપ્રથમવાર પગ મૂક્યો.

તેનસિંગ અને હિલેરીના એવરેસ્ટ આરોહણ બાદ દસ વર્ષ પછી અમેરિકન પર્વતારોહકોએ એવરેસ્ટ સર કર્યું. જેમાં નૅશનલ જીઓગ્રાફિકના બેરી બિશપનો સમાવેશ થાય છે.

૧૯૭૫માં ઈંગ્લેન્ડના સાહસવીરોએ શિખરની દક્ષિણ-પૂર્વ દિશાએથી નવા રસ્તે ચડીને એવરેસ્ટ સર કર્યું અને ૧૯૮૦માં વિશ્વવિખ્યાત પર્વતારોહક રેઈનહોલ્ડ મેસનર ઓકિસજન (પ્રાણવાયુ) અને રેડિયો (વાયરલેસ સંદેશ વ્યવહાર) વગર એવરેસ્ટના શિખરે પહોંચ્યો હતો.

કરી આવ્યા પછીના ચોથે દિવસે રાણી એલિઝાબેથ-બીજાનો રાજ્યાભિષેક હતો. ઈંગ્લેન્ડમાં આ સમાચાર તે દિવસે જ પહોંચ્યા. તે વખતે લંડનના “ધી ટાઈમ્સ”માં જૉમ્સ મોરિસ નામના પત્રકારે આનો રિપોર્ટ લખ્યો. તે વખતે ઈંગ્લેન્ડમાં રાત પડવા આવી હતી. તત્કાલ જ હિલેરીને ‘નાઈટ’નો ખિતાબ અપાયો. એ પછી જગતના તમામ એનસાઈક્લોપિડિયામાં ફેરફાર કરીને આ અજેય શિખરના વિજેતા તરીકે સર એડમન્ડ પી. હિલેરી અને તેનસિંગ નોરગેનાં નામો લખાયાં. જોકે તે પછી ૭-૩-૧૯૮૭ એટલે કે બે વર્ષ પહેલાં ન્યૂ યૉર્ક ટાઈમ્સે પહેલાં પાને સમાચાર છાપ્યા કે એવરેસ્ટ હવે જગતમાં સૌથી

ઊંચું શિખર નથી. કે-ટુ નામનું શિખર જ સૌથી ઊંચું છે. અમેરિકનોની એક સાહસિક ટુકડીએ કે-ટુનું માપ લઈને નક્કી કર્યું કે કે-ટુ નામનું શિખર ૨૮,૦૬૪ ફૂટ જ ઊંચું છે. છેલ્લે ચીનાઓએ ૧૯૭૫માં એવરેસ્ટનું સર્વેક્ષણ કર્યું તેમાં એવરેસ્ટની ઊંચાઈ ૨૮,૦૨૮.૨૪ ફૂટ નક્કી થઈ હતી. જોકે આ વાતને હજી સ્વીકારાઈ નથી. બીજા એક વાત જાણવા જેવી છે. સર એન્ડ્રુ વૉંગને એવરેસ્ટની ઊંચાઈના ખબર આપ્યા હતા તે બાબુ રાધાનાથ સિકધર નામના બંગાળીબાબુ હતા. કોઈ બીજા જ અંગ્રેજે હિમાલયના ઈતિહાસમાં કૉમ્પ્યુટર તરીકે પોતાનું નામ તફડાવીને મૂકી દીધું. હકીકતમાં એવરેસ્ટને સૌથી

ઊંચો જાહેર કરનારા બંગાળી ગણિતજ્ઞ હતા. પર્વતોની ઊંચાઈ માપવી તે સહેલું કામ નથી. “શિવાલય” નામનો જગતમાન્ય ગ્રંથ છે તેમાં જગતનાં ઊંચામાં ઊંચો ચૌદ પર્વતોને કેમ મપાયા તેની આખી વાર્તા જેવી વિગતો છે.

પરંતુ આ લેખ માટે તો આપણે હિમાલયનાં જુદાંજુદાં શિખરોનાં આરોહણની વાત કરવી છે. તેનસિંગના સાહસ પછી ૨૦૫થી વધુ સાહસિકો એવરેસ્ટ જઈ આવ્યા છે. તેમના પહેલાં સિકંદર સહિત ઘણા સાહસિકોએ એવરેસ્ટ ચઢવાની નિષ્ફળ કોશિશ કરી હતી. સર જ્યોર્જ એવરેસ્ટને ખ્યાલ નહોતો કે તેમનું નામ આ રીતે અમર થઈ જશે. સર્વેયર તરીકે નિવૃત્ત થઈને સર જ્યોર્જ એવરેસ્ટ, દહેરાદૂનમાં રહેતા હતા. એક ભારતીય પહાડી સ્ત્રી સાથે તેઓ પ્રેમમાં પડ્યા હતા. તેમના બંગલાનું નામ ‘બીબી ખાના’ પડી ગયું હતું. આ ભારતીય બીબીથી એવરેસ્ટને પુત્ર થયો તે ૧૯૩૬માં મરી ગયો. સર એવરેસ્ટ નિર્વશ મર્યા પણ તેમને હિમાલયે અમર કરી દીધા.

૧૯૫૩માં શેરપા તેનસિંગે એવરેસ્ટ સર કર્યું ત્યારે પંડિત જવાહરલાલ નહેરુએ દાર્જિલિંગ ખાતે હિમાલયન ‘ઈન્સ્ટિટ્યૂટ નામની સંસ્થા સ્થાપી અને હિમાલયનાં આરોહણ માટે તાલીમ આપવા તેનસિંગને તેનો ડાયરેક્ટર બનાવ્યો. હવે તો હરીશ કાપડિયાના કહેવા પ્રમાણે, એવરેસ્ટની ચઢાઈ બહુ અઘરી ગણાતી નથી. દર વર્ષે ૪૧,૦૦૦થી વધુ આરોહકો હિમાલયના શિખરો ઉપર જાય છે. તેમાં ૭૭૨૪ જણ તો અન્નપૂર્ણા અને કારાકોરમનાં શિખરો સુધી પહોંચે છે. હરીશભાઈના કહેવા પ્રમાણે એવરેસ્ટ કરતાં કારાકોરમનું આરોહણ અઘરું છે.

સંસ્કૃતમાં કહેવત છે કે ‘સાહસે શ્રી:’ અર્થાત્ જે સાહસ કરે છે તેને લક્ષ્મી મળે છે. પરંતુ હિમાલય ચઢવાનું સાહસ કરો ત્યાં લક્ષ્મી નથી મળતી પરંતુ વનસંપત્તિ, જળસંપત્તિ અને શીરિરાજની સંપત્તિનો ભરપેટ ઉપભોગ કરી શકાય છે. મુંબઈમાં ચારેકોર કોલિકટનાં મકાનો અને મોટરના ધુમાડા કે ઘોંઘાટમાંથી બહાર નીકળીને દિલ્હી થઈને લેહ નામના સ્થળે પહોંચો પછી તમારી સાથે બસ કુદરત અને કુદરત જ હોય છે. પર્વતોનું ચઢાણ કરો ત્યારે ૮,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ જંગલો હોય, ૧૦,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ પાઈનવૃક્ષો હોય અને પછી ૧૧,૦૦૦ ફૂટ ઊંચે તમારું કાળજું અને આંખ ઠરે તેવાં રંગબેરંગી ફૂલોની પથારીવાળો વિસ્તાર દેખાય. જબ્બર મોટાં ગુલાબોના કુંદરતી ભાગ દેખાય. જાણે જેમ ઊંચા ચઢો તેમ તેમ તમે પહેરેલા વાઘા એકના એક હોય પણ કુદરત તેનાં વાઘા બદલતી હોય છે. ૧૨,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈએ નાનકડા છોડવાની હરિયાળી હોય. કાકા કાલેલકરે ભારતની નદીઓ પર લેખો કે કવિતા લખી પછી

અજેય ગણના એવરેસ્ટ શિખરને સૌપ્રથમ સર કરનારા સર એડમન્ડ હિલેરી

કોઈ નદીનું પાણી ભાગ્યે જ પીવા જેવું રહ્યું છે પણ હિમાલય ઉપર ચઢો ત્યારે છેક ૧૭,૦૦૦ ફૂટ સુધી કોઈ ને કોઈ નદી તો તમારી સાથે સંતાકૂકડી રમતી જ હોય. તેમાં પગ બોળો, સ્નાન કરો કે સ્ફટિક જેવાં સ્વચ્છ પાણીને ખોબો ભરીને પી લો તો પણ વાંધો નથી. આ બધું વર્ણન જેટલું

પર્વતારોહણના રસિયા જગદીશ નાણાવટી: અત્યાર સુધીમાં વીસેક વાર હિમાલયની યાત્રા કરી આવ્યા છે. તસવીર: હરીશ કાપડિયા

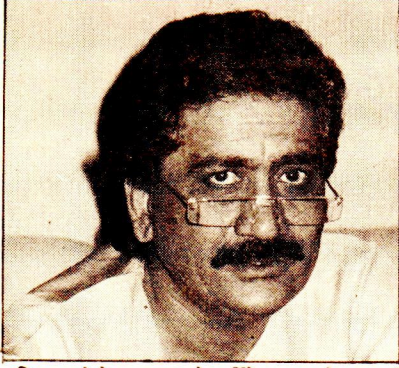
લલયામણું છે તેના કરતાં આરોહણનો પ્રવાસ પરિશ્રમવાળો છતાં મનોહારી હોય છે અને જાતે અનુભવ લેવા જેવો રોમાંચક હોય છે.

એમ છતાં સાહસની આ કુદરતી સંપત્તિ ભોગવવા માટેની તમારી લાયકાત તમારે જ કેળવવાની રહે. સ્કૂલમાંથી જ ટેકરીઓનું ચઢાણ થતું હોય તેવી આરોહક ટુકડીમાં જોડાવું જોઈએ. નેશનલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ માઉન્ટનરિંગનો કોર્સ કરવો જોઈએ. ભારતમાં ૬૧ વર્ષ જૂની હિમાલયન ક્લબ છે તેના ૧૦૦૦ સભ્યો છે. બીજી ગિરિવિહાર ક્લબ છે. આ ક્લબ તરફથી દર વર્ષે ૧૦-૧૫ જણની એક ટુકડી હિમાલય ચઢવા જાય છે. મુંબઈમાં ‘ધી માઉન્ટનર્સ’ નામની ક્લબ છે. હરીશ કાપડિયા તેના અધ્યક્ષ છે (ફોન નં. ૪૯૪૦૭૭૨). આપણે હિમાલય આરોહણની વાત તેમને મોઢેથી સાંભળીએ. તેમનાં પત્ની ગીતાબહેન પણ પતિ સાથે પર્વતારોહકનાં ધીરુ કપડાં પહેરીને ૧૭,૦૦૦ ફૂટ સુધી હિમાલયને આંબી આવ્યાં છે. ૧૯૫૯માં ન્યુએરા સ્કૂલમાં ભણતા હતાં ત્યારે વિલેપાર્વેમાં રહેતા જગદીશ નાણાવટી સંચાલિત રોક ક્લારીબિંગનો કોર્સ કર્યો. શરૂમાં મહારાષ્ટ્રના સહ્યાદ્રિ વગેરે પર્વતો ચઢેલા. ૧૯૬૪માં દાર્જિલિંગ જઈને હિમાલયન માઉન્ટનરિંગ ઈન્સ્ટિટ્યૂટનો કોર્સ કર્યો હતો. મુંબઈમાં કાપડનો વેપાર થોડો વખત છોડીને વીસેક વખત હિમાલયની યાત્રા કરી આવ્યા છે. તેમને મોઢે જ હિમાલય આરોહણની વાતો સાંભળો:

“હિમાલય ચઢવા જનારે પ્રાથમિક તાલીમ કે શિક્ષણ લઈને પછી હિમાલયની આખી ભૂગોળ જાણવી જોઈએ. હિમાલયન ક્લબ તરફથી ‘હિમાલયન જર્નલ’ પ્રસિદ્ધ થાય છે. તેના કુલ ૪૫ અંકો પ્રસિદ્ધ થયા છે. એક અંકની કિંમત રૂ. ૧૫૦ છે. માત્ર સોળસો નકલો જ પ્રગટ થાય છે. તેમાં જગતનાં પર્વતારોહકોએ જે જે સાહસો કર્યા હોય તેની તસવીરો સાથેની પૂર્ણ વિગતો આવે છે.

“હિમાલયનું ચઢાણ ભારતના સાહસિકો હિમાલયની દક્ષિણ બાજુથી કરતાં હોય છે. આ જગ્યાની તળેટીએ પહોંચતા વચ્ચે આસામ, સિક્કીમ, ભૂતાન, નેપાળ, ગઢવાલ, હિમાચલ પ્રદેશ કે કાશ્મીરનો પ્રદેશ આવે છે. ઉત્તર બાજુથી ચઢવું હોય તો તિબેટ અને ચીનનો પ્રદેશ પસાર કરવો પડે. ભારત સરકાર ચીની પ્રદેશ પાર કરીને હિમાલયનું ચઢાણ કરવા દેવા રાજી નથી એટલે આપણા સાહસિકો નેપાળ કે ભૂતાન બાજુએથી જ જાય છે.”

“૧૯૬૯માં અમે હિમાલય તરફ જતા ત્યારે આધુનિક ઢબનો સરંજામ મળતો નહીં. કોથળા જેવા કોટનના ભારેખમ તંબુ, ભેંશના ચામડાના બુટ વગેરે લઈ જતા. ખારાકમાં પણ અંગ્રેજી સ્ટાઈલનો ખોરાક લઈ જતા હતા. અંગ્રેજોની

અશ્વિનભાઈ પોપટ : વ્યવસાયે આર્કિટેક્ટ, સ્વભાવે અલગગારી અને રસરુચિ પર્વતોનાં કપરાં ચઢાણો ચઢવાની.. પહેલી જુલાઈએ હિમાલય આરોહણ માટે જનારી ટુકડીમાં તેઓ પણ સામેલ છે.

નકલ થતી. બિસ્કિટ, કોર્નફલેક, ટીનપેક કઠોળ, પીઝ, ચોકલેટ વગેરે લઈ જતા હતા. પરંતુ હવે તો એકદમ આધુનિક સાધનો મળે છે તેનું વજન પહેલાં કરતાં ચોથા ભાગનું થઈ ગયું છે. અમે છ જણ જઈએ છીએ તેમને એક મહિના માટે ખાધાખોરાકી વગેરે જોઈએ તે તમામનું વજન ૮૦૦ કિલો થાય છે. પહેલાં ૨૦૦૦ કિલો જેટલું વજન થઈ જતું. ભોજન સામગ્રીમાં મોટો ફેરફાર થઈ ગયો છે. વિદેશી આહારને બદલે અમે પહેલેથી અડધો પકાવેલો સૂકો શીરો, સૂકી

ચોગ-કુમદાન શિખર (ગિચાઈ ૭,૦૭૧ મીટર) : હરીશભાઈની આગેવાની હેઠળની પર્વતારોહક ટુકડી આ વર્ષે પ્રથમ વાર કારકોરમ ગિરિમાળાની આ ટોચ પર આરોહણ કરવાની નેમ ધરાવે છે.

લાપસી, ઉપમા અને ઈડલીની સામગ્રી, ભાખરવડી ચકરી, ગોળપાપડી, આમ-પાપડ, સૂકાકેળા મરાઠી ઢબની સૂકી પુરણપોળી, થેપલા અને શાકની સૂકવણી લઈ જઈએ છીએ.”

“આ વખતે તો અમે ટ્રેનમાં મુંબઈથી નવી દિલ્હી જઈને ત્યાંથી વિમાનમાં લેહ જઈશું. પણ હિમાલયનું આરોહણ કરતા પહેલાં એક વર્ષથી અનેક તૈયારી કરવી પડે છે. અમે ૧લી જુલાઈ ૧૯૮૮ના રોજ મુંબઈથી ઉપડવાના છીએ પણ છેક ૧૯૮૮ના ઓગસ્ટથી તૈયારી કરવી પડી છે.

સૌપ્રથમ તો અમારા છ જણના પૂરાં નામ, ફોટા અને પર્વતારોહણના અનુભવની તમામ વિગતો નવી દિલ્હીમાં સંરક્ષણ મંત્રાલયને મોકલવી પડે છે. ઈન્ડિયન માઉન્ટનરિંગ ફાઉન્ડેશન દ્વારા અમે હિમાલય ચઢવાની પરવાનગી માટેની અરજી સંરક્ષણ ખાતાને કરીએ છીએ. અરજીની સાથે ફોટા, મુંબઈની પોલીસનું સારી વર્તણૂકનું સર્ટિફિકેટ, અમે જે માર્ગે નિયત શિખર ચઢવાના છીએ તેનો માર્ગ, એ માર્ગનો નકશો, અમારી રાષ્ટ્રિયતા, રોજરોજની સફરનો ચુસ્ત કાર્યક્રમ

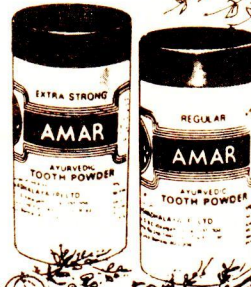
દાંતનો મિજાજ જાહે તો ...

આયુર્વેદિક ઔષધિયુક્ત

અમર

ટૂથ પાવડર

(હાડકાના ભૂકા વગરનો)

એક એવો ટૂથ પાવડર જે જાણે છે દાંતના મિજાજ બગડવાના કારણો અને તેનો ઈલાજ અમર ટૂથ પાવડર એકસ્ટ્રા સ્ટ્રોંગ, પુરતી માત્રામાં ૩ થી ૫ મિનિટ સુધી નિયમિત વાપરવામાં આવે તો...

- પેઢામાં થતું પસ અને તેમાંથી નીકળતું લોહી અટકે છે.
- શ્વાસની દુર્ગંધ દૂર થાય છે.
- પાન અને સિગરેટથી પડતા ડાઘા દૂર થાય છે.
- પેઢામાં થતાં ચાંદા અને ફોલ્લીઓ દૂર થાય છે.
- પાયોરિયા સામે રક્ષણ આપે છે.

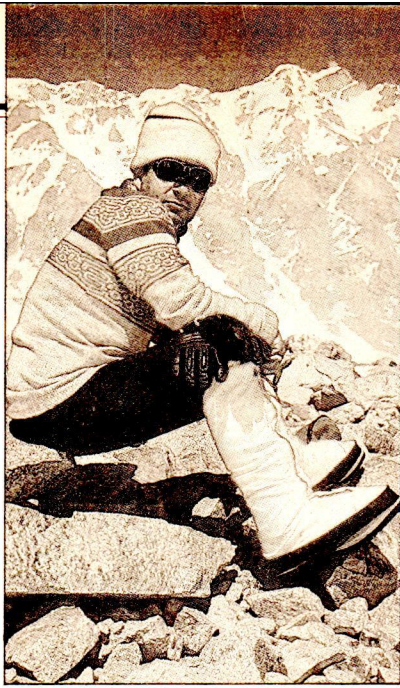
મેળવો દાંત અને પેઢાંના દર્દોથી રાહત + છુટકારો

સ્વામિ ઔષધાલય પ્રા.લિ. ૨૦૭, રૂપરાજ, બીજે માળે, ૪૯૭, એસ.વી.પી. રોડ, આંધેરા હાઉસ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૪.

(તારીખ સહિત) વગેરે મોકલીએ છીએ. ઑગસ્ટમાં અરજી કરીએ તો ચકાસણી કરીને ઑક્ટોબર કે નવેમ્બરમાં અમને પરવાનગી મળે છે. એ પરવાનગી મળે પછી જ અમે અંગત તૈયારીઓ કરીએ છીએ. કેવા ઈકિવપમેન્ટ અને કેટલી સામગ્રી લઈ જવાની છે તેની તૈયારી આંદરીએ. શિખરના આરોહણના ભૂગોળ-ઈતિહાસનો અભ્યાસ પણ કરીએ છીએ. અમને લશ્કરના નકશાઓ તેમ જ 'હિમાલયન જર્નલ'માંથી આ બધું જ સાહિત્ય મળી જાય છે."

"સાથે સાથે અમારે કેન્દ્ર સરકારના ગૃહ મંત્રાલય અને એ વિસ્તારના આર્મિ હેડક્વાર્ટર્સને પણ આરોહણની તમામ માહિતી આપવી પડે છે. અમારે આ વખતે ૨૦,૦૦૦ ફૂટ ઊંચું પૂર્વ-કાકાકોરમનું શિખર છે ત્યાં જવું છે. તમે જાણતા હશો કે સિયાચીન વિસ્તાર માટે ભારત-પાકિસ્તાન વચ્ચે જે વિવાદ ચાલે છે તેને અડીને કાકાકોરમનું શિખર છે. ભારત સરકાર હવે તો ખાસ ઈચ્છે છે કે આ શિખર ઉપર વધુ ને વધુ સાહસિકો જાય. પાકિસ્તાનના પર્વત આરોહકોય આ બાજુ આવે છે."

હરીશભાઈ કાપડિયા: ૧૯૮૫માં પર્વતારોહણ વખતે સીયાચન ગ્લેશિયરમાં.

"મુંબઈથી ટ્રેનમાં દિલ્હી જઈને ૩૭૫ જુલાઈએ પ્લેનમાં લેહ પહોંચીશું. લેહમાં ત્યાંના વાતાવરણથી ટેવાઈ જવા અને બીજી તૈયારી કરવા ચારેક દિવસ રહેશું. લેહથી સપાટી ઉપર

ચાલતાં ચાલતાં કે વાહનમાં સાસોમા ગામે પહોંચીશું. ૧૧મી જુલાઈથી પર્વતનું ચટાણ શરૂ થશે. અમારી સાથેના ૮૦૦ કિલો વજનનું વિમાનનું ભાડું રૂ. ૫૦૦૦ જેટલું થશે. લેહમાં અમે "હાટેલ લેહ"માં ઊતરીશું. વ્યક્તિ દીઠ રૂમનું ભાડું રૂ. ૧૦ થી રૂ. ૧૫ હોય છે. લેહના નિવાસ વખતે અમે તિબેટન ઢબનો ખોરાક ખાઈશું. અમારી સાથે લીધેલા નાસ્તાને ખોલીશું નહીં. લેહની બજારમાં મળતો મોમો (તિબેટી સમોસા) થુમપા નામનો સેવવાળો સૂપ અને ચાઉચાઉ અમે મજેથી ખાઈશું. એક વાત યાદ રાખવા જેવી છે કે પર્વતારોહણ કરવું હોય તો જે દારૂ પીતા હોય તેણે મહિના બે મહિના અગાઉથી દારૂ સિગારેટ છોડવા જોઈએ. આરોહણ દરમિયાન બિટિશરોને મદ્યપાનની ટેવ છે એટલે કોઈ કોઈ પોતાની સાથે શૉમ્પેનની બોટલો લાવે છે. પણ અમે દારૂ સિગારેટ છોડી દઈએ છીએ. મુંબઈમાં જ રોજ ૮થી ૧૦ કિલોમીટર દોડવાનો વ્યાયામ કરીએ છીએ. ચઢાણ કરવાનું હોય ત્યારે ખચ્ચર ભાડે કરવા પડે છે. એક ખચ્ચર માટે એક દિવસના રૂ. ૧૫ લે છે. એક ખચ્ચર ૫૦ થી ૬૦ કિલો સામાન

હિમાલય આરોહણનું અથથી ઈતિ...

મુંબઈ કે ગુજરાતના યુવાનોએ હિમાલયનું આરોહણ કરવું હોય તો મુંબઈના બુઝુર્ગ આરોહક જગદીશ નાણાવટી (ફોન નં- ૬૧૪૩૧૩૬) અને હરીશ કાપડિયાને મળીને તેમનું માર્ગદર્શન મેળવી શકે. બહેનોએ હિમાલયનું આરોહણ કરવું હોય તો માલતી ઝવેરી અને ગીતાબહેન કાપડિયાને મળી શકે. જગદીશ નાણાવટીએ સૌપ્રથમ 'ક્વાઈમ્બર્સ ક્લબ'ની સ્થાપના પછી ટેકરીઓ કે પહાડો કેમ ચઢવા તેનો કોર્સ કર્યો હતો. તે પછી બહેનો માટે ક્વાસ રાખેલો. તેમણે આપેલી માહિતી મુજબ: (૧) પંડિત નહેરુના પ્રયાસોથી દાઈલિંગમાં સ્થપાયેલી માઉન્ટનરિંગ ઈન્સ્ટિટ્યૂટમાં બેઝીક કોર્સ અને એડવાન્સ કોર્સ કરી શકાય. એક વર્ષમાં એક એક મહિના માટેના ૧૦ થી ૧૧ કોર્સ થાય છે. પર્વતારોહણનો એડવાન્સ કોર્સ ૧ વર્ષનો છે. (૨) ઉત્તર કાશીમાં નહેરુ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ માઉન્ટનરિંગ છે. ત્યાં પ્રિન્સિપાલ તરીકે કર્નલ બજજ છે. (૩) ત્રીજી સંસ્થા હિમાચલ પ્રદેશમાં મનાલી પાસે છે. ત્યાં વર્ષમાં ૨૦થી વધુ કોર્સ થાય છે. (૪) ચોથી સંસ્થા જમ્મુ-કાશ્મીર સરકારની પહેલગામ (શ્રીનગર નજીક) ખાતે ઊભી થઈ રહી છે. (૫) ગુલબર્ગ ભારતીય લશ્કરની

પોતાની સંસ્થા છે. જમ્મુ-કાશ્મીર સરકાર બરફ ઉપર લસરવાની (સ્કીઈંગ) તાલીમ પણ આપે છે.

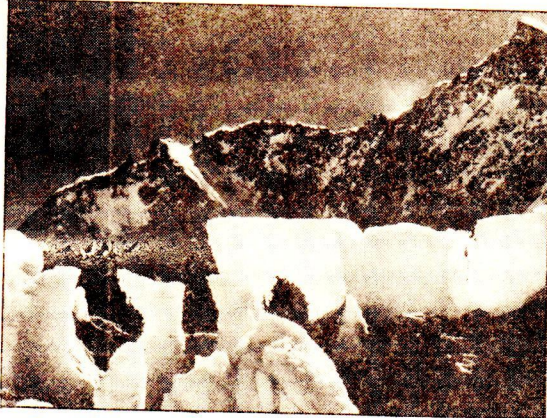
□ મુંબઈ શહેરમાં હિમાલયન ક્લબની વડી કચેરી છે. જગદીશભાઈ તેના સેક્રેટરી છે. હરીશ કાપડિયા માઉન્ટનર્સ ક્લબ ચલાવે છે. જગદીશભાઈના કહેવા મુજબ હિમાલય જનારાને વચ્ચેનાં રળિયામણાં ગામો ગમી જાય છે તેમાં રાણીખેત અને અલમૌડા (ઉત્તર પ્રદેશ) નજીક કૌસાની નામની અતિ સુંદર જગ્યા છે. ત્યાંથી હિમાલયદર્શન સતત થાય. વિખ્યાત લેખક-ચિંતક સ્વામીઆનંદ ત્યાં રહ્યા હતા. ગઢવાલમાં દુગલબીતા નામનું બીજું સ્થળ પણ અતિ રળિયામણું છે. નજીકમાં કેદારનાથ છે. આ ગામમાં સરસ રેસ્ટહાઉસ છે. તેમાં ૧ સપ્તાહ રહો તો દિલ નાચી ઊઠે. અહીં નદી નથી પણ નાનાં વાંકાળાં-ઝરણાંઓ છે.

□ માલતી ઝવેરી હવે ૭૨ વર્ષનાં થયાં છે. તે ૧૮,૦૦૦ ફૂટ સુધી હિમાલય ચઢી આવ્યાં છે. ડૉ. મીના અગરવાલ નામના રાજસ્થાની બહેન ઍવરેસ્ટ ચઢી આવ્યાં છે પણ તે હવે ઈંગ્લેન્ડમાં રહે છે. હવે તો ઘણી ગુજરાતી કે મરાઠી બહેનો હિમાલય જાય છે. ગુજરાત સરકારે આબુમાં માઉન્ટનરિંગ સંસ્થા ખોલી છે.

□ મુંબઈમાં સીતા ટ્રાવેલ્સ અને ઈન્ડિયન ટૂરિસ્ટ કોર્પોરેશન પણ એક દિવસના રૂ. ૫૦૦થી રૂ. ૬૦૦ લઈને હિમાલયના ચઢાણની વ્યવસ્થા કરી આપે છે. તગડી

તબિયતવાળા લોકોએ પ્રથમથી શરીરને કસીને પછી જ હિમાલયનું સાહસ કરવું. પ્રાથમિક કક્ષામાં ચૌદ દિવસનું ટ્રેકિંગ કરી લેવું જોઈએ. ૪,૦૦૦ મીટરની ઊંચાઈએ જાઓ ત્યાં ઑલ્ટિટ્યૂડ સિકનેસ અર્થાત્ અપૂરતા પ્રાણવાયુને લગતી બીમારી આવે છે. રૂ. ૪૦,૦૦૦નો જીવન વીમો ઉતારવો પડે છે.

□ નેપાળમાં ઘણી ટ્રેકિંગ એજન્સી ઊભી થઈ છે. ખાટમંડુમાં તો ટ્રેકિંગ એજન્સી ઍસોસિયેશન છે. તેની હેડબેઠ ૪૦ ટ્રેકિંગ કરાવનારી એજન્સીઓ છે. ચઢાણ માટે રોજના રૂ. ૧૦૦ના ભાડાથી ઘાઈડ પણ મળે છે નેપાળમાં નીચેની એજન્સીનો સંપર્ક કરી શકાય. (૧) માઉન્ટન ટ્રાવેલ, પો.બો. ૧૭૦, ખાટમંડુ, ફોન-૪૧૪૫૦૮. ૧૯૬૪માં સ્થપાયેલી આ એજન્સી સૌથી મોંઘી છે. રોજના ૪૫ થી ૭૬ ડૉલર લે છે તેમાં નેપાળ સરકારની ફી અને વાહનખર્ચ આવતો નથી. (૨) અન્નપૂર્ણા માઉન્ટનરિંગ ઍન્ડ ટ્રેકિંગ. પો.બો. ૭૮૫, ખાટમંડુ, ફોન-૨૧૨૭૩૬. આ એજન્સીએ ભારતની પ્રથમ મહિલાને ઍવરેસ્ટનું આરોહણ કરાવ્યું હતું. તેની ફી રોજની ૨૫ થી ૪૫ ડૉલર છે. (૩) ઈન્ટરનેશનલ ટ્રેક્સ, પો.બો. ૧૨૭૩, ખાટમંડુ, ફોન ૨૧૫૫૮૪. આ એજન્સી ભૂતાનના પહાડોનું ટ્રેકિંગ કરાવવામાં નિષ્ણાત છે. તે એજન્સી રોજના ભૂતાનના ૩૦ થી ૪૫ ડૉલર ફી લે છે.

કારાકોરમની ગિરિમાળામાં હિમ કોતરો (આઈસ પેનીટેન્સ): પ્રકૃતિના હાથે કંડારેલો આકાર કેવો વિશિષ્ટ લાગે છે!

બોધમઠમાં આવેલા ગ્રંથાલયમાં ગીતાબહેન કાપડિયા દીપ પ્રગટાવી રહ્યાં છે.

ઉપાડે છે. અમને છ જણને એકાદ મહિનામાં વાહનનો ખર્ચ રૂ. ૧૨,૦૦૦, મુસાફરી અને ટેલનો ખર્ચ રૂ. ૮,૦૦૦ તમામ ખોરાકનો ખર્ચ રૂ. ૧૬,૫૦૦, મજૂરોનો (શેરપા) ખર્ચ રૂ. ૧૯,૫૦૦, ખચ્ચરના રૂ. ૧૨,૦૦૦, ઈક્વિપમેન્ટના રૂ. ૮,૦૦૦ ફોટોગ્રાફીના સાધનોનો રૂ. ૩,૫૦૦, દવા રૂ. ૪,૫૦૦ વીમાનું પ્રિમિયમ રૂ. ૨,૫૦૦ અને પરચુરણ રૂ. ૩,૫૦૦ મળીને રૂ. ૯૦,૦૦૦નો ખર્ચ થશે.”

“અમારા સામાનમાં જાણે હરતુંકરતું ઘર જ હોય છે. પ્રાયમસ અને કેરોસીન સાથે લેવાં પડે. વાળને વારંવાર ઘોવા ન પડે તેમ જ ગંદા ન થાય તે માટે ઘણા લોકો માથું બોડાવી લે છે. અમને સામગ્રી અને મજૂરોનો ખર્ચ બહુ ઓછો લાગે છે. પણ એવરેસ્ટ ચઢવા આવનારાની ઓછામાં ઓછી ૨૦ની સંખ્યાની બ્રિટિશ, જાપાનીઝ કે અમેરિકન ટુકડી હોય તો તે આખો સંસાર લઈને જાણે નીકળી પડે છે. જમવા માટે ટેબલ, ખુરશી,

બેસવા માટેના ટૅન્ટ જુદા, સંડાસ માટેના ટૅન્ટ જુદા, આખી કૉકટેલના પીણાની સામગ્રી, તંબુ તાણો અને અંદર ગરમાટો કેલાય તેવા હીટિંગ ક્યુબીલ્સ, ગરમાટો આપવા માટેના જનરેટર મશીન, ખાવા માટે ઓઈસ્ટર જેવા મોંઘા સમુદ્રી ખોરાક વગેરે લઈ જાય છે. અમે અમારી સાથે આવા જબ્બર રસાવા લઈ જતા નથી. રોજ ૪૦૦૦ કંલેરી ખોરાક ખાવો જોઈએ તેના હિસાબે ખોરાક લઈ જઈએ છીએ. સુકાવેલી કોબી,

ધોંધમાર વરસાદમાં

ધસમસતા જાઓ!

TOP IN TOWN®

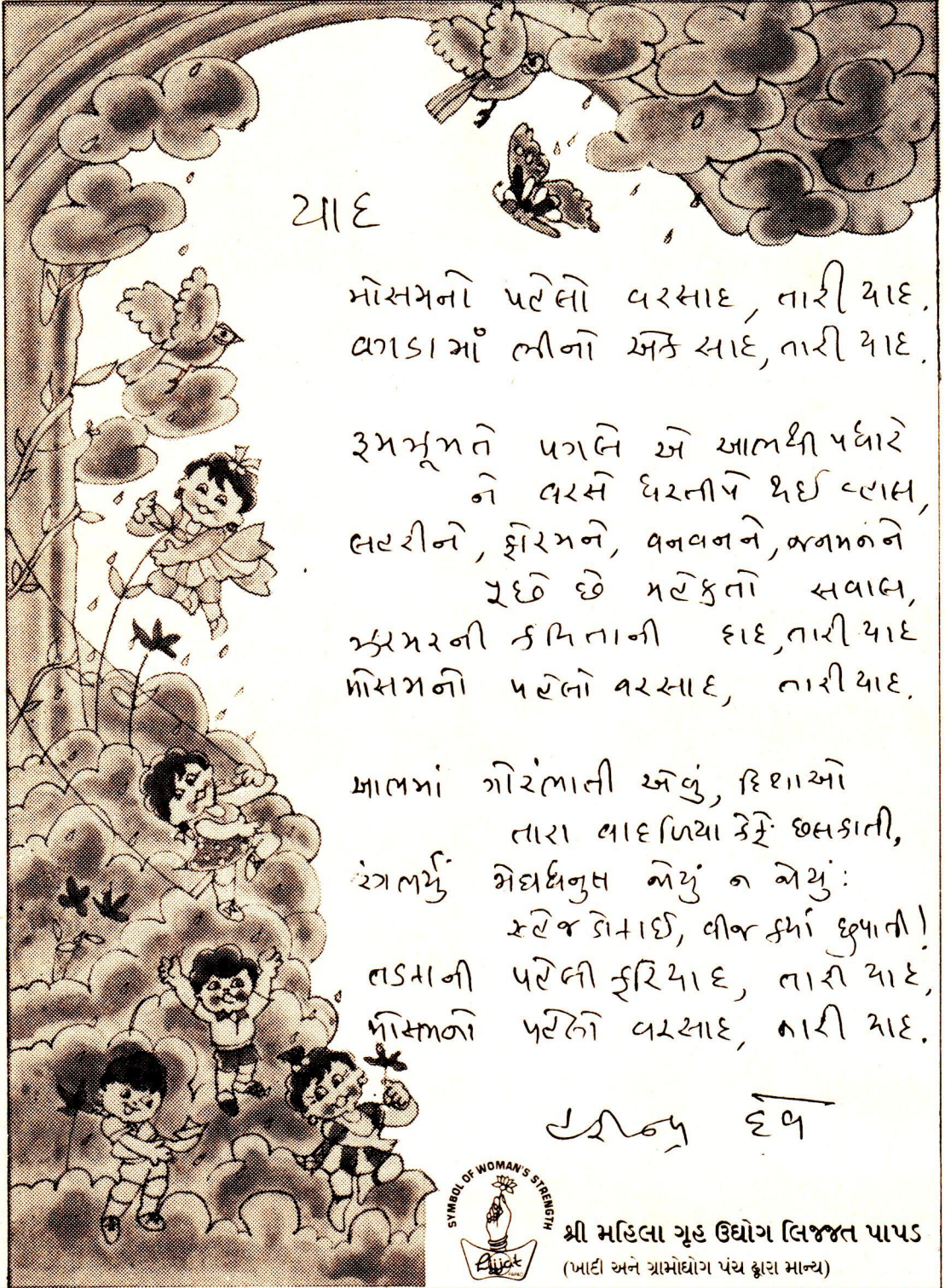
વિન્ડચીટર્સ પ્રહરો અને સુરક્ષિત પહોંચો

TOP IN TOWN®

રેઈનકોટ્સ, વિન્ડચીટર્સ, ચેઈનસુટ્સ, રિવસિબલ જેકેટ્સ, લેડિઝ સ્કર્ટ-બ્લાઉઝ અને બાળકો માટેની ખાસ આકર્ષક રેન્જ.

ઈસ્ટર્ન વોટરપ્રુફ વર્ક્સ, મુંબઈ ૪૦૦ ૦૨૮

૨૧૬

મોસમનો પરલો વરસાદ, તારી યાદ,
વગડામાં ભીનો ઝેર સાદ, તારી યાદ.

રૂમઝૂમતે પગલે એ આલસી પધારે
ને વરસે ધરતીપે થઈ વ્લાસ,
લલરીને, ફોરમને, વનવનને, વનવનને
રૂઠે છે પ્રલેકતા સવાસ,
ઝૂમરની ઝમિતાની દાદ, તારી યાદ
મોસમનો પરલો વરસાદ, તારી યાદ.

ખાલમાં ગોરંભાતી એલું, દિશાઓ
તારા લાદખિયા કેરું છસકાતી,
રંગભર્યું મેઘધનુસ ભેયું ન ભેયું:
સ્લેવ કોનાઈ, લીજ ક્યાં દુખાતી!
લડમાંની પરેલી ફરિયાદ, તારી યાદ,
પોસમનો પરલો વરસાદ, તારી યાદ.

૨૨૭

શ્રી મહિલા ગૃહ ઉદ્યોગ લિજ્જત પાપડ
(ખાદી અને ગ્રામોદ્યોગ પંચ દ્વારા માન્ય)

તમારું આંગણું ચોખ્ખું,
જંતુરહિત અને મધમધતું
રાખો

ગાળેશ

ન્યૂમેટીક હેન્ડ સ્પ્રેયર

ગાળેશ સ્પ્રેયર જંતુનાશક દવાને એકસરખી રીતે
તમાને વાતાવરણ ચોખ્ખું અને સ્વચ્છ રાખે છે

કોડ: ડી.એસ-૨
કેપીસિટી: ૧ લીટર
વજન: ૧.૨૫૦ કિલો

રમમેરીડન સ-પ્રીગ એન્ડ
પ્રેસીંગ વર્કસ લી.

પોસ્ટ બોક્સ નં. ૭૬૦૨, મલાલ-મુંબઈ-૪૦૦ ૦૬૪

ટેલેફોન: ૦૧૧-૭૧૦૮૪ ASPWIN

ફોન: ૬૮૨૨૩૩૧ (૫ લાઇન-સ) ગ્રામ: 'કિલ્લોકસ્ટ' મલાલ

10

સુકાવેલી બટેટાની પતરી કે બટેટાનો પાઉડર, અથાણાં, ખજૂર, મગજના લાડુ, ચીકી લુકમાનજનો હલવો, અડધી પકાવેલી ખીચડી અને ઘીના ટીન વગેરે સ્વાદ પ્રમાણે લઈએ છીએ. ઘણા ધાર્મિક લોકો પૂજાપો લઈ જાય છે. શેરપા લોકો તો રોજ રાત પડે ત્યારે અટકીને ભગવાનની પૂજા-આરતી કરે છે. શનિવારે હનુમાજીનું વ્રત લઈને ઉપવાસ કરે ત્યારે અમારે ખર્ચે સૂકામેવા વગેરે ફરાળી ચીજોનો ખંગ વાળે છે. અમારી મંડળીમાં ઘણી વખત શુદ્ધ શાકાહારી લોકો હોય છે તે કાંદા-બટાટા પણ ખાતા નથી. શેરપાઓની સાથે મહેનતાણાની માથાકૂટ કરીને પછી તેમના માટે ૧ મહિનો પૂરતો જીવનવીમો પણ ઉતારવો પડે છે.

પર્વતારોહકો પાસે ચાર કાઈલો ભરાઈ તેટલા કાગળો હોય છે. એક ડૉક્ટર સાથે હોય છે, તે નાના ઓપરેશન કરી શકે તેવી તબીબી સામગ્રી હોય છે. ઉપરાંત વેધરબ્યૂરો સાથે સંપર્ક કરવાની સગવડ હોય છે. કેન્દ્ર સરકારના સંરક્ષણખાતાની પરવાનગી અત્યંત જરૂરી એટલા માટે છે કે ભારતીય લશ્કર સરહદના પ્રદેશમાં હોય છે. સરકાર તરફથી એક લાયસન્સ ઓફિસર છ પર્વતારોહક સાથે જોડાય છે. વળી આ છ સાહસિકોએ બેઈઝ કમ્પ રાખે ત્યાં હેલીપેડ પણ તૈયાર કરાવવું પડે છે જેથી કટોકટીમાં બીમાર પડેલાં કે ઘવાયેલા કે ફસાયેલા સાહસિકને લશ્કરી હેલિકૉપ્ટર ઉપાડી શકે. એવરેસ્ટ સુધી જનારી ટુકડીએ ચીનની સરહદને અડીને નીકળવાનું હોય તો આ ટુકડી આગળ વધે તેના પહેલાં ભારતીય લશ્કરના ઓફિસર સૌપ્રથમ જાય છે. જે સિવિલિયન ડ્રેસમાં કોઈ આગળ નીકળી જાય તો ચીની લશ્કર કે ભારતીય લશ્કર પણ ગોળીબાર કરી શકે છે. એક બ્રિટિશ સાહસિક માર્ગ ચાતરીને પેશાબ કરવા ગયો ત્યાં તેના ઉપર

ફાયરિંગ થયેલું. એટલે અમુક માર્ગને ચાતરીને ન ચાલવું તેમ લિયાઝન ઓફિસર કહેતા રહે છે. કેટલીક વખત માર્ગની આજુબાજુ સુરંગો દાટી હોય છે. તમે માર્ગને ચાતરીને દૂર હાજતે જવા કોશિશ કરો તો સુરંગ ફૂટે અને ઊડી જવાય. શેરપાઓ હિન્દી ભાષા શીખી ગયા છે તે પણ તમને માર્ગ ન ચાતરવા ચેતવે છે.”

હરીશ કાપડિયાની નેતાગીરી હેઠળ કુલ છ આરોહકો જઈ રહ્યા છે તેમાંના એક આરોહક આર્કિટેક્ટ અશ્વિન પોપટ પહેલાં કેલાશ-માન સરોવર જઈ આવ્યા છે. તેમનાં અત્યંત મનોહારી વર્ણને “અભિયાન”ના વાયકોના મન જકડી લીધા

હતા. અશ્વિનભાઈ કારાકોરમના શિખરે નહીં ચઢે પણ ૧૭,૦૦૦ ફૂટ ઊંચે બેઈઝ કમ્પ રખાશે ત્યાં સુધી જશે. પર્વત ચઢાવ તેમ તેમ ખોરાકની

દાક્ષિણની માઉન્ટનરિંગ ઈન્સ્ટિટ્યૂટના બેઝિક કોર્સ દરમ્યાન (હિમાલયનું) પર્વતારોહણ કરનાર મુંબઈની શ્રેજ્યુએટ મહારાષ્ટ્રીયન યુવતી કુ. હેમા કાશીકર ૧૮,૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર.

ચીજોનું સ્વરૂપ ફરતું જાય. હરીશભાઈનાં પત્ની ગીતાબહેન મરાઠી ભાષી છે. તેમણે પ્રેમલગન કર્યા છે. હરીશભાઈ સાથે આ વખતે જતા નથી પણ આ ટોળી માટે ખોરાકમાં, પૉકિંગની માથાકૂટભરી કામગીરીમાં જોડાયા છે. આખા દિવસમાં બાર જણ ખાઈ શકે તે માટે એક અલગ બૉક્સ હોય છે. તે બૉક્સમાં દીવાસળી, મીઠું, મૉગેઝિનો દૂધનો પાઉડર, ચા, નાસ્તો વગેરે પેક થાય છે. અમુક બૉક્સ ઉપર એચ-૧, એચ-૨ જેવા સંકેતો લખાય છે. આનો અર્થ એમ છે કે આ નંબરવાળી પેટી નીચલી સપાટીએ પર્વત ચઢવાના હોય ત્યારે ખોલવાની હોય છે. એ પેટીઓમાં ચાલુ ખોરાક હોય છે. એ પછી ૧૮૦૦-૧૯૦૦ ફૂટની સપાટી ઉપર જાય ત્યારે એસ-૧, એસ-૨ જેવા સંકેતો લખાય છે. એટલે કે તેમાં હાઈ ઓલ્ટીટ્યૂડ ઉપર ખાવાના ઊંચી કંવેરીવાળા ખોરાકના પેકેટ હોય છે. ૧૪ દિવસની પર્વતી સફર હોય તો ૧૪ પેટી રખાય છે. પેટી ખોલીને પછી ખાલી કરીને ફેંકી દેવાની હોય છે. આ બધી પેટીઓ પેક

હવાખની ઊંડી કોતરો.

કરવાનું કામ ગીતાબહેન કાપડિયા અને સાથીદારોએ કરવા માંડ્યું છે. કેટલીક વખત બીજા સાહસિકો જેડાય તેમાં અંગ્રેજો હોય તો આપણી ખીચડી ખાવા પણ બેસી જાય છે. એટલે એ પેકેટોમાં વધારાની ખીચડી રખાય છે.

પંદર હજાર ફૂટની ઊંચાઈએ બેઈઝ કૅમ્પ રખાય છે. સખારામ નામની આ જગ્યા ઉપર તંબુ તાણવામાં આવે છે. ખચ્ચરો સામાન મૂકીને પાછા ચાલ્યા જાય છે. પંદર હજાર ફૂટથી ઊંચે શિખર સર કરીને સાહસિકો પાછા ફરે ત્યારે ખચ્ચર સાથે શેરપાઓ પાછા બેઈઝ કૅમ્પ પર આવી જાય છે.”

હરીશ કાપડિયાને મેં પૂછ્યું, “આ સફરમાં તમારે શું શું સાવચેતી લેવી પડે છે? તમે ઊંચા પહાડ પર જાઓ ત્યાં જડીબુટ્ટી કે ઔષધો મળી આવે છે?”

હરીશભાઈએ જવાબ આપતાં કહ્યું, “જુઓ, પર્વતની ચઢાઈમાં ખાસ તકેદારી રાખવી પડે. દિવસમાં ચાર લીટર એટલે કે ૨૦ ગ્લાસ પાણી તો પીવું જ જોઈએ નહીંતર ડિ-હાઈડ્રેશન થઈ જાય. ઉપરાંત ૪૦૦૦ ફેબરી ખોરાક ખાવો જોઈએ. પાણી ન મળે ત્યારે સ્ટવ ઉપર બરફને પીગળાવીને પાણી બનાવીને પીવું પડે. પંદર હજાર ફૂટની ઊંચાઈ પછી સતત બરફ પર ચાલવાનું હોય છે. પાણી બનાવવા માટે તંબુ ઉપર પ્લાસ્ટિકનું કાળા કલરનું આચ્છાદન કરીએ તો પણ બરફનું પાણી થઈ જાય છે. બરફ હોય એટલે સખત ઠંડી જ હોય તેમ માની લેવાય નહીં. સૂરજ તપતો હોય ત્યારે ચારેકોર બરફ હોય છતાં તમે અડધી ચડ્ડીમાં ફરી શકો. પરંતુ તેમાં ખાસ તકેદારી રાખવી પડે. જે સૂરજ આડે વાદળું આવી જાય તો પંદર જ મિનિટમાં થર્મોમીટરનો પારો ઝડપથી ૩૦ ડિગ્રી ઘટી જાય. એ વખતે જે ઠંડી લાગી જાય તો તબિયતનું આવી બને. બદલતા હવામાન માટે સતત રહેવું પડે. વળી સૂરજની ગરમી વાદળાથી ઢંકાય અને સુસવાટાવાળો પવન આવે તો તેનાથી સખત ઠંડી લાગી જાય. જડીબુટ્ટી કે ઔષધીય વનસ્પતિ માટે તો જે સાહસિકને રસ

હોય તે ખોજ ચલાવે. દસ હજાર ફૂટની ઊંચાઈએ વિપુલ વનસ્પતિઓ હોય છે. સ્થાનિક ગામડિયાઓને જડીબુટ્ટીની જાણકારી હોય છે. ઘણા જર્મન આરોહકો દેશી ઔષધો માટે અહીં આવે છે. માત્ર આરોહકમાં રસ હોય તે તો શિખરે પહોંચવાની તમન્નામાં હોય છે. તેમણે શરીરને યુસ્ત રાખીને ફોસ્ટબાઈટ (ઠંડીની ફૂરઈજ) સામે સાવચેત રહેવાનું હોય છે. ઘણા લોકોના પગ ખુલ્લા રહી જાય કે આંગળાંને ઠંડી લાગી જાય તો અંગૂઠા-આંગળાં કાળાં થઈ જાય છે. ખાનોલકર નામના મુંબઈની આઈ.આઈ.ટી. નામની સંસ્થાના સાહસિકને ફોસ્ટબાઈટ લાગતાં કોણી સુધીના હાથ કાપી નાખવા પડ્યા હતા. બીજા વેધ નામના સાહસિકનાં આઠેય આંગળાં કાપી નાખવા પડ્યા હતા. જરૂર કરતાં ઓછું પાણી પીએ, ભીનાં મોજાં કાઢી ન નાખે કે ઠંડી સામે પ્રતિકાર ન કરે ત્યારે આવાં જોખમો આવે છે.”

“પર્વત-ચઢાણમાં હંમેશાં ૨૦૦૦ ફૂટ ચઢીને પછી તુરંત આગળ વધાતું નથી. બેહજાર ફૂટ ચઢીને પાછા એટલા જ ફૂટ નીચે ઉતરવું પડે છે. એ રીતે એટલી ઊંચાઈના હવામાનની સાથે જીવવાની ટેવ પાડવી પડે છે. પીઠ થયેલા આરોહકે પણ આવો ચઢાઈતરનો રિયાજ કરવો જ પડે છે. ખૂબ જ સ્ટેડી (સીધી) ચાલથી ચાલવું જોઈએ. શિખરથી ૩૦૦ ફૂટ દૂર હોય અને ચઢી શકાતું હોય તો પણ ત્યાં વિરામ લઈને અને બરાબર નાસ્તો ચા-પાણી પીને પછી શિખરે જવાની ટ્રીક કરવાની હોય છે. તોફાન આવી ચઢે તો ઝટ ભાગવાને બદલે થોડી વાર વિરામ કરીને ચા-પાણી પીને પછી બેઈઝ કૅમ્પ તરફ આગળ વધવું જોઈએ. એ બધા સમય દરમિયાન ૧૦ કિલો વજનની આરોહણની સામગ્રી સાથે હોય છે. રૂ. ૫૦૦નું વેધર થર્મોમીટર રૂ. ૨૫૦૦ની અલ્ટીમીટર (ઊંચાઈ માપવા), લશ્કરી કંપાસ (રૂ. ૧૦૦૦) વગેરે સાથે હોય જ છે. ઉપરાંત બરફ કાપવા માટેની કુહાડી, ઊંચે ચઢવાનાં

દોરડાં, બરફમાં નાખવાના ખીલા, ગોંગલ્સ, સખત ઠંડા પવન સામેના આરક્ષણો વગેરે ૧૦ કિલો વજનની સામગ્રી શરીર સાથે બાંધી-રાખવી પડે છે.”

“કેટલીક વખત તમામ સાવચેતી છતાં કુદરતી તોફાનનું જબરું જોખમ હોય છે. ૧૯૮૮માં સંજય બોરોલે નામનો મુંબઈનો સાહસિક કાંચનજંગા જતી વખતે મરણ પામ્યો હતો. ૧૯૭૦માં અમારી ૭ જણની ટોળીમાં રાજકોટના નીતિન પટેલ હતા. ત્રણ દિવસ તોફાન ચાલ્યું હતું. અમે નીચેના કૅમ્પમાં હતાં. ત્યારે નીતિન પટેલ ઉપર બરફનું મોટું ચોસકું ઘસી આવ્યું અને તેઓ મરણ પામ્યા હતા. પર્વતમાં મરેલાને બરફમાં દાટી દેવા પડે છે. અત્યંત ઠંડી અને તોફાનમાં ઘણા લોકોને જાતિભ્રમ થાય છે. એકલો એકલો વાત કરવા માંડે છે. ઘણા પોતાના થેલા સાથે વાત કરે છે. અમારા સાથીદાર દત્તાણીની આવી જાતિભ્રમની (હેલ્યુસિનેશન) હાલત થઈ હતી. અમારા ત્રણ જણ ઉપર બરફની મોટી ભેખડ ઘસી આવી. દત્તાણીએ દૂરથી આ જોયું. તેણે માની જ લીધું કે અમે ત્રણ જણ મર્યા ગયા છીએ. દત્તાણી પછી ત્રણ દિવસ તંબુમાં જ રડતો રડતો બેસી રહ્યો. અમારા સામાન સાથે વાતો કરતો હતો. અમારાં હાડકાં ભેગાં કરતો હોય તેવી ચેષ્ટા કરતો હતો. બોલતો હતો: “મિત્રો, તમારા અસ્થિ અને તમારો સામાન હું જરૂર તમારા સગાંવહાલાંને પહોંચાડી દઈશ.”

હરીશભાઈને મેં પૂછ્યું, “અંતિમ શિખરે પહોંચો ત્યારે શું લાગણી થાય છે?” હરીશભાઈએ કહ્યું, “સાચું કહું તો શિખરે પહોંચીએ એટલે વિજયની ક્ષણિક લાગણી થાય છે. ઝંડો લગાવીએ અને ફોટા પાડીએ પછી તુરંત પાછા ફરવાનું દિલ થાય છે. કારણ કે મોટા ભાગે સાહસિકો ઉતરાણ વખતે જ વધુ મર્યા છે. એટલે સિદ્ધિની મોજ લાંબા સમય સુધી માણી શકાતી નથી. તુરંત જીવ વહાલો લાગવા માંડે છે અને ઊતરવાની ભાંજગડમાં પડીએ છીએ.”

Dear Baba,

25.7.89.

You must be fine. We are all fine. Sonam has got admission in St. Xaviers collage. Bha and Bai are also fine.

On Monday there was heavy rain and wind. Nearly 200 trees have fallen.

I did not go to school on that day. We had our awards day on ~~Wed~~ Wednesday the 26th. Sonam

did not come to collect his prize. Deepak and Amesh had staged a play. I was acting as

'Begum,' in the Hindi play.

Studies are going well. They are coming on the right track. ~~Sabnis~~ Sabnis Sir is remembering you.

Hope The Weather is Fine and also

your Health, specially your Leg

Love
NAWANG.

30/7/89

72, Vijay Apartments,
16, Carmichael Road,
BOMBAY 400 026.

Phone: 494 0772 — 31 3227

Gram: WINTERWEAR

Dear Baba,

I got my results.

I secured 78.14%. I was very disappointed by my mark, I was expecting at least 81%. However ~~it~~ it wasn't very bad.

Ameesh has got 83.42% & Deenak 78.71%. ~~I~~ I have managed to get into Xavier's Science after doing a lot of ~~studies~~.

Yesterday was my first day of college. It wasn't all that bad, I somehow managed not to get ragged. Deenak & the

other guys got ragged. Someone ~~in~~ in my class had to drink a bowl of soup, using a fork!

Theren Pariya & his team have climbed Agashor. Hope you'll too manage to climb Chomkundan. Love Doraam.

21-7-89

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Harish,

No luck with Xavier's IInd list of students. Yesterday^{day} they stopped at about 80%, and to-day's list was totally 80% and all above 85% in maths + science.

So 79% are not considered and 78% is way behind - it is very disheartening.

Though luckily the principal, took interview of all those who were present, listening to every single one! very patiently, though I have spoken to Harishbhai, and Hemudada - there is a doubt about the admission - so tomorrow, I will surely take the admission at Wilson.

Sonam is feeling very dejected, though we all say that Wilson is not bad -

All his friends have joined Tailind - and that hurts him a lot, except Deepak but he is for Arts.

Sydnan is taking till 83% now, and there aren't any good colleges at all, and too many students, all with good marks.

I do not know what Nawang is going to do, because if you do not learn at young age it is tougher later on, and they call you with your school reports, too.

Sheetaben is great help and is always there. With Goot, making some rules, Prof. can not do anything. Though Dorothy, is helpful - when rules are too rigid & competition high, she can not do anything.

Anyway, how is everything with you - we are all fine -

look after yourself -

With love

Geeta -

22.7.89

Geeta Kapadia 72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Harish,

Sonam has taken admission at Wilson, now. Since he has come back for college to-day, he is very quiet; either sleeping or reading.

I am hopeful he might still get in Xaviers; let's see. If I try to talk, he gets very angry. I know, he will get over it, and will learn to accept the college. He says, 'I will not talk to anyone just attend & be back.'

I have at last got the canvass - that huge one but I am not in a mood to do anything - S. has not even met Sabnis Sir as yet.

I spoke to Shreyas to-day - saga of your reaching Ladakh - I presume, your foot has not troubled you so far, since there is no mention anywhere.

Harishbhai (Niomadaphoi's) was also very helpful in introducing Sonam, to all; but let us see the luck, now.

At shop, things are lingering on, we have pd off over 1.30 lakh hundi so far, writing those cards gave prompt payment.

I have not been there for last week really. All the people we have met - Prof. + vice-poin, are too, nice to give a back-door entry, but if some drop out S. has chance.

Naginbhai said he cld give Sushilk. Shin letter (for Jaihind or K.C.), but at Xavier's it wld back-fire. Some how, I just can not take step towards it. And Sonam also agreed -- then why not Wilson? If he has to prove himself, he can do anywhere.

Anyway arguments are endless. and you wld have argued, may be not to go anywhere at all. But I do feel sad, to see him unhappy -

Rest is all fine - Love to all -
Take Care -

Yours
Geta -

20-7-89.

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Harish,

This getting admission is really a trouble, there are firstly no good colleges to choose from, and those that are, demand very high marks. Sameet, Kiran have got in Jaihind, so has Ameesh, who has 83%, he was the last name on the list. Sonam, is upset, very sad, at times very angry, esp bec. Ameesh, as got better marks than him, he wants to verify the papers, that is another hassle! It is terrible to see him so, just last week, he was so eagerly awaiting the result, to celebrate it all. It hurts him tremendously, to go for the party etc. Though Deepak + Sameet, are on their guards protecting him, because lately other boys, who used tease him, had got little nasty, and Sonam was boasting for good marks "to show them" so this as really hurt him a lot. This becomes very nice because, he gets attracted towards the Kuntal group barely 54%, where he can be admired!! Anyway, he has a better head on his shoulder, I hope, right now, he is full of "इशक" to do well at, Sci. + Math in the 12th st. That is, for the boys, conflict. Meanwhile, I had phoned Hemadada, who suggested, a physics prof. (Sr.) at St. Xaviers, though ~~Do~~ and today I have

met him. We have to keep our fingers crossed.

bec. To-day S. name did not come on the list. To-morrow, hopefully, he gets it in the 2nd list. He was really, tortured, to see others get in while he had to wait. It is annoying when 44% of seats are reserved and students get in with 60%, where as for the rest high class it stops at 83% etc.

No one can really enjoy, that change over to college from school - I met cousins by half a dozen, Xavier's itself, + many others -

I was restraining fr asking their marks, bec. of Sonam - He will be o.k. soon, enough -

I do not know, when N. is going to change, and start studying well. So far, he has done poorly - anyway -

There is no painting bec., the board is not ready. I go to the shop sometimes but feel most odd. Mohanbhai is very good, always insists I must come - I don't know what you wld do without him -

I have not send you telegram bec. the results were so late. Dhiren Panya + co. have climbed Gya-ghar - He had come today, to take the book.

Rest is fine, Tshesing got his black belt + will be leaving day-after.

With love, and best wishes
for good weather - Yours

I hope the foot is fine - Greeta -

24.7.89.

Geeta Kapadia 72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Harish,

Since yesterday, અરણ્યોનું તૈસા ચાલે છે. આજે સોનામ, સિઆમપુત્ર પર દર બીજે બ્લોકમાં વૃક્ષ વૃક્ષ છે. real sad sight! સોનામની મામી St. Xavier's જ છે એટલે આજે પણ પોલીસી ગમે, આજે બંધે જ વૃક્ષ વચ્ચે છે એટલે મુલક બંધે છે એવો જ લોકો collegem માં હતો એટલે Principal એ interview લીધો. He was satisfied, as usual asked about mountaineering etc., now he has o.k.ed Sonam, but there is no vacancy it is all complicated with Govt. Changing the rules every week, anyway this week only favour us. I met Lim Bawa, at Xavier's he had come with his son. મને જોઈને ચાલે મા-ચા ફરે, I was wondering because hardly anyone was around, પછી એને સોનામ ને વૃક્ષ કે ~~સોનામ~~ મામ શું એટલે એને યાદ આવી - એનો ને બંધે પાડી શિર્યું હતું એટલે, short-pant માં આવીને પછી કપડા બદલાયા. સોનામનું પણ નાસ્તું શું, એને એમ કે આજે તો બંધે બંધે છે, આવી મામ

List hi हंस्ये ते ओल शेर अजि, So he was wearing a wierd T-shirt with big bold letters - & of course had got wet, then since there were few boys ahead of us he went & got a shirt fr. fashion street.

Principal was nice very minutly, saw the reports, asked questions;

सुं ओ लुक सुं ऐ. as it is, it has been sheer, lulk in every matter!

Anyway - अरेरे सुनुं ऐ!

अजुनोरे अणे अरेके ओ हंस ऐ.

अहि how come Paka is back so early? That means you will not get news of S. result for a long time

I hope, all is well & you all are successful - with best wishes & love for all.

yours.

Geeta.

26.7.89

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Hanish,

Sonam has at last got into

St. Xavier's. To-day, we finished the formality and took the admission. It was prize-distribution in school - but Sonam did not attend it. How much we told him

to attend it. He didn't! everyone felt bad - but now after the programme he promptly went out with them all.

Looks, like he had vowed he would beat them in studies, which he didn't, it has hurt him tremendously.

I really do not know what to do.

Anyway, now he will be busy with new college and new friends, since all from

his group have joined Jai Hind except Deepak but he is in Arts.

I am also glad it is St. Xavier's, to his liking. Today, Nawang had become "Begum" in a Hindi skit, he acted well enough.

I have just started on my canvases, & Bhaktiben is likely to go to London!!

The school wants a hike in August

mostly Kakuli - I just don't feel like moving out. You must have heard about the rain & wind havoc - in coast & Maharashtra Bombay, has lost a tree at every kilometre - it is too, sad for words.

I went to the shop to-day for a brief time - to give '451' to the staff since sonam, had at last passed & got admission. Great relief!

When Sonam was in low spirit I wished you were here, but I am not sure whether you wd have let us, go after the admission, but then what be satisfied with Wilson! Sonam was just, too, angry at thought of attending Wilson. Anyway, how are things progressing with you all.

I hear Doug & Co. climbed Rimo III? When do we hear from you. Sarita is in Bom. Sanita bhabhi, is to be operated upon at Beach-Candy, so I will see her tomorrow.

Little best - to you all -

Love

DF

7.8.89

My dear Haish,

Sonam is used settled in college, excited about Mathur festival next wk. Nawang, is in some Eng. play, debate etc. - and I have, now got busy with painting and Bhaktiben, will be leaving for London soon, so dear, I will - have to ~~begin~~.

I had, frantic phone call to Delhi, + Bombay, for your photographs one wanted in London's Daily Mail; I said, yes, I will look for them first, then wondered what for? Then comes, a call from a lady journalist, speaking from London! what-else but "Peter Hillary"! Is he available on phone at East Karakoram? she wants to write an article on how the foreign climbers behaved with Indians, so on and she wanted to quote from your letter - and ask you many questions, so instead she bombarded me with few, I said, you will have to wait for him, to return, he will tell you all - about it. Soli, when heard this was very happy - he says, serves Hillary, and tell her, (if she phones again) to wait, because, she shld give a proper picture - I do not know, the article might have come in yesterday's paper (6-8-89) in London! They were frantic about the photo - - - !

Anyway, Soli said George Band has written a wonderful forward; very encouraging - and quite a few letters have been exchanged bet. M. Body, + him on routine matters, like spelling etc., but best of all, the Proof Reading editor, was thrilled with the text and has written to Soli about it and he has not even seen the photos as yet!

The bk will come out in Nov., which will coincide with India Symposium of Alpine Club. Soli, sends you remembrance, and says you are famous, now that Daily-Mail, has quoted you! Mountain, has printed every word of it, I have, just received the copy.

One the shop front, things do not seem encouraging, though I can not really make out anything too well, Bha, is pretty annoyed with Soli's attitude, so is the staff.

Tomorrow, I will be going there; I am always, earlier than, him so do get to know, few things, but say no word, bec I do not want anything. I hope, you return without delay.

Ayee, was here for her Japanese Flower show, at Jehangir, she literally stayed there, and went back to Goa - it was hectic but good change for her; and her friends were thrilled!

Getting no letters. So you is exhausting - Sonita, is still here - will be leaving tomorrow. Anjali, will be in Delhi, when you reach! Ayee & Bai are leaving Bom. for Delhi, on 31st Aug. by Rajdhani - so 1st Sept. they will be there. I hope, you'll have had good climbing and your goal is achieved!!

 Best of luck, and remember me to all - esp - Monish!!! - Love, Geeta -

गीता

गुरुवार
6.7.89.

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

प्रिय हरिश,

गर्भ काले आवाट जीठ हली, जन्मदिवस पर लने खूब जेवण
आजनी लारिअ भेई द.प.ले खेले special जेवण,
आजे जेठे ठ (Pondicherry मां) meditation छे,
अर्थील भक्तिजेनने त्यां पडा छे. गर्भकालथीं समे
पेन्दींग बालु करमुं छे. दाउठु अधरु छे.

सोनम अपने company जहु जोर थाय छे.
रिश्तनो पत्तो नथी. नवांग धरे आवे खेले सेना
अ अरुसी मांथी असलो नथी. वरसाद पाछो अटकी
गयो छे. पडा वादला धेरायेना रहे छे - हुं हुंने खेडवार
गयो हली, आजे पाछी जेठस. मालव गर्भ काले सवार
रवाना थयो, हवे जंति भटने में त्या लगारी दिधा छे.
पछा जे डोन हला, Mountvindhya मां मेमबर थला मोरना.
जमे पछी श्रीनगर थी जस मां गया ? परमितनुं हुं थयु?

सोमवारे अथां मुंजंई जंई हनुं - रवि सोम तो मारा
कुंधवांमां गया. हजु मारी उंध पुरी थई नथी.

हुं मानु छु के नू पेठनुं ध्यान राखे छे. (Mopetवापु).
जमे जेधा मजामा हसो, जेड केनुं छे ?

जधा ध्यान ~~स~~ राखे.

लारी
गीता

11/8/81

Dear Hanthbhai.

Hi!

All must be fine, and I envy you, for the
nth time.

And how I miss the mountains and
the snow and the moon.

I have not felt that kind of elation
for ages now.

Finally, Geethi exams are over and
we're awaiting results — it was my
exam during last expedition.

I'm reading 'Zen and the art of
motor cycle maintenance'. A superb, wise,
and familiar in many ways. Most of the
arguments in the book are familiar —
the kind we've been discussing over the years.
Also, Marquez's 'Autumn of the Patriarch'. Magical.

Anyway, all this can wait —

So, see you soon.

Love

Carole

29th June '89

Hi, Dearest Hanishbhai,

सत एत? ङं मरति ङं. Believe it or not I've received two long, loving very meaningful letters from a real real real good friend, who was lost to me between January end and till the time I left for America. Hanishbhai it was great reading both your letters. The first letter seemed to be a little angry one while the second one sounded so loving & relaxed & ofcourse poetic. मरति letter किराँ ङं feel that I am at an absolute loss of words. I have nothing to write to you. Anyway I'll write whatever comes to my mind.

By the time this letter reaches you it will be nearly 20 days so I suppose you must have had a lovely Birthday. Gicci & Amit must have left after celebrating your Birthday celebrations! Your leg should be in very good shape or you wouldn't have gone & climbed matheran. I'm so glad about it. चिठ्ठाम must be doing real well with your backing. Do write to me all about it in great detail.

Now let me tell you about my experiences

of America. Well as everybody agrees, they are real selfish!
One thing I must admit is food. I enjoy the American food.
I must have put on atleast 3 kgs in 29 days. If one does
not put on T.V. the place is real peaceful, I enjoy the peace &
silence too. ~~सिर्फ~~ ~~सिर्फ~~ all I have done is "मिस्ट एंड यिस्ट".
I slept well at night & then would sleep for 6 hours in the
day too. It was unbelievable. I'm so glad that I
decided to run away from home. I think ~~it~~ it has given me
sometime to be with myself and sort out a few important
values which I cherished a year back. Now I think I
have gathered enough strength to face life of a married
girl who has spent 17 years of her life trying to
become somebody, ~~•~~ ~~•~~ working & studying real hard
to achieve it. I've decided to get a job by January, be a
good ~~at~~, go for all the hikes, remain physically fit and
culturally aware (with your help) I know this letter sounds
very confused but that's what my state is right now. I will write
back to you soon - till then Bye! I'm anxiously awaiting to
receiving your letters. Hope you've written a lot of them.
lots of love
don't get mad at me - but please do please write back to me but Parul
along with it also write the meaning of a few difficult words!!!!

9/8/89

Dear Harishbhai, Arun, Moose &
Monish,

I just recd. Harish's letter
fr ~~Sagore~~ (?) today. I do
hope that getting past Leh was
the last of your troubles.

Glad to know that the
spirits are high and that
Harish's leg is okay. Well,
look at it this way - you
~~must be well~~ got a
nice opportunity to
acclimatize well in Leh.

Everything's fine here.
We (Ajay, Shashank & I) climbed
to the top of Karhale in
pouring rain.

Once again, best of luck. Allways

मेजर जनरल रार वी कुलकर्णी, यू वाई एस एम, ए वी एस एम
Maj Gen RV Kulkarni, UYSM, AVSM
Colonel of The Garhwal Rifles and Garhwal Scouts

Additional Director General
Perspective Planning
General Staff Branch
Army Headquarters
DHQ PO New Delhi -110011

7810/Gen/A

20 Apr 89

my dear Harish,

1. Further to my letter No 7810/Gen/RVK dated 28 Mar 89.
2. I am enclosing the meanings of the place names you had sent to me. I could not however get the meaning of two (ser 2 and 14).

with best wishes.

Yours Sincerely

Ramesh

Shri Harish Kapadia
72 Vijay Apts, 16,
Carmichael Road
Bombay - 400 026

COYOTE ON TRAIL
An original Texas drink

The Texas Postcard Co., P.O. Box 708, Plano, TX 75074

Hi Harish,
I'm positive that by now
you must be high up
in the Himalayas and
away from the caves
of this world. I hope
that all of you succeed
in whatever you are
attempting and return
safe & sound. Do everything
you can to achieve your goal
for in that alone are
finds life. Love from
us to Gita, Souam & Navay.

Photo © Leonard Lee Rue III Zentkess & Mhu.

POST CARD

Harish B. Kapadia.
72, Vijay Apts.,
1b, Carnichael Road,
Borlway 400026
INDIA

0

0

COYOTES ON THE ROCKS

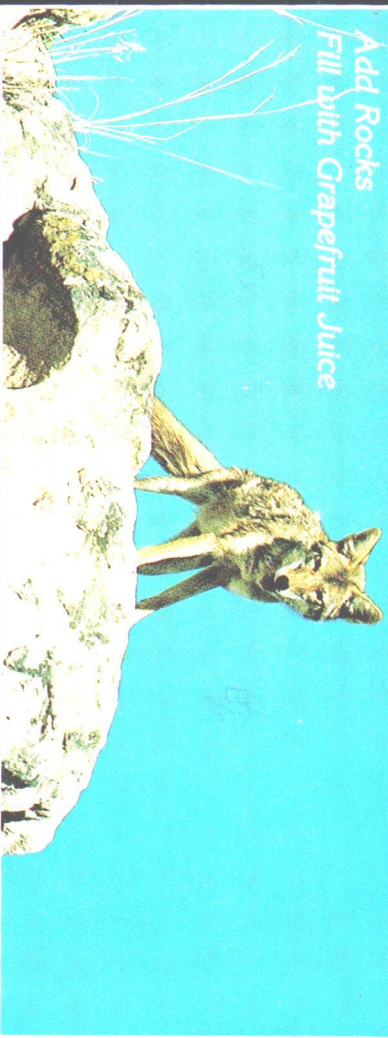
COYOTE ON THE ROCKS

½ oz. Tequila

Dash of Grenadine

Add Rocks

Fill with Grapefruit Juice

THIS ONE WILL MAKE YOU HOWL!

J. K. Paul
Hon. Gen. Secretary

DICANTA • CALCUTTA

Cluster of Mountaineers & Mountain Lovers

39/2/1, S. K. DEB ROAD, PIN-700 048, WEST BENGAL

21st September '89

Dear Shri Kapadia,

I am glad to receive your brief report on the Chong Kumdan Expedition '89 and overwhelmed with ^{the news of} your great achievements on the 5 peaks in Ag Tash Glacier. I ^{am} also glad to note your praise worthy success over two high cols on Ag Tash and Chong Kumdan Glaciers. Please convey my heartfelt congratulations to all your team members.

On going through your report, ^{I have noted} one thing ^{which} I must mention here that due to your strong determination and speedy recovery from malaria, the total expedition could not ~~have~~ suffered much though it ~~lost~~ some vital days in the very beginning.

I am sure that you must have received my letter dated 11th August '89 containing our news of successful climb over 'Choudhara'.

With kind regards,

Yours Sincerely,
J. K. Paul

To
Shri Hariak Kapadia
The Mountaineers Bombay
72 Vijay Appb.
16 Carmichael Road Bombay-26

Ps. I shall be obliged if you kindly send me writer's copy of HJ 45.

Registered Under W.B. Act. of 1961, No. S/15314 of 1974-75
Registered Address: A-41, Bangur Avenue, PIN-700 055

Chris Bonington CBE

Badger Hill, Hesket Newmarket, Wigton, Cumbria CA7 8LA Tel. 06998 286 Fax No. 06998 238

Mr. Harish Kapadia,
72 Vijay Apts.,
16 Carmichael Road,
Bombay 400 026,
INDIA

19th September, 1989

Dear Harish,

Thank you so much for sending a copy of the report from your Chong Kumdan Expedition. It sounds as if it was a fascinating experience. You certainly achieved a great deal and, even more important, had some very interesting exploration. This is the kind of trip I'm becoming more and more attracted to.

Anyway my warm congratulations and I do hope I shall be getting out to India in the not-too-distant future and meeting up with you again.

Warm good wishes to Geeta.

Best wishes,

Yours,

Chris Bonington

William Aitken
21, Friends Colony West,
New Delhi-110065.

12 Sep 89

Harish

I've got back from Muss.
Have to be in Delhi for the next
two months to write a guide book
on Indian Railways.

Congrats to the team for a
vigorous outing & to Muslim
for rising above the piles (of
cloud)!

I didn't get away to the
hills owing to the Maharani's
property sale.

Now I'm here I'll check
on Kenneth Mason's file on the
Shyok Dam. I seem to remember
a lot of information stored in
the HC archives.

Best wishes &
Love to the family
Bill

अन्तर्देशीय पत्र कार्ड
INLAND LETTER CARD

लेखन-सामग्री मूल्य 45
STATIONERY CHARGE

HARISH KAPADIA
72 VIJAY APARTMENTS
16 CARMICHAEL ROAD
BOMBAY पिन PIN 400026

पहला मोड़ FIRST FOLD

तीसरा मोड़ THIRD FOLD

इस पत्र के भीतर कुछ न रखिए NO ENCLOSURES ALLOWED
पते में पिन कोड लिखें WRITE PIN CODE IN ADDRESS
प्रेषक का नाम और पता : — SENDER'S NAME AND ADDRESS : —

William Aitken
21, Friends Colony West,
New Delhi-110065.

पिन PIN

दूसरा मोड़ SECOND FOLD

2nd October, 1989

Dear Harish,

It was good to get your letter, but I am sorry that the generals in Leh gave you such a hard time. Apparently Doug had a hard time too: a hard time with his Indian leaders and a hard time with his English colleagues, who were not prepared to sit around waiting for Shamu? [Victor was manically gleeful when he heard that Susted and Kekus had left them behind. This world of top class mountaineers is very unpleasant: you should hear the soap opera that has been going on with Makalu - worse than Hollywood!] It is a shame that you couldn't have a proper go at Chogy Kundan, but it was presumably good to get to the area, climb some smaller peaks and see the Saser La. My friend Julian is very envious.

After considering plans carefully, I think that next year could be difficult. I will be away in South Georgia from 4th December to the middle of March. Then from April 19th to May 9th I 'lead' a trek in Sikkim for Stern Berry. You know the sort of thing: "For a mere £1800 you can enjoy the unique privilege of discovering the Himalaya in the company of climatic Everest hero, bullshit, bullshit, bullshit..." The Everest hero earns a little money and gets a free trip to Sikkim. However, it would be difficult to combine it with climbing. By May 10th, the monsoon will be close. More importantly I will not have seen Roxie for five months and I will be due at home. (Originally I thought of bringing her to the Himalaya, but after the experience of bringing her up Mt Kenya, I realize that that would be disastrous). Now that we have a house, there are big financial commitments. Also I would like to do some work in the garden. And, after hearing about Doug's latest trips (this is not for repeating) I realize that if you try to do too many expeditions you start to go mad. South Georgia is a big project and I think one big project a year is enough.

Would there be any possibility of Takung etc. in Spring 1991?

By air mail
Par avion

Royal Mail
Aerogramme

Harish Kapadia
72 Vijay Apartment
16 Carmichael Road
Bombay 400 026
INDIA

Name and address of sender

S. Venables
10 Larkhall Terrace
Bath

Postcode

BA1 6RZ

An aerogramme should not contain any enclosure

To open slit here

I have been people lined up ready. Perhaps the order of preference would be: Sikkim, Garohal (Panchuli or ~~Changkar~~ Mukut Parbat), Chong Kundam (if still undimbed). The only other possibility is Sept/Oct 1990, but I think you can't do autumn.)

We now have full clearance from civil and military governors of the Falklands for S. Georgia. ~~That~~ All the luggage has to be loaded on to HMS Endurance by November 2nd, so October will be busy. We'll be on Dec 4 then join Endurance at Port Stanley. Army & navy have been very helpful but RAF are a pain in the neck. I hope that Sonam is enjoying St Xavier's. Wulf that where we did the SIBE packing? Your films are at Kodak & will be sent direct to you.
Best wishes to all,
Stephen

MAJ GEN R V KULKARNI, UYSM, AVSM
COLONEL OF THE GARHWAL RIFLES AND GARHWAL SCOUTS

Additional Director General
Perspective Planning
General Staff Branch
Army Headquarters
DHQ PO New Delhi -110011

7810/Gen/RVK

5 Apr 89

My dear Harish,

1. Please refer to your letter dated 07 Mar 89.
2. I had written to Maj Gen VR Raghavan, AVSM, the present GOC 28 Inf Div regarding various points you had mentioned in your above letter. I am indicating feasibility or otherwise in respect of some of the specific issues:-
 - (a) Participation of personnel of Ladakh Scouts. Since this may require clearance from Army Headquarters, I suggest do not plan to include any personnel from Ladakh Scouts in your team.
 - (b) Provisioning of Transport. Maj Gen VR Raghavan, AVSM has kindly agreed to do the needful.
 - (c) Provisioning of Mules and Local Ponies. These would be made available on hire.
 - (d) Liaison Officers. Suitable Liaison officer would be available who can advise you on the local terrain, study of maps and general preparations. Normally Liaison officer is detailed with the expeditions with a view to provide a link for interaction with the local Army formation. He, however, will not be accompanying the expedition beyond the Base Camp.
 - (e) Radio Sets. As I had mentioned to you, it may not be possible to provide Radio Sets from Army.
 - (f) Maps. You may be able to study maps in detail before planning your climb on the peaks.
 - (g) Visit by non participating members to Khardungla/Pangong -Tso travel along Leh Manali Road. This will require clearance by the Deputy Commissioner Leh and will be contingent to the instructions prevailing at that time.
 - (h) I would suggest you to interact with Maj Gen VR Raghavan, AVSM, GOC 28 Inf Div for further details, coordination and support.

With love and best wishes,

Yours Sincerely,
Ramesh

Shri Harish Kapadia
72, Vijay Apts
16 Carmichael Road
Bombay - 400 026

PS I will be meeting Brigadier Navavally - and will ask to further coordinate support to you. You need not mention this to Maj Gen Raghavan.

Copy to :-

Maj Gen VR Raghavan, AVSM
GOC
28 Inf Div
C/O 56 APO

मेजर जनरल ग्रार वी कुलकर्णी, यू वाई एस एम, ए वी एस एम
Maj Gen RV Kulkarni, UYSM, AVSM
Colonel of The Garhwal Rifles and Garhwal Scouts

Additional Director General
Perspective Planning
General Staff Branch
Army Headquarters
DHQ PO New Delhi -110011

7810/Gen/RVK

28 Mar 89

My dear Harish,

1. I had received your letter dated 20 Mar 89.
2. I am forwarding list of Ladakhi names to my old division. I hope I can get their correct interpretation soon enough. I will reply to you once I hear from them.

With love and best wishes

Your Sincerely
Ramesh

Shri Harish Kapadia
72, Vijay Apts, 16,
Carmichael Road
Bombay - 400 026

17th March '89

Dear Harish,

Many thanks for your letter, and prompt reply to my enquiry about trekking in Ladakh. The would-be trekkers are two ladies of my acquaintance who have considerable experience of this sort of trekking, including a crossing from Shimshal to Biafo, the first post-war repeat of this crossing. They had hoped to trek in Nubra/Karakoram pass area, so your information that the area ~~is~~ is still closed came as a disappointment to them. I think they have decided to go to Zaskar area instead. Your suggestions in this area are most helpful.

About your trip to Chang Kundun. You mentioned in your letter possibility of "Indo-British" on this. Is this still on? Do you have a British contingent?

I did have other provisional plans, but these have recently come to nought. Uncertainty over this delayed my reply until now. I now have no plans for the summer, but I would be keen to join you on Chang Kundun if this were possible.

Last time I spoke to Steve, he had (post Everest) decided to have the year off to allow his foot full recovery, and buy a house! Tony is off to Nakalu. Jim is committed at home & work. If I could find no one else, I would still be keen to join you on my own, provided costs (esp peak fee) were not too excessive. Greatest limitation for me is, as usual, time.

Officially, our college holiday is from about 10th July till about 5th Sept, so this sort of timing would suit me best. This could probably be stretched a little, perhaps more, and more easily at Sept end, but no guarantee of this. Please let me know

- i) Could I join the trip along with one or more others from UK?
- ii) " " " " alone?
- iii) likely cost (approx)
- iv) (most important) timing.

By air mail
Par avion

Royal Mail
Aerogramme

Mr Harish Kapadia,
72 VIJAY APARTMENT,
16, CARMICHAEL ROAD,
BOMBAY 400 026,
INDIA.

Name and address of sender

D. WILKINSON
69 BOOTH'S FARM ROAD,
GREAT BARR
BIRMINGHAM

Postcode B42 2NR
U.K.

An aerogramme should not contain any enclosure

To open slit here

slit here

I seem to be making a habit of demanding quick replies from you, then delaying a long time. I will be prompt in future.
Hope you have a good trip, whether or not I can join you.
All best to yourself, your family, and to my old friends from SIBT.
Dave.

HUKAM SINGH
ADDL DY INSPECTOR GENERAL (OPS)

सल्या
No Dte Gen/ITBP/HSP/Pers/89-

भारत तिब्बत सीमा पुलिस
INDO-TIBETAN BORDER POLICE

(गृह मंत्रालय)
(Ministry of Home Affairs)

भारत सरकार
Government of India

नई दिल्ली.....

New Delhi... 16/3/89

My dear Kapadia,

I am pleased to receive your letter of 9th Instt. I also received your earlier two letters but could not reply being away in the mountains on duty. Inability is very much regretted.

2. It is well heartening to note that your expedition to Chong Kumdan, eastern Karakoram is in the advance stage of being launched. I am supplying you the information alongwith certain suggestions :-

- (a) Name of ITBP commander at Leh -
Shri B.C. Khulbe, Commandant,
III Bn, ITB Police,
C/o 56 APO.

I shall write to him seperately requesting him to extend all -possible help to your team.

(c) Meanings of certain Ladakhi words will be sent to you very shortly after I am able to obtain necessary information from the knowledgeable Ladakhi gentlemen.

(c) Administrative information is appended below as desired :-

- (i) Rate for mule/pony per day - Rs.200/- approx.
(ii) Load carried by each mule/pony - 70 Kg approx.
(iii) Name of contractor/muleteer being ascertained and will be intimated.
(iv) Suggested hotel at Leh -(a) Lingjee. Rs.350/- for one room (two bed), approx. (lodging only)
(b) Hotel Ibex. Rs.250/- per two bed room per day approx. (lodging only)
(v) Rate for truck from Leh to Sasoma -Rs.8,000/- approx.
(vi) Rate for jeep - Rs.4,000/- approx.
(vii) We purchased only ration for porters at Leh. Controlled food items such as rice, atta, sugar etc. were purchased from Government (FCI) shop by obtaining permit from DC/DSO (Distt Supply Officer), LEH.
(viii) Availability of Kerosene oil. We also purchased Kerosene oil at Leh at government rate by obtaining permission from DC/DSO.
(ix) Contracts at Leh for transport, ration, mules etc., Shri BC Khulbe, Comdt ITBP can render necessary help.

.....2.

SUGGESTIONS.

- (a) Accomodation for stay at Leh - If ^{you} contact the Tourist Officer Govt guest house, Leh, would be much better and also cheaper.
- (b) You may write letter to Maj Gen Raghavan, GOC, 28 Inf Div, C/o 56 APO., AND Maj Gen RV Kulkarni and try to obtain army transport for journey from Leh to road head and back free of cost. Private tr-ansport will be very expensive and unreliable.
- (c) Porters. Do not depend on local Ladakhi porters of Nubra valley. Try to enrol required number of Nepali porters at Leh with the permission of DC, Leh and take them along to help your expedition for the whole duration. If you take porters and release them after reaching base camp, then it would not be possible to get them back at the time of return journey.

With warm regards

*my regards also to Shri Jagadish Bhai
and family.*

Yours sincerely,

Hukam Singh
14/2/89
(Hukam Singh)

Shri Harish Kapadia,
Leader, CHOGAM-1989,
72, Vijay Apts,
16, Carmichael Road,
Bombay 400 026.

Col S Choudhry
Col GS

मुख्यालय
28 इन्फेन्ट्री डिवीजन
द्वारा 56 ए पी ओ
Headquarters
28 Infantry Division
C/o 56 A P O

2134/GT

// May 89

My dear Mr. Kapadia

1. I am replying to your letter of 02 May 89 addressed to General Raghavan.
2. We have not yet received the security clearance from Army Headquarters regarding your expedition. The security clearance is a mandatory requirement in this area.
3. Regarding your other queries our answers are given hereunder :-
 - (a) Transport. Suitable vehicular transport will be provided to your team from Leh to Sasoma on 9th July and on termination of your expedition. In addition we shall deinduct the two trekkers and the doctor on 24th July ex Sasoma.
 - (b) An officer from Ladakh Scouts will meet you, possibly at Leh to generally brief you. He may not however be able to accompany you, unless such instructions are received from Army Headquarters. *He will escort you upto Sasoma.*
 - (c) 15 ponies/mules on hire will be arranged for you from 11th July ie after your arrival at Sasoma. The daily hire rates for the animals are approximately Rs.30-35/- per day.
 - (d) It will not be possible to detail two climbers/helpers from Ladakh Scouts to accompany you. You would be advised to hire the help of locals, who can be selected by us to help you. En route if any camps of the Army exist they would help you.
 - (e) No radio (Walkie-talkie) sets can be provided. You can procure these prior to your departure from the trade.
 - (f) Regarding photography, the officer briefing you will indicate the restrictions. Generally, however you would be free to take photographs.

मुख्यालय
28 इन्फेन्ट्री डिवीजन
दारा 56 ए पी ओ
Headquarters
28 Infantry Division
C/o 56 A P O

- 2 -

(g) We should be able to provide you with the maps (unmarked) which may assist you in the expedition.

With warm regards

*Sincerely yours,
[Signature]*

Shri Harish Kapadia
The Chong Kumdan Expedition 1989
72, Vijay Apts. 16, Carmichael Road
Bombay - 400 026

Copy to :-

HQ 102 Inf Bde

- A photocopy of the letter received from Mr Harish Kapadia is enclosed for your info. The security clearance when received will be intimated to you.

HQ KK Wing
Ladakh Scouts

- A photocopy of the letter is also encl for your info. You are requested to provide the following to the expedition team when they arrive at Sasoma :-

- (a) Hut/Tented accomodation.
- (b) Help and guidance in general.
- (c) An officer to meet the team on arrival at Leh and brief them about terrain and other allied mountaineering problems. The officer should have had mountaineering experience himself. He may accompany them upto Sasoma.
- (d) Help in hiring of ponies/yaks.
- (e) Help in hiring of local guides.

Internal

Q Branch

- 1. Kindly arrange for transport for following:-

	<u>Date</u>	<u>No of Personnel</u>
(a) Leh to Sasoma	09 July	Eight
(b) Sasoma to Leh	24 July	Three
(c) Sasoma to Leh	18 Aug	Five

- 3 -

मुख्यालय
28 इनफेन्ट्री डिवीजन
द्वारा 56 ए पी ओ
Headquarters
28 Infantry Division
C/o 56 A P O

2. In addition to providing transport for the personnel a veh to carry their equipment may also be arranged. Necessary indemnity bonds etc may be completed prior to their departure. This has the concurrence of the GOC.

Brig RK Nanavatty
Cdr

मुख्यालय 102 पैदल ब्रिगेड
Headquarters 102 Infantry Brigade
द्वारा 56 ए पी ओ
C/o 56 A P O

1400/7/GS

24 May 89

Dear Mr Kapadia

1. I thank you for sending us a copy of the Himalayan Club Newsletter.
2. HQ 28 Inf Div is responsible for coordinating all assistance to expeditions in this sector. Your letter dt 02 May 89 regarding assistance required by the Chong Kumdan expedition has been forwarded to them. We will be delighted to provide whatever assistance we can on receiving their directions.
3. I apologise for this delay in replying to your note. I was on leave till 27 Apr 89 and then rather busy with operational tasks.

With best regards,

yours sincerely,

Rosium Nanavatty

Mr Harish Kapadia
72, Vijay Apts,
16, Carmichael Road,
Bombay 400026

Fernytowers

17th November, 1988

Dear Harish,

I have just received your letter of 9th November. I am sorry to hear that you have been ill - but it serves you right for working too hard. I feel a bit the same - I need another expedition to rest.

Book Club - I will try to sort something out, when I have time.

My book is finished - at least the basic text is finished - I rushed it out in seven weeks, while my toes were up in the air. But there is still quite a lot of work to do on maps and pictures and, no doubt, endless battles with my mean penny-pinching publishers. (They would print it on toilet paper, given half the chance). And they don't know how to sell things - couldn't sell an ice cream.

Like you, I have been busy with articles, always disappointed by cretinous editors (Maggie Body is the exception). Between you and me, Mountain is clueless - they have a piece coming out on Everest, full of Robert Anderson's ambiguities and inaccuracies. Robert is a great bloke but he is pretty vague about details and Bernard Newman never checks anything. I have been writing things for World magazine and the new English Geographical, and they are edited by some young girl who wouldn't know a serac from a mud flat. I think she should be sent over to Bombay for training. Incidentally, it was great seeing Soli and Maheru. But a shame it was so short. Also a shame that Soli hardly gives Maheru a chance to speak - typical husband. Rishad sent a photo of us together at the Alpine Club.

I do have good black and white photos for HJ and Newsletter, but please give me a little time to get prints made. I will also try to write something. What is the deadline?

Chong Kumdan. What dates are you going? If we were free to come, and IMF gave permission, would you consider having three or four Brits along? Or does it cause too much hassle? It is probably too late, but if there is any chance, please ring me urgently, or send telegram.

I am finding lecturing fun but hard work. I really find it quite tiring getting wound up each time to relive the experience and it is surprising how much nervous energy it uses (often followed by a long late-night drive). So far I have done nineteen and I have another twenty four booked up to March. the ultimate nightmare finally occurred in Yorkshire last week ... I turned up without my slides. Luckily Roger Mear was there with his slides of the K2 winter expedition - what unmitigated

By air mail
Par avion

Harish Kapadia
72 Vijaya Apartment
16 Carmichael Road
Bombay 400 026
INDIA

Aerogramme

Name and address of sender

Stephen Venables
71 Ferntower Road
London

Postcode N5 2JE

An aerogramme should not contain any enclosure

Stephen

miserly! It sounds as though the thing was an utter shambles and
the weather was just appalling. Roger said that Berbeka's push
up Broad Peak during a storm 'opened up a whole new dimension
of risk-taking'. He seems to think that some of the Poles don't
have many brain cells.
I must stop. Please give my love to Geeta and apologise for my
pathetic failure to answer her last letter and thank her for
attending to my spiritual needs.
Please send a copy of the SV/Everest feature! Don't work too
hard. Best wishes,

P.S. Having seen your A.S. (air's note) I shouldn't think that
the mountains will ever let you go to Leh!

मेजर जनरल आर वी कुलकर्णी, यूवई एस एम, एवी एस एम

जनरल अफसर कमानडिंग

Major General R V Kulkarni, UYSM, AVSM

General Officer Commanding

मुख्यालय

28 इन्फेन्ट्री डिवीजन

द्वारा 56 ए पी ओ

Headquarters

28 Infantry Division

C/o 56 A P O

7810/RVK/Pers

13 Dec 88

my dear Harish,

1. I have in front of me, your two letters dated 07 Nov, one of 21 Nov and card of 01 Dec. I am sorry for this delay in responding as also, trying to tackle them 'in masse'. I hope, you appreciate the problem at my end.
2. I am likely to be transferred to Delhi by the end of Dec - early Jan. Once there, I will pursue your case for sanction for Cheng Kumdan Expedition. Should not be a problem. However, the route over Saserla, may NOT open up before end June. So, plan accordingly. This year, we scaled Mamstong Kangri in the area, for which neither the surface approach, nor the ascent posed too much of a problem, except of course the impredictable weather.
3. The route Saser La - Saser Brangza - snout of the Chong Kumdan Glacier should be possible to be traversed without much difficulty. However, till now, NO expedition has been cleared to cross Saser La, for security reasons. I will have to see to this aspect. As you know, approaching Saser Brangza up stream along the Shyok River is NOT possible after the month of May.
4. Although, I may NOT be here in Ladakh during the period, I am very certain, my successor here (Name NOT

मेजर जनरल आर वी कुलकर्णी, यूवई एस एम, एवी एस एम
जनरल अफसर कमान्डिंग
Major General R V Kulkarni, UYSM, AVSM
General Officer Commanding

मुख्यालय
28 इन्फेन्ट्री डिवीजन
द्वारा 56 ए पी ओ
Headquarters
28 Infantry Division
C/o 56 A P O

firm yet) as also, Brig Rustom Nanavatty, the Brigade Commander in the Nubra Valley, and the Ladakh Scouts in the area will NOT only extend all the help, but it would be possible to offer expert guidance. Last year we undertook training some of the youngsters from Nubra Valley as Guides at the various Institutes and the expeditions in the Eastern Karakoram. You may even like to incorporate some of the Ladakh Scout boys in your team. That can be arranged.

5. I will attend to other aspects of the area, you have asked for, and discuss with you when we meet next.

6. As regards, your alternate plans of climbing Teram Kangri/Apsarasas, it should also not pose much problem during Jun-Jul 89. More when we meet.

*With love and best wishes to you
and Geeta*

*Yours
Ramesh*

Mr Harish Kapadia
Hon Assistant Editor
Himalayan Journal
72, Vijay Apartments
16, Carmichael Road
Bombay - 400 026

Scotland, December 30th 1988

Dear Harish,

At last I have sat down to write a letter, to explain my phone call of two weeks ago. After much agonising I decided that I must have a year off from the Himalaya. Although my toe stumps have healed quite well, they are still quite sore and I can only walk a few miles. Rather than risk damaging them too soon it will be better to take this opportunity to stop and think. From July 1987 to June 1988 I spent eight out of eleven months in Asia. The time at home was a frantic rush and now I need to take life easier for a bit. The winter is filled with lectures and work on the book and I would like to spend some of the summer getting organised for the future. Now for the first time in my life, because I am a famous international media hero, I have a little money and it may be possible to find somewhere to live - perhaps near my parents in the South-West - anywhere but London, which is driving me crazy - I hate it so much that I have to spend some time organising something different - somewhere where I can be ~~the~~ boss and live peacefully. Once I have a base, coming back from future expeditions will be easier.

I am going to miss the Himalaya. Chong Kumdan was very tempting and if it had been possible to arrange permission would have been a marvellous expedition. I will also sorry to miss Makalu - nice team, beautiful walk-in, good friends to see in Nepal, a chance to see Everest again ... but it would be bloody silly to get my feet cold again at 8000 metres and lose more of my foot. Also, I have doubts about going with such a large team. So, in spite of regrets, I will probably be better off with a year at home, with perhaps a quick visit to the Alps ... or maybe New Zealand, if Robert can organise some lectures there ...

Regarding your proposed methods on Chong Kumdan, of course we would not have minded! Everyone should be free to climb the mountains in the way they want. I hope that it all works out ~~and~~ but I will be very envious of that

By air mail
Par avion

Harish Kapadia
72 Vijay Apartments
16 Carmichael Road
Bombay 400 026
INDIA

Royal Mail
Aerogramme

Name and address of sender

Stephen Venables
71 Ferntower Road
London

Postcode N5 2JE

An aerogramme should not contain any enclosure

amazing journey over the
last La. I will look up your references
to go to the AC library. The work I am
spending a few days in Scotland with
my wife, (long), and my girlfriend, Rosie.
At Easter we will probably do a little
visiting in France. I am spending near the
Mediterranean. I am very lucky, really, having
a choice and opportunity. I will send some
Event 6x9 prints next week. I am
struggling to write my own article
for the A3 - I always find these things
writing difficult. I hope you have some
good, spicy gossip for this year!
Love to all the family. 1989 & E. Kankarom.
Stephen.

DO NO... 154/dars/88

WINTER CRAFT WING
HIGH ALTITUDE DEFENCE & SURVIVAL ACADEMY
INDO-TIBETAN BORDER POLICE
(MINISTRY OF HOME AFFAIRS)
GOVERNMENT OF INDIA
AULI, P.O. JOSHIMATH (246443)
DISTT. CHAMOLI (U.P.)

DATE 20th Dec. 20th, 1988

S.P. Chamoli
Commandant

Dear Shri Kapadia,

Kindly refer to your letter dated 21 Nov. 1988 regarding details of 'Plateau Peak' in the Saser Kangri group.

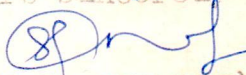
This is one of the prominent peak zutting out from the main Saser Peak towards north-west. I am sorry, I do not have any photograph of this peak with me, which have already been deposited at the ITBP Hqs. Though, the people named it some time Saser-IV but as per the map, there is no such markings. However, exact height, GR and Geographical Ref. of this peak are as under:-

- i) Height : 7400 Mtr.
- ii) G.R. NM : .318132.
- iii) Geographical Ref.
 - a) Latitude : $34^{\circ} 52' 30''$
 - b) Longitude : $77^{\circ} 44' 40''$

After enquiry from the various personnel, it is revealed that the peak is approachable from 'Nubra Valley' side also, as the Saser Kangri-I climbed by the Indo-British Exp.-1927 from this side and same route can be followed upto 2nd and 3rd camps only. As per the map, there is a steep ice face and may be very much avalanche prone from this side, for which it is suggested that the approach may be followed through the east or west ribs leading to the peak.

I hope by now you must have received my two articles. Please confirm receipt. Auli is full of snow with regards.

Yours sincerely,

(S.P. CHAMOLI)

Shri Harish Kapadia
Hon. Assistant Editor.

मेजर जनरल आर वी कुलकर्णी, यू वाई एस एम, ए वी एस एम
अपर महानिदेशक परिप्रेक्ष्य योजना
Maj Gen RV Kulkarni, UYSM, AVSM
Additional Director General of
Perspective Planning

परिप्रेक्ष्य योजना अपर महानिदेशालय
जनरल स्टाफ शाखा
सेना मुख्यालय
डो एच क्यू डाक घर, नई दिल्ली-११००११
Additional Directorate General of
Perspective Planning
General Staff Branch
Army Headquarters
DHQ PO, New Delhi-110011

7810/RVK/5

8 Jun 89

My dear Harish ,

1. Just received your letter dated 05 Jun 89. I have verified from Army Headquarters, as also those responsible at Udhampur. They confirm that clearance has been conveyed to 28 Infantry Division. I donot think you need to worry on this account.

2. Am glad everything else has been tied up. Do keep me informed of the progress of the expedition.

With love and best wishes to you and Geeta

Yours affectionately

Ramesh

Mr Harish Kapadia
Leader
The Chong Kumdan Expedition 1989
72, Vijay Apts., 16, Carmichael Road
Bombay-400 026

Ghatta

17. 4. 89

Dear Harish, old friend,

I have ignored you for too long. Please excuse me for this indifference for actually I have no excuse.

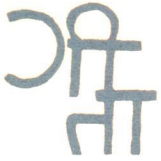
I received your HT Newsletter and your plans for Kumdan glacier. Shobhana has a Latakhi cousin called Joseph Kumdan Gergan. He is in the Geological Survey of India. In 1977, 78, 79 & 80 he had surveyed the upper reaches of Shyok including a few forays into this Kumdan glacier. As usual I envy you. Frankly I am jealous of you. What a wonderful time U R going to have, and I in spite of the opportunity U offered am out of this dream chance. I console myself by saying that I am fortunate to see areas that we only read about... But

Ladakh is incomparable (except perhaps by Tibet).

Now we have the services of an helicopter and I am having a whole of a time criss-crossing the terrain. But a birds eye view gets to be tiresome after some time, and then to see nothing but denuded hill sides is heart wrenching. It's a fortune. The NE provides 70% of Indian plywood and one guesses where the wood comes from. Don't there any forum/assocn. which can take up the cause. Now Nagaland Govt. has set up Plywood factories & ~~that~~ untouched virgin forests are being decimated at the rate of 25 acres a day in Nagaland alone. It's the same old trader-politician-bure nexus.

Have you contacted Appan Nemon of FRONTLINE? I think they will definitely be interested in your Kumban exploration.

Hope to resume my affair with the Trans-Himalaya once I get to Delhi which will be this year. All the best — Sincerely
Ghatte

15.7.89

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Hanish,

Results were out yesterday evening at last. Sonam got 78%. He was very disappointed esp. because amongst his group he has got lowest. Anyway, he shld get it in Xavier's or else it wld be problem.

Deepak 79%

Sameer 86%

Ameesh 83%

so on - the list goes on - anyway let's hope for the best, about his admission, he wanted to be with Sameer, at Fairhead or Ruparel - anyway -

We have ~~know~~ news from you - and Monish's parents are very worried, trying to get Govt. officer's for information you didn't check in at Dhaimo - that is worst - what is your plan - are things delayed - I hope you can send in some news fast. Rest is fine - Anja is here for a week - love,
Geeta -

16-7-89.

Geeta Kapadia

72, Vijay Apartments, 16, Carmichael Road, Bombay - 400 026

Dear Hanish,

Sonam is very upset over his marks. In his group he has got the lowest, and that too, the boys he had beaten by seventy marks, are just reversed. Even Deepak & rest are very upset that Sonam, has not got ~~good~~ marks. I keep, telling him it can't be helped in such unfair examination, I only hope, he gets in Xavier's! His teachers were upset too, Miss Cubino phoned at night yesterday, and spoke to him for a long time.

He will get over it by and by, but it was quite a disappointment. But he is really good natured, and rest of the boys too, are equally affectionate towards him.

This admission is such a hassle, yesterday at Jaihind college, boys below 85% were refused. That ~~then~~ means, Samit and the group, they have to wait, hit at the college door everyday, to see whether they will get the admission -

Even with good percentage, you can not choose college of your liking!

Sonam must ~~chann~~ take a course which could be less competitive but what and how? I do not know. You just can't ignore it bec. a child's frustration, is too, sad to see.

~~As~~ ~~remember~~ At least for Sonam, he does not have pressure from us.

Once they will get admission in various colleges they all will be relieved. I have spoken to Dorothy, but I know & she knows that 78% is not going to be easy.

Anyway, no news from you all, is also tension. Monish's parents have been ringing up Lharimo - you didn't stay there?

They were very upset - I hope, you keep sending some message through army.

Not a single letter from you since you left.

All the best to you all.

Hope the foot is not giving you trouble. Relha ben has left for Holland to-day early morning. Send news at the earliest,

Love,

Geeta.

Indian Mountaineering Foundation

H. C. Sarin
PRESIDENT
6833530 (Res.)

14-A Friends Colony (West)
New Delhi-110 065

Dated 26.11.88

Dear Kapadia

This is with reference to your letter of Oct. 24, regarding the expedition to Tibet, I may be able to revert to your proposal after some weeks.

On Chong Kumdan I have already written to you in my letter no. 48(IE)-IMF-89 dated 22.11.88.

H. C. Sarin
(H.C. Sarin)

Shri Harish Kapadia,
72, Vijay Apartment,
16, Carmichael Road,
Bombay-400026.

Indian Mountaineering Foundation

14-A Friends Colony (West)
New Delhi-110 065

H. C. Sarin

PRESIDENT

Tel. : 6833530 (Res.)
671211 (Off.)

No.48(IE)-IMF/89

Dated the 22nd Nov. 1988

Dear Kapadia,

Thank you for your two letters dated 7.11.1988, regarding booking of Peak Chong Kumdan I (7,071m) during June-August 1988.

2. I have gone through your proposal, and notice that Peak Chong Kumdan I (7,071m) is not reflected in the list of Peaks approved for climbing in Eastern Karakoram by the Government. I have, therefore, requested them to consider granting permission to climb this Peak by a purely Indian Expedition. On hearing from them, I will write to you.

3. As regards Indo-New Zealand Joint Himalayan Traverse Expedition during February-October 1981, the Joint Expedition was approved for traverse of Himalaya from Sikkim to Leh and the New Zealand part of this Joint Expedition was not allowed to go to Eastern Karakoram. The Indian part of the Expedition with three members went to Nubra Valley - Sasar La and Karakoram Pass. This is for your information.

H. C. Sarin
H. C. Sarin
(H.C. Sarin)

Shri Harish Kapadia,
72, Vijay Apartment,
16, Carmichael Road,
Bombay -
400026.

Major A M Sethi
4 SIKH LE
C/o SG APO
27 NOV 88

Dear Mr Harish,

Thanks for your prompt and encouraging letter dated 21 Nov 88. The article on the Mamostong Kangri will take some time for security clearance as it is also meant for some foreign journals. No sooner it is cleared I shall send you a copy for the HS.

Regarding the stone memoriam - probably it was misunderstood. It is a memoriam to the expedition 'VISSER 1935' as it was called, and Not to the explorer Dr PC Visser. The other names that appear on this stone are that of 'L VISSER, DR R WYASS, KHAN AFRAZ GHUL, and FA PETER.' As I know Dr R Wyass and Khan ~~Shah~~ Sahib Afraz Gul were the surveyors of Govt of India who accompanied Dr Visser during his earlier explorations also, therefore I shall try to contact the Survey of India within the next week and send you my article with photographs and my latest findings. Fortunately Survey of India is located in Dehra Dun itself. There is no doubt that the stone commemorates the expedition of VISSER in 1935. After my discovery I came across some more senior Army officers who with similar interest have photographed this stone in 1959.

About your plans to go to Chong Kumdan Glacier in 1989 - it is an excellent idea as this area of Saser Mountain is in oblivion. There are atleast 3 peaks above 7000 Metres which are unnamed - their heights are simply given in metres. One of these peaks can be approached from Chong Kumdan Glacier. I suppose you have been upto Saser La and I will send you a suggested route which can take you upto the snout of this glacier on ~~ponies~~ the Shyok River on ponies without crossing the ~~river~~.

H545
Promis

Major AM Sethi
4 SIKH LI
Clo 56 APO
16 Nov 88

Dear Mr Kapadia,

1. I am thankful for your letter dated 7 Nov 88 asking me to send an account of The Mamostong Kangri Expedition 1988. I have in fact just finished writing the same and have submitted the ~~same~~ article to my office for getting the necessary clearance / No Objection. As soon as I obtain the clearance I shall send a copy of the said article to you as well by December.

2. I also wished to write to you regarding another finding / discovery. Well, in the Depsang Plains between the Karakoram Pass and a place called Daulat Beg Oldi, there is an inconspicuous place called Pulu. The maps show a grave at this place. There was a ~~to~~ stone at this place which was said to be the tomb stone of the Daulat Beg Oldi. I spent a whole day trying to decipher the inscription and I discovered that it was the stone memorial of VISSER 1935. Now this finding led me to read your article "The Eastern Karakoram - A Historical Review" in the Himalayan Journal, Vol 42 of 1984-85. In your article you have mentioned about Dr Visser's fourth expedition in 1929, there is however no mention of his expedition in 1935 which was possibly his fifth. Now I have an account of this discovery in a narrative form with photographs. Will you be interested in this type of article as well? Secondly can you educate me on Dr Visser's fifth expedition -

Major A M Sethi
4 SIKH L I
C/O SGA APO
08 Dec 88

Dear Mr Harish,

1. Further to my letter of 27 Nov and your enquiry as to whether Dr Visser led any expedition in 1935. I spent about 10 days in the libraries at this place, at the end I was fairly satisfied that he did ~~lead~~ undertake the VISSER 1935 expedition. I could not get the detailed account of this expedition from any source, however in a book on geology "Geological Explorations In Western Tibet" by Erik Norin, there was clear mention of VISSER 1935. I am enclosing three pages photostated from this book i.e Page V preface, 48 and 57, which will reasonably testify the genuineness of this stone memorial. Please find enclosed my article "Oldi Comes Alive" along with two photographs - I hope they will find place in your journal and will be of interest to readers.

2. I referred to the Geographical Journals of 1933 to 1943 and found no details of VISSER 1935. I could lay hand on the Himalayan Journals of 1933 to 1940 but unfortunately by 1936 (Vol VIII) was missing - perhaps you are in a better position and I shall be grateful if you can educate me on the VISSER 1935 as and when you learn more about it. From record we do know that Dr Ph C Visser led ^{three} expeditions in 1922, 1925 and 1929-30, and in this stone word 4 is prefixed on the top left to NETHERLANDS KARAKORAM EXPEDITION. There is also no doubt in my mind about 1935 engraved on the centre of the stone.

3. If you go through the article you will get the impression that I am vague about some names - well I was. After this 10 days of investigative reading I could decipher all names except one - FA Peter. The other things that are clearer to me now are :-

(a) L VISSER - It should be J VISSER.

(b) HOOFT - It should be linked with J VISSER. The name of the wife, constant travelling & exploratory companion and botanist to Dr Ph C Visser's expeditions was JENNY VISSER HOOFT. She died in Sep 1939.

(c) MAKRAM - It is name of surveyor of Govt of India, MUHAMMAD AKRAM.

if you have the same.

With warm regards
Yours Sincerely
Jinand.

Note

Please note the change
in my address as given above.

अन्तर्देशीय पत्र कार्ड
INLAND LETTER CARD

Stationery Charges 15 Paise.

Mr Harish Kapadia
Hemassett Editor
12 Vijay Apartments
16 Carmichael Road
Bombay

पिन कोड
4 0 0 0 2 6

पत्र को पहला मोड़ FIRST FOLD

इस पत्र के भीतर कुछ न लिखें। NO ENCLOSURES ALLOWED
पत्र में पिन कोड लिखें। WRITE PIN CODE IN ADDRESS
पत्रक का नाम और पता : — SENDER'S NAME AND ADDRESS : —

पत्र को तीसरा मोड़ THIRD FOLD

Msgr AM Setti

2573 Becher Road

Delux Bunk Court
पिन कोड 2 4 8 0 0 3

पत्र को दूसरा मोड़ SECOND FOLD

I have walked every bit of land in the Sepsang Plains. I have also walked the length of Siachen Glacier upto Indira Col to Turkistan La in 1986 as LO to the Indo American Expedition to Sia Kangri. I left Ladakh Scouts in Jul 88 and all photographs of the Mamostong Kangri Expedition are held by the Ladakh Scouts. I have only one copy of the photographs, I shall send you copies that I have or I can make, probably you will be able to identify the heights better than me. The Commandant Ladakh Scouts or Maj Gen RC Kulkarni will be able to furnish you details of other climbs in the Karakoram in 1988. I only know of Indo Japanese to the Rimo which was successful and an Army 'Engineers' planned for the Mamostong Kangri in Aug-Sep about which I have no news.

I am writing this letter in a bit of hurry to correct the mistaken impression of the VISSER stone. I shall write to you in detail later this week about "the stone" and 'Info on the Glaciers and approaches via Shyok.' Please reply at the official address as I will be out of station from 6 to 29 Dec 88.

Yours Sincerely
Anand.

पहिली हीत FIRST FOLD

भारतीय डाक
INLAND LETTER CARD

Stationery Charges 15 Paise.

To,

Mr. Jhriek Kopadia

Himalayan Journal

72 Vijay Apartments

16 Cornwicheal Road

Bombay

डाक पिन

4 0 0 0 2 6

पहिली हीत THIRD FOLD

संलग्न वस्तु न भरिए NO ENCLOSURES ALLOWED

पते में पिन कोड लिखें WRITE PIN CODE IN ADDRESS

प्रेषक का नाम और पता : — SENDERS NAME AND ADDRESS : —

Major Anand

2573, Cornwicheal Road

Dalvio Bazar Cantt

डाक पिन

2 4 8 0 0 3

दोसरी हीत SECOND FOLD

it is not advisable to approach along R Snyok from Biskit. Then the other route over Saser La will open by mid Jun. You can try it by end Jun, cross over Saser La and get down to the R Snyok or Saser Brangsa and from North. Do not cross the Snyok, there is a track on the West bank which goes over the first glacier AITASH and goes past the second glacier Thangman or Kichik Kumdun. As you go ahead of the Thangman you have to either cross the river twice on a loop or there is a small disused track on the western bank along the steep mountain side which is washed off at a couple of places - it is fit for men but not for the loaded ponies - with little effort it can be improved and made fit for loaded ponies. Beyond this there is no obstacle up to Chong Kumdun Glacier. This glacier has receded about 500 metres from the R Snyok. Only two moraine covered ice blocks may be still there. Thangman Glacier ice pinnacles come as close as 300 metres from the Snyok and are really beautiful. We found them ideal for ice-craft training prior to our expedition. The Chong Kumdun Glacier also has some moraine and ice pinnacles near its snout. Beyond the first few kms, it is 1 to 2 kms wide flat bed of ice. The southern glacier is East to West, its southern hill side is a precipice and the Northern a steep slope, therefore keep your movement along the North of the centre line of glacier. An experienced man like you will find a lot to appreciate and write about. You must not about to get the necessary permission etc at the earliest. I have tried to give you all that I thought will be of use to you for going to Chong Kumdun Glacier. If you wish to know anything more specific I shall try to help you.

With warm regards & best wishes

Yours sincerely
Jimward

4. The other things of interest which I learnt during my course of investigative reading were:

(a) Khan Sahib Afraz Gul Khan retired from the service of Govt of India on 26 Jul ~~1944~~ 1933 at the age of 44 yrs. It was obviously after his retirement that he accompanied the VISSER 1935.

(b) In the 1920s, the ice of Chong Kumdan Glacier had blocked the Upper Shyok River and made a lake whose surface was 65 Sq kms and maximum depth was 122 metres. On 16 Aug 1929, while Dr Vissler and his party was camping at Dawlat Beg Oldi, this dam broke with a great thunder at about 5 am.

5. The article on the Mamestong Kangri Expedition 1988 as written by me, has got into officialdom rut and will take a couple of months before I get the official clearance. Therefore you will have to wait for your next year's publication. If you want a brief write up I can send you the same - please do let me know.

6. I have written to the Commandant, Ladakh Scouts for the photograph negatives taken from the peak. I am not very sure if the Apsaras Wall will be covered or not - I will send you the photographs as soon as I get them. Col Italia is not likely to be amongst these photographs because it is a saddle, hence depression, linking the Terem Shehr Glacier with the Rimo Glacier. There are good photographs of Col Italia in the Geographical Journal Volume LXXIV Jan-Jun 1932 by Professor Giotto Dainelli (who gave this name Colle Italia) in the article 'A Journey to the Glaciers of The Eastern Karakoram.'

7. Regarding the information on approach to the Chong Kumdan Glacier along River Shyok - it is as follows:

You must be well aware of the seasonal flows in the rivers originating in glaciers. There are two approaches to the Chong Kumdan - one along the River Shyok right from Diskit, which is possible in winters upto February without much problem and upto mid April with a number of crossings, and Beyond April

Kulkarni and Comdt. Ladakh Scouts can help.

Except the mist on CKGT ponies can take you up to the snow. Regarding your enquiry about the names / meaning the Ladakhi JCOs will be able to help and give you all that you want to know.

Do not take any porters from Leh as they are a headache and more expensive. Better to take them from the Nubra Valley. I had a bad experience in 1986 as L.O with Indo-US expedition. Ponies will cost you 35/- to 50/- per day and carry 70 to 100 kg. Since you are going by road to Leh it is better to carry your own ^{tinne} food stuff from Delhi / Bombay and fresh veg from Srinagar / Leh. Some fresh Veg will also be available in Nubra Valley. Kerosene oil should be available in Leh - better to ascertain from LSIH administrative auth.

Now I am asking a difficult thing of you. I know the Himalayan Journal Vol 45 will be under printing right now. I am enclosing a fresh paras which may be added if the printing schedule permits. This became necessary to clearly state the ^{implications} ~~meaning~~ of the names appearing on this stone. Please do it only if it does not upset the schedule of printing. The amendment in the article 'Oldi Comes Alive' will be as follows:-

Delete paragraph with heading 'Epilogue' on page 5

Add these three paragraphs after the last existing last paragraph finishing as 'Great Karakoram Range.'

New paragraphs are attached as appx to this letter.

Incidentally when you go for your CKumdon Expedition you will find this stone in a museum at Paritapur with the Ladakh Scouts. This stone was brought down in a helicopter to Paritapur after it was discovered so that more people could appreciate it. You will also find more contribution in this museum about my study of wild flowers growing above 15000ft.

Any thing else you wish to know specifically - do let me know, I shall try and help. I close this letter with

my Best Wishes for your Cheng Kumdon Expedition

Yours Sincerely
Jmard.

This was my first impression after discovery of the stone memorial, which I wrote the same evening at the DBO post, sitting close to a bukhari (heating stove). Later I shared my discovery with more learned people and was guided to many references and libraries. I was able to learn about all names except one on this stone memorial.

The top line '4 NETHERLANDS KARAKORAM EXPEDITION' implies that this was the 4th expedition lead by the famous Dutch explorer Dr PC Visser to the Karakorams. His earlier ones were in 1922, 1925 and 1929-30.

Starting from the left and reading anticlockwise, the first name is that of 'DR PC VISSER' who was the Dutch Leader. He was also the Dutch Counsel General in India in 1933. The next name should read as 'J VISSER HOOFT'. She was the official botonist to all the Dutch expeditions led by Dr Visser, besides being his wife and constant travelling companion. Her full name was Jenny Visser Hooft. She died in Sep 1939. Next name is that of 'DR R WYASS' who was the official surveyor with this expedition. Next name 'FA PETER' is not yet clear to me. 'KHAN AFRAZ GHUL' is the name of another great person and surveyor. Afraz Ghul had accompanied Dr Visser in his earlier expeditions as an official surveyor. In recognition of his meritorious services in connection with exploratory surveys he was conferred the title of Khan Sahib in 1922. He retired in Jul 1933. It speaks volumes for this person who accompanied Dr Visser in 1935, after his retirement. The last name 'MAKRAM' should read as M Akram or Muhhamad Akram who was also the official surveyor with this expedition.

日本ヒマラヤ協会

THE HIMALAYAN ASSOCIATION OF JAPAN

〒160 東京都新宿区高田馬場3-23-1
淀橋食糧ビル506号
電話 東京(03)367-8521

OFFICE : 506 YODOBASHISHOKURYO BLD. 3-23-1
TAKADANOBABA SHINJUKU-KU TOKYO JAPAN
PHONE : 03-367-8521 CABLE : HIMALAYALP

Ref. NO.
28th February, 1989.

Date :

Shri Harish Kapadia.
Hon. Assistant Editor
Himalayan Journal
72, Vijay Apartments,
16, Carmichael Road,
BOMBAY 400 026, INDIA.

Dear Shri Kapadia,

Thank you for your letter and a copy of a slide of Rimo South Face.
I received three copys each of Himalayan Journals Vols 42 and 43. I asked you about back number of Himalayan Journals Vols 40, 41, 42, 43 and 44 by my first letter. Are there not Vols 40, 41 and 44 ? If there are its back numbers, would you please send me by sea mail. And would you please tell me how to payment and price.

I enclose herewith a copy of a data of weather of Mamostong Kangri Expedition in 1984, and a copy of how to use a Altitude Meter for use the instrument as a "Weather Barometer". If you will measure the barometric pressure every-day, you will predicting weather about next day from fluctuations of the barometric. I think that direction of wind is become to the Southerly wind, after inclement weather have come at Mamostong Kangri area.

I will hope your expedition succeed.

With warm regards.

Yours sincerely,

Yoshio Ogata
Editor of HIMALAYA.

The Himalayan Association of Japan. (HAJ)
506 Yodobashishokuryo Bld. , 3-23-1, Takadanobaba,
Shinjuku-ku, Tokyo, JAPAN.

Major AM Sethi

25/3 Beacher Road
Dehra Dun Cantt 248003

25 Mar 89.

Dear Mr Harish,

Thanks for sending the Himalayan News letter and your letter dt 9 Mar 89 seeking info on the Chong Kumdan Expedition.

I have already given you the details of the route upto the snout of the Chong Kumdan Glacier in my letter of 08 Dec 88. Now I notice from your schedule that you are planning it in latter half of July when the ice melting will be at its peak and water in the Shyok will be at its max. Therefore firstly avoid crossing the max you can and where you must do it before 9 am. Water discharge from Aotash, Thangman and Chong Kumdan will be manageable. but Between Thangman snout and Chong Kumdan snout try to avoid the loop in the Shyok by improving the track ~~was~~ on the hill face on the west bank to make it fit for ponies, otherwise you will have to est base Camp at Thangman ~~snout~~ itself and increase distance by about 3-4 kms. Beyond this first loop there is no obstacle upto the CK Gl. Once you are on CK Gl, initially you will be walking along the ice pinnacles and later on solid ice. There are no ice falls upto the ^{feet} base of the CK Peak where it rises for nearly 1500M. Some crevasses will open up by Jul but I expect none to be more than 5 to 10ft. Mostly they will be less than 3ft as there is no convex slope any where and a rare one more than that.

Regarding your plans to go to Gapshan from CK Gl it will be difficult to cross the Shyok however you can take the reverse route to Gapshan i.e. Saser Brangsa, Murgu, DBO and Gapshan, Col Stalin. There is an aerial ropeway at Saser Brangsa to transfer your loads across the Shyok while your ponies can swim across and you can go to Murgu, in one day, Murgu to Burtse, Burtse to DBO, DBO to Gapshan each will take you one day. You will be in the area of Ladakh Scouts who will guide & watch you, therefore it will be better to have an LO from Ladakh Scouts if ~~the~~ General

Delhi 28.4.89

Dear Harish.

Thanks for your letter, as I was leading a trekking/climbing group in Nepal I have only just received your letter about Chong Kundam. I am, in fact, planning an expedition to Chong Kundam with Doug Scott next year. I have an application in for the East Karakoram which is lying in 3rd position (I think) for 1990. Whether we would be allowed Chong Kundam I don't know. Seems possible as military wise it's far safer than Pimo or some of the other peaks in the area. There are still certain 'problems' from our Pimo trip in 86, whether this will jeopardize further climbs in the region for me I don't know as yet. Doug is going this year to Apserasar II (military wise a dangerous peak as it's very close to the Pakis!), be interesting to see how that goes.

Naturally, Chong Kundam will be a fantastic peak to go for. I realized that when I originally put an application in for the East Karakoram in 84 - I did then request 'C.K.I' but was given Pimo in 86. Well, maybe next year. Should it come off be great to get some info from you, it is officially closed to Joint Expeditions, but so was the Dapsang and we went there.

Anyway, to answer some of your questions

- 1) The route from Sasar Braungsa to Chong Kundam is ok. The ~~Ag~~ Tash Glacier has a large discharge by mid afternoon but in the morning it's ok. So does the Kitch Kundam* ^{but is} also ok in the morning. The Army take parties along that route, the ~~time~~ right bank (west bank) all the time. but

*Thangman Gl.

definitely leave Sasar Brangsa early. Normal walking time to the Chongkundan Gl is about 5 hrs and is a fantastic walk. There are good campsites near the Chongkundan ~~Snow~~ (but no pony feed) and Glacial water.

2) The route up the Chongkundan Gl is unknown to me

3) Sasar Brangsa to DBO is bloody incredible an amazing walk. Roughly it will take about 5 days or so, that is via Murgu and Bhurtse (the old silk route). Beyond the Depsang la you will be in view of the Chinese troops - this may be a problem from the Army's point of view.

4) Up stream from Chongkundan to Ghapsan is NOT possible as you have to cross the Shyok River at least 3 times. In July it will ^{be} extremely difficult to impossible. We came back down there in mid Oct and the river was very low by then.

Should you be able to get across the river the route is very easy - about 1 day to Ghapsan and probably another 2 to DBO. There is a large Army Camp at Ghapsan.

5) I will pass on the ~~latter~~ Ladakhi names to Wangchuk Shamsku (who was with us on Rimo) for him to Translate etc - he is in Australia right & now so this will take a little time.

6) Five thousands of photos, but there all is Australia - and I won't be back there till late May.

* Maybe 6

Note: Sorry for not writing to you about Rimo for Himalayan Journal - we were under heavy pressure at the time not to write about the trip. Even now Peter's book is causing problems - for me at least, I don't think Peter cares but I do - India is my ~~second~~ home, it means a lot to me and I like this country! second

Kulu

Pty.
Ltd.

Indian Himalayan journeys

1. We paid Rs 50 per pony per day. A suggestion is to contact Stobdan from Pannamik village - an ex Army Man and a great guy. I think Doug will also use him for his trip - which is June/July. I would strongly recommend that you have nothing to do with a one Stenzing Dorjee from Diskit Village - he's a real scoundrel and caused us many problems on the Rimo trip. Wangchuk Shamshee is contactable through the Mandala Hotel Fort Rd Leh & P.O. Box 2 Leh J&K. He's a good reliable guy and may be able to help you (he's due back from Australia by the end of May). Or write to

World Expeditions (India)
B412 Som Datt Chamber I
5 Bekaji Kana Place
New Delhi

Phone 607362

Telex 3172049
WE INDIA IN

- 2) Ponies will carry 50 kilos only due to rugged trails & altitude
- 3) As mentioned above, the best man to contact for ponies is Stobdan of Pannamik Village Nubra Valley. An Ex Ladakhi Scout man. Wangchuk could help you contact him
- 4) Porters are almost impossible to get, especially in the Nubra area.
- 5) We stayed at the Mandala Hotel run by Ringzin Tera but it may be a little expensive. Probably he or Wangchuk could suggest a cheaper place
- 6) A jeep to Sasoma will be at least Rs 3,000

and a truck 8 to 12 000 Rs but I'm not really sure. The GCO in Leh very kindly gave us Army trucks to get to Sasona - about a 15hr drive if all goes well (in a loaded truck).

- 7) Most food we bought in Delhi - much cheaper and more available but then you have to get it to Leh. Most essentials are available in Leh.
- 8) Kero is normally available in Leh - best if you can buy Aviation fuel from the Air Force (Army). However Leh is one of those places that shortages are possible.
- 9) If you can contact Hakim Singh from the ITBP, I'm sure he would be helpful - And - as I've said Wangchuk Stanshu.

Well Mate, Good luck, I hope all goes well and you get to the summit. I would appreciate it if you keep in contact in case Doug & myself do get permission for C.K. next year. We are also planning to raft the Shyok River as we could not attempt the river last time. I'm off to Manali for a month or so to do a recce for the trekking Co I own and then return to Australia. I'll be back in Manali by Mid July with some groups.

Take Care & have fun.

Namaste
Georg

My Manali address is

P.O. Box 26 Manali

H.P. 175131

Messages & letters can also be sent to the World Expedition address. If need be write to me % World Exptitions - I'll be there on the 18th May and will return to Australia on the 21st May.

~~PTO~~

The Pioneer's Adventure Society

{ Registered Under Registration of Societies Act 1958 }

{ Recognised by the Indian Mountaineering Foundation. }

MAGAN BISSA
PRESIDENT

Res:-

CHOWKHUNTI RLY CROSSING,

GAFNER ROAD, BIKANER

(RATD) 334001

13, Sadul Ganj

Bikaner-334001

Ref. No.

Dated...15-4-89.....

Dear Haish,

Trust this letter of mine will find you in good health and best of spirit. I received your letter dated 9 March 89 at Jamshedpur before leaving for Rat. Thank you very much and also reminding me about P. Hillary's book RIMO. Now here I am ~~on~~ here in desert city (my home town) on leave.

Yes I have seen ~~the~~ RIMO book & all stupid writing in that. Whatever is P. Hillary he is not unknown in world. He is famous for all rubbish talk and ~~writing~~. I heard you are writing review about that book, I think you should find out facts from Col. Brenchard.

I saw and liked very much, your plan for MT. CHONG KUMDAN. Really it is very beautiful mountain. My all the photos and slides are with IMF. If you are coming for IMF meeting I can help you to get these because Mr. Sarin refused me to return all my RIMO photos & slides.

I think mules can reach to the snowout of CHONG KUMDAN CLIFF. We went by different route but there is a proper

The Pioneer's Adventure Society

{ Registered Under Registration of Societies Act 1958
Recognised by the Indian Mountaineering Foundation. }

13, Sadul Ganj

Bikaner-334001

(2)

Ref. No.

mule trek also. Thangman Nale ^{Dated.....} may cause some problems. route is a rugged mule trek but better than Saser la. The route from Saser Brangsa to Chong Kumdan may take 3-4 hours, and during July it may take more due to all mallas.

Route from ~~CHONGKUMDAN~~ CHONGKUMDAN GLACIER to ~~CAPSTAN~~ is not possible to cross during July to 1st week of Sept. due to high Shyok river. So Shyok course likely starts ~~from~~ onwards CHONGKUMDAN GLACIER. you have to cross shyok ~~to~~ twice or thrice to reach Crapstan. Route beyond ~~to DBO~~ from Crapstan to DBO will take one or two day it is mostly on flat and rugged Crapstan Plain Terrain.

D.B.O. to Saser Brangsa will take 4 to 5 day through Trek-Function -

CAPSHANG LA @ BORSA AND CHONGKUMDAN you have to cross 1st high windy pass and it is like all Karakoram. long, rugged proper Mule Trek.

Col. Prem stayed there for two years with Laddak Scout. He is the best man to suggest you about route specially CHONGKUMDAN TO CAPSTAN.

P.T.D

The Pioneer's Adventure Society

{ Registered Under Registration of Societies Act 1958
Recognised by the Indian Mountaineering Foundation. }

13, Sadul Ganj

Bikaner-334001

(3)

Ref. No.

Dated.....

- Rates for Mules is must be 50 to 70 now a days and they carry 60 kg approx.
- I know one muleteer of Panamik Mr. STABDOON he is a VEER CHAKRA holder ~~Ex~~ Ex. ARMY MAV. He was with us in the RIMO & SASEER KANGRI. Other wife Mr. Surtup also from Panamik. they can arrange porters from Panamik and Jammu.
- We had Mr. WANGCHUK SAMSO ~~to~~ as a contractor in RIMO, he is a very good organizer you can write him on % MANDALA HOTEL ~~at~~ COURT ROAD, LEH.
- MANDALA HOTEL ROOM will cost around 200/- But best is Hotel Hill View in near Main Market ~~at~~ room will cost 30 to 40 Rs.
- you can buy all the food stuffs at Leh but you may ~~at~~ have difficulty to get k'oil. you ~~have~~ can get k'oil in black.

Rest all is well.

With best wishes

Yours sincerely

Magan Bilsal

P.S. Please find enclosed
a topo map of Ladakh
area. MB

War in wilderness

The snow-capped Mamostong Kangri, "mountain of thousand devils," to the southeast of Siachen.

Why do India and Pakistan slog it out on the bleak and inhospitable Siachen glacier? The principal reason is prestige — for Pakistan, it arises from its desire to acquire Kashmir, and for India from the desire to resist it.

THE State of Jammu and Kashmir has been the cause of conflict between India and Pakistan twice since independence. In 1947 it flared up as the result of a war by the newly created Pakistan, well documented to send in their raiders trained by the

army to compel Kashmir to join it. The Pakistanis occupied large parts of the State but did not get the prize — Srinagar and the Kashmir valley. They tried again in 1965, sending in this time their own forces disguised as raiders. When the hoped-for "uprising" did not occur, a military thrust followed.

The Kashmir area figured only marginally in the 1971 Bangladesh operations. But since 1984, in the remote northern corner of the State, in an area of the eastern Karakorams, a small war has been going on.

The history of the war over Siachen is intertwined with the Kashmir issue. The first war ended on January 1-2, 1949 with the two sides kept apart by a UN-mediated ceasefire line that ran from Chamb to a point, defined as NJ9842, north of the Nubra river. This line was closely detailed and both sides exchanged initialled copies. But beyond NJ9842 the line was said to go "northwards joining the glaciers." The

obvious implication was that it led along the Saltoro range on whose south-western slopes lay NJ9842.

The Simla Agreement of 1972 saw the modification of the 1949 ceasefire line into a Line of Actual Control (LAC), essentially a mutual ratification of the gains made by both sides in the Jammu and Kashmir area. Pakistan got a part of Chamb its forces had captured from India and India gained certain areas in Ladakh it had wrested from the Pakistanis. Remarkably, however, the LAC was silent on the line beyond NJ9842 which was retained as its northern terminal in the maps initialled and exchanged by the two sides.

This lacuna is the cause of the Siachen conflict. Pakistan was aware that the line that divided Indian Kashmir and the Pakistan-occupied part of it had a loophole. But the immediate post-1972 Pakistani leaders were not adventurists. They thought that they could establish a claim to the area through "custom

WHAT IS SPECIAL ABOUT TODAY? JHULELAL

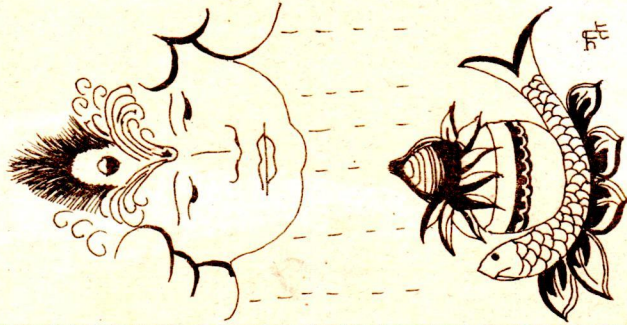
(July 18, 1988)

This festival is celebrated by performing a *puja* to invoke the blessings of Jhulelal, the sea god. Today is one of the 40 days of celebration which began on the 16th of this month. During this period, a pitcher filled with water is placed on a little soil bed. Five types of grains are then sown in it.

Every day, each member of a Sindhi family offers a handful of *akkha* in this pitcher as a token of the fulfilment of his or her wishes. *Akkha* is a mixture of rice, rose petals, *gulal*, cardamom, cloves and milk. Devotees seek the blessings of Jhulelal for their well-being. The completion of 40 days is celebrated with a long *puja* and the singing of devotional songs in praise of Jhulelal. The pitcher is then immersed in the sea.

This festival is observed particularly by the Sindhi community. In the olden days, when the sea route was used for purposes of trade, the blessings of the sea god were sought to ensure a safe journey.

— KUMUD MISRA AND
GEETA KAPADIA

Pholostat Copies from the Book

Geological Explorations In Western Tibet

By ERIK NORIN Published: Stockholm 1946

M545
55
2m

P R E F A C E

There are few regions on our globe comparable in size with the Tibetan "Plateau" (Chang-thang), which are still geologically a *terra incognita* to the same extent as this huge, desolate desert highland. During the second half of the last century the von SCHLAGINTWEIT brothers, LYDEKKER, members of the FORSYTH Expeditions, and DREW gave the first accurate information on those parts adjoining the Karakoram trade routes, and revealed the great development of marine Mesozoic formations within the area. The southern border of the plateau was touched by HAYDEN's reconnaissance survey of southern Tibet in 1903 and 1922, and its northern border by the Russian Tibet Expedition under the leadership of PEVTSOV 1889—90. But our knowledge about the geology of the rest and by far the greater part of the Chang-thang is largely the result of one man's work. During his expeditions in the years 1894—97, 1899—1902, and 1906—08, HEDIN collected systematically specimens of the rocks encountered along his routes, carefully recording their exact position and visible extension. Only a part of this extremely interesting and valuable material has been described and classified by ASKLUND (1922), BÄCKSTRÖM (1900, 1907), HENNIG (1916), and JOHANSSON (1907). The author's study of HEDIN's collections and field diaries in connexion with the preparation of this report has convinced him that much additional information about the geology of this vast region is still to be gained by HEDIN's material in the light of recent researches in the border areas.

A new Era in the exploration of this region began with the reconnaissances of the Karakoram and the western Chang-thang by the trained geologists of the Italian expeditions under the leadership of DE FILIPPI in 1913—14 and 1930, the Dutch expeditions under P. VISSER in 1922, 1925, 1929—30, and 1935, the German expeditions under E. TRINKLER 1927—28 and DE TERRA 1932, and the British expedition under E. SHIPTON in 1937.

Partly because of the difficulty of obtaining permission to enter Tibetan territory, the field of these expeditions has been, with few exceptions, the region adjoining the Indian—Tibetan frontier, a great drawback because of the extremely intense tectonic disturbances to which the strata have been subjected here at the western out-wedging end of the plateau.

V

PRESENTED TO
WADIA INSTITUTE OF
HIMALAYAN GEOLOGY
by
Mrs. MEHER D. N. WADIA

are reduced to low ridges and are largely covered with Quaternary lacustrine and alluvial deposits.

- 3) The Chang-lung—Mawang-kangri Range is a broad, longitudinal zone of large horst-like, heaved blocks of mainly Paleozoic strata with phacolithic intrusions of granites. Here, the Mesozoic sequence of strata has been removed by denudation but for remains locally preserved in fault troughs.

The Loqzung Mountains.

VISSER (1935, I, p. 102) distinguishes in the Aghil Mountain System, between the longitudinal course of the Yarkand-darya (Zarafshan) and the upper Shaks-gam Valley, three main divisions, *viz.* 1) the Red Aghil Range (in Turkey "Qizil Aghil"), 2) the Aghil Main Range, and 3) the Shaks-gam Aghil Range.

The crest zone of the Qizil-aghil passes, according to observations of WOOD, MASON, VISSER, and DE TERRA, over Bazar-dara on the Yarkand-darya in a south-easterly direction south of Darwaz-sarigh-ot and beyond, to find its continuation in the Western Loqzung Mountains. It forms, within the area of the general map, the crowded ranges between the upper Yarkand-darya and the Aq-tagh—Kufelang Valley, as well as the more open mountain land, which forms its extension into and south of the Aq-tagh Plain. To the Qizil-aghil belongs also the southern part of the Qara-tagh Highland where Tibetan topography with its characteristic block structure and broad irregular valley flats begins to develop, as is beautifully reproduced on KHAN AFRAZ GUL KHAN'S excellent map (VISSER 1935, I, Sheet I). Still farther south-east, on the other side of the Qara-qash, this mountain zone becomes more narrow and is represented by the Western Loqzung Mountains, a zone 10—15 km. broad, of high, sharp, parallel ridges with jagged crests, which often reach above 6,000 m., enclosed between the plain of Lingzhi-thang and the notably lower K'un-lun Plains. Broad plateaus of Upper Cretaceous strata with low dip towards N. E. locally fringe the range along its northern slope. (Pl. III, Fig. 2).

About long. $79^{\circ} 45'$, the mountains dwindle into hills and isolated low ridges, which extend with east-south-easterly strike separating the Lingzhi-thang from the Sumtsi-ling Plain. Here, the Western Loqzung Mountains terminate abruptly against the large Paleozoic mountain block of Mawang-kangri, the huge frontier of which rises on the opposite side of the Sumtsi-ling with north-easterly trend.

North of Sarigh-yilganing-köl an easterly branch diverges from the Western Loqzung Mountains and, rapidly increasing in magnitude, extends without a break 150 km. eastward to about long. $81^{\circ} 20'$. It rises above the K'un-lun Plains with a very steep frontier, 800 m. high or more, which runs in an almost straight line in N. 78° E. Its width varies between 15 and 25 km. The southern frontier is very irregular; the range is here dissolved into a complex of large mountain blocks, sepa-

formations are the principal constituents of this range, overlain by Mesozoic Tethys deposits on its northern as well as on its southern side. The author's study of the rock specimens collected by HEDIN in the valley of Chang-lung-yogma has revealed that also sediments of the Horpatso Series, the most characteristic rock formation in the southern Mawang-kangri, are represented.

If we follow the Changer-char—Chang-chen-mo disturbance from the east towards the west, a significant tectonic feature is apparent. In the east, the folding is rather slight, the Paleozoic beds rest generally in an undulating position or are even nearly horizontal over considerable areas: to the west, in the Chang-lung Range, the Paleozoic formations are intensely folded and largely foliated. There is, thus, a distinct increase in the intensity of the folding westward on approaching the huge mountain knot, towards which the Transhimalaya and the K'un-lun converge asymptotically.

The decrease of the intensity of the folding eastward takes place rather suddenly, roughly coincident with the general curving of the whole mountain system to the east about long. 79°. The probability that these interbasinal ranges could be traced right across the Tibetan Plateau as suggested by BURRARD (1907), HEDIN (1922, VII, p. 575), and others, is very slight indeed. Only the most southerly of the Karakoram Ranges, the Transhimalaya, can be expected to represent a truly regional feature.

Younger than the Chang-chen-mo—Changer-char *graben* is another zone of disturbance with approximately east-north-easterly trend, which determines the northern frontier of the Mawang-kangri and passes westward over the Lanak-la into the Chang-chen-mo. To this fracture are confined the known occurrences of hot springs in this region: in the Chang-chen-mo Gorge below Pamsal, at Kyam, and 1.3 km. east of Camp N 708 south of Tashliq-köl. This slightly curved line of dislocation runs roughly parallel to the large fracture, which determines the northern frontier of the Chang-lung Range and the Eastern Loqzung Mountains, also here accompanied by thermal activity as indicated by the hot springs on the northern and western side of the Yeshil-köl.

The Relation between the Karakoram and the Aghil Ranges.

The Chang-chen-mo Valley below Kyam, is considered by DE TERRA (1932, p. 95) as the geological boundary between the mainly Lower Paleozoic rocks of the Karakoram in the south, and the Upper Paleozoic and Mesozoic Tethys deposits of the Aghil System in the north. In the Karakoram Mountain System is included by VISSER (1935) the whole complex of more or less clearly defined ranges between the Aghil System as defined above on the one hand and the Indus Valley on the other. He distinguishes three main divisions, *viz.*

FROM- CAPTAIN J. BARRON RA
OF KASHMIR ARTILLERY

Bunji, Gilgit Agency.

24 September 1929.

Dear Major,

Sorry the photo~~s~~s were no good; thank you for returning them so promptly.

I am sending you herewith all the information I can~~y~~ raise about the Shyok flood near Bunji. I mention the sources of information and send it to you for what it is worth. I cannot guarantee the accuracy. Mr Todd was himself at the Partabpul on 17 August 1929 from about 6 am to about 1030 am. He is, I understand also writing you a report on it.

I hope this will be of some use to you.

Yours sincerely,

J. Barron -

Major Kenneth James M.C. R.E.

Himalayan Club

Calcutta.

D. O. LETTER No. 3289

Surveyor General's Office,
13, Wood Street,
Calcutta, dated // 16/ September 1929

FROM

Major Kenneth Mason, M.C., R.E.,
Assistant Surveyor General,

TO

The British Resident in Kashmir,
Srinagar.

Dear Sir,

As one who has been interested in blocks caused by Himalayan glaciers and their consequent floods, may I ask you to let me have the gauge readings of the Shyok river at Khalsar, and of the Indus at Skardu, Pertab Pul and Bunji, and at any other places during the period of the recent Shyok flood.

I would very much like to show graphically the rise and fall at each place in the next number of the Himalayan Journal. The accounts that have appeared in the press are contradictory.

Your predecessor, Mr. Howell, had intended to make a study of Shyok floods for publication in the Himalayan Journal but was prevented by ill health from doing so. I therefore gave a brief history of them myself. If it is not asking too much would you kindly let me know brief details of the damage done.

Yours faithfully,

Kenneth Mason

The Himalayan Club.

13 Wood Street,
Calcutta, xxxx dated. 29 October 1929

My dear Gillan,

Very many thanks for your most interesting letter dated 22nd of October, giving me the data of the Shyok floods. I am writing to Gunn for a copy of his report, and I hope to publish some interesting information on these floods in the next Journal. I have recently been examining the records of travellers for 34 different glaciers in Northern Kashmir and the Gilgit Agency, and have a paper nearly ready for publication by the Geological Survey on the subject. As far as the Shyok glaciers are concerned I find that the Chong Kumdan is the only one liable to cause disastrous floods, and that its period of danger lasts for about 8 years with a period of safety of 36 years in between. I expect that there will be one more block and a subsequent flood in 1932 or 1933 after which there will be no danger until about 1970.

The Shingshal is another danger spot and the glacier here which causes trouble is the Khurdopin. It is desirable to watch this glacier every other year or certainly at five year intervals.

With best wishes for Xmas which will be here before long,

Yours sincerely,

To

Major G.V.B. Gillan,
The Residency,
Srinagar, Kashmir.

NORTH WESTERN RAILWAY

DIVISIONAL OFFICE : STEPHENSON ROAD : RAWALPINDI

FROM—THE DIVISIONAL SUPERINTENDENT.

QUOTE REF. No. 75-W/0

DATED / 4 December 19 29.

To

Major Kenneth Mason, M.C.R.E.,
 Superintendent, Survey of India,
 23, Flashman's Hotel,
 Rawalpindi.

 Your D.O. No: 5022 dated 3.12.1929.

Gauge Readings.

Dear Sir,

I beg to give below the gauge readings of the bridges noted against each.

It is regretted that no other information is available in this office record.

<u>Bridge.</u>	<u>H.F.L.</u>	<u>Date</u>
Attock	927.80	In July 1882.
"	932.00	On 29.8.1929.
Khushalgarh.	800.00	" 20.7.1893.
"	801.00	" 30.7.1924.
"	802.32	" 27.7.1927.
"	816.32	" 29.8.1929.

Yours faithfully,

[Signature]
 for Divisional Superintendent,
 Rawalpindi.

[Signature]
 13/12

(JNG.12/12)

CHOGAM 1989

CHOGAM 1989

The Participants,
THE CHONG KUMDAN EXPEDITION 1989
72, Vijay Apartments,
16, Carmichael Road,
Bombay- 400 026

We have examined the attached Balance Sheet and Income & Expenditure Account of THE CHONG KUMDAN EXPEDITION 1989 for the period from 20th June 1989 to 29th August 1989 with the books and vouchers as maintained by them and report that :

- 1) We have obtained all the information and explanation which to the best of our knowledge and belief were necessary for the purpose of our audit;
- 2) The Balance Sheet and Income & Expenditure Account dealt with by this report are in agreement with the books of account maintained by them.
- 3) The receipts and disbursement are properly and correctly shown in the accounts.
- 4) In our opinion and to the best of our information and according to the explanations given to us the said Balance Sheet and Income & Expenditure gives a true and fair view :
 - i) in case of the Balance Sheet of the State of affairs of expedition as at ^{2nd sept 1991} ~~29th August, 1989~~; and
 - ii) in case of the Income & Expenditure Account, the deficit for the period ended on that date.

FOR N. D. DAGA & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS.

BOMBAY: 25 SEP 1989

PARTNER

THE CHONG KUMDAN EXPENDITION -1989

BALANCE SHEET AS AT 29th AUGUST 1989

LIABILITIES

ASSETS

Loan from Members

H.B. Kapadia 8191
Arun Samant 8170
Muslim Contractor 8170
Monesh Devjani 8170
Vijay Kothari 8170
Ashwin Popat 8170

49,041.00

49,041.00

=====

Deficit as per Income &

Expenditure A/c 24,541.00

Grants Receivable 24,500.00

49,041.00

=====

AS PER OUR REPORT ATTACHED
FOR N. D. DAGA & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS.

N. D. Daga
PARTNER

H.B. Kapadia
(HARISH B KAPADIA)
LEADER

BOMBAY :

DATED : 25 SEP 1989

BOMBAY:

DATED : 25 SEP 1989

A. Samant
MEMBER

CHOGAM 1989

THE CHONG KUMDAN EXPEDITION, 1989

INCOME AND EXPENDITURE ACCOUNT FOR THE PERIOD

FROM 20-6-89 TO 29-8-89

EXPENDITURE

INCOME.

To, Transport charges	26,407.00	By Grants Receivable	24,500.00
" Equipment charges	3,093.50	" Members Contribution	30,000.00
" Miscellaneous Expenses	1,492.00	" Deficit carried to	
" Porterage charges	26,767.00	Balance Sheet	24,541.00
" Food Expenses	8,852.00		
" Travelling Expenses	10,408.50		
" Medical Expenses	212.00		
" Freight Expenses	1,809.00		
	<hr/>		<hr/>
	79,041.00		79,041.00
	=====		=====

AS PER OUR REPORT ATTACHED
FOR N.D. DAGA & CO
CHARTERED ACCOUNTANTS

N. D. Daga
PARTNER.

H. B. Kapadia
(HARISH B KAPADIA)

LEADER

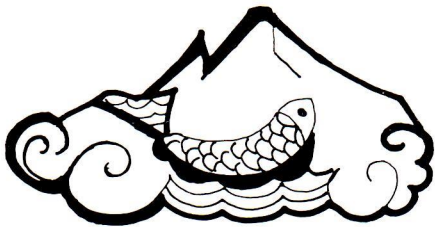
BOMBAY:
DATED : 25 SEP 1989

BOMBAY
DATED : 25 SEP 1989

A. Kamant
MEMBER
msj

CHOGAM 1989

THE CHONG KUMDAN EXPEDITION 1989

72, Vijay Apts., 16, Carmichael Road, Bombay 400 026.

Tel: 494 0772 ■ Gram: WINTERWEAR

CHOGAM 1989 :

'Appetite grows with what it feeds upon'. We 'The Mountaineers' having tasted the Eastern Karakoram mountains in 1985 (The Siachen Indo-British Expedition) are returning to climb the high, unknown and unexplored peak of Chong Kumdan, 7071 m.

Chong Kumdan, is perhaps the last unexplored group of 7000 m peaks in India. It is situated at the head of the long glacier draining into the Shyok river. To its west lies the formidable Siachen glacier, the scene of the recent action between the Pakistan and Indian armies. On the east lies the famous Depsang Plains.

ROUTE :

The expedition with all its luggage, equipment and staff will take 2 weeks to reach base camp - an achievement in itself. Travelling from Bombay to Jammu-Srinagar and Leh (the capital of Ladakh) will take about 6 days in train and buses. From here the army takes over. We cross Khardung la, 5486 m. (the highest motorable road in the world)

to enter the forbidden Nubra valley. Sasoma is the roadhead. Onwards all the luggage will be loaded on the sturdy mules. Now we travel on the famous and century old 'The Central Asia Trade Route'. It climbs up 36 U-bends to Tulum Patti la to Skyangpoche.

The track crosses the most desolate Saser la (5330 m) a pass known for its difficulties

TREK:

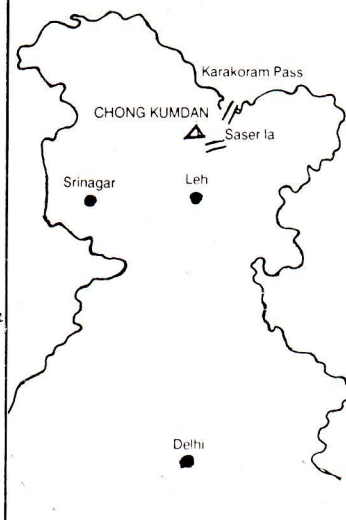
1. Few members may climb to 'Col Italia' going up the Shyok to Gapshan and return via DBO and Murgo to Saser Brangza.
2. Few members may trek to Karakoram Pass via Gapshan, DBO and return via Murgo to Saser Brangza.

Dates and days will be determined as per the climbing plans.

THE PLAN :

Our team of experienced mountaineers will penetrate the unexplored glacier to the 'Chogam Col' through a difficult icefall. From here the northwest ridge of the peak would be attempted. To the south lies Mamostong Kangri (7516 m) ('Mountain of the thousand devils') and to the north stands our old, friend Rimo I (7385 m) ('The Painted Mountain').

and which remains open only for five months in a year. On the other side (east) lie hundreds of skeletons and bones of mules who perished on this pass. This trail hence is also known as 'The Skeleton Trail' for these bones line the route. Base camp is one day away along the Shyok river from the base of this pass at Saser Brangza.

AN EXPEDITION BY

THE MOUNTAINEERS

BOMBAY

SCHEDULE (1989) :

1 July 1989	Dep: Bombay by train
3 July	Arr: Leh
4-8 July	At Leh
9-10 July	Travel to Sasoma
11 July	Trek to Skyangpoche
12 July	Across Saser la to Saser Brangza
13 July	To Chong Kumdan BC
14 July to 15 August	Above BC to attempt the peak.

Return:

16 August	Return to Saser Brangza
17 August	Skyangpoche
18 August	Sasoma
19-20 August	Return to Leh
21 August	At Leh
22 August	Fly to Delhi
23 August	At Delhi
24-25 August	Arrival Bombay.

HISTORY :

Though caravans travelled over Karakoram Pass for many years, no serious mountaineering party has entered the area in the recent years. The last known visitors were Dr. Ph. C. Visser in 1935. The Indo-New Zealand team to Rimo I passed along the Shyok in 1986.

No humans have set foot on the Chong Kumdan glacier. A genuine exploration awaits even in these days of satellites.

CHONG KUMDAN GLACIER :

This long Karakoram glacier had the last natural dam in 1928 which made it historic. This dam broke in 1929 causing severe Shyok floods which devastated a large area lower down. Remains of this dam can still be observed.

To the north along the Shyok lies Gapshan. To its west lies 'Col Italia', last crossed in 1930 which leads to the Siachen glacier. To its east is the famous Karakoram Pass. The trail from the pass leads back to the south to Saser la via Murgu - the gateway to hell.

CHONG KUMDAN GLACIER (Y. Ogata)

PERMISSION :

To enter this highly restricted area we have obtained full clearance from Ministry of Defence, Govt. of India. The expedition is approved by the Indian Mountaineering Foundation, New Delhi. The local army units and Indo-Tibet Border Police posts will be helping the team. An army liaison officer will accompany.

BUDGET :

Detailed budget is worked out, based on past experience:

Transport	12,000
Travel and Stay	8,000
Food	16,500
Porters	19,500
Mules	12,000
Equipment	8,000
Photography	3,500
Medicines	4,500
Insurance	2,500
Misc.	3,500
Total:	Rs. 90,000

PLANNING :

1. Equipment Food:

Based on previous experiences a list of equipment and food is prepared. The club has most of the equipment available, balance will be arranged through different sources. All the necessary food supplies will be carried as no local food is available. All the items for the high altitude like pre-cooked food and high calorie items will be carried.

2. Medical Cover:

All the necessary stock of medical supplies will be carried. Members have formal training to attend to usual medical problems, observe high-altitude difficulties and use the medicines.

A doctor accompanies the team.

3. Photography:

The expedition will record this unknown area by slides and observation. We have among us excellent photographers and equipment to support these plans.

4. Porters:

The team will be accompanied by four very experienced high altitude porter cum climbers from Manali and Kumaon

each. They will support the team in climbing and ferrying and will look after all the low-altitude luggage transfers. Till the base camp and on the return the sturdy Ladakhi mules will be employed.

CHONG KUMDAN I, 7071 m (Y. Ogata)

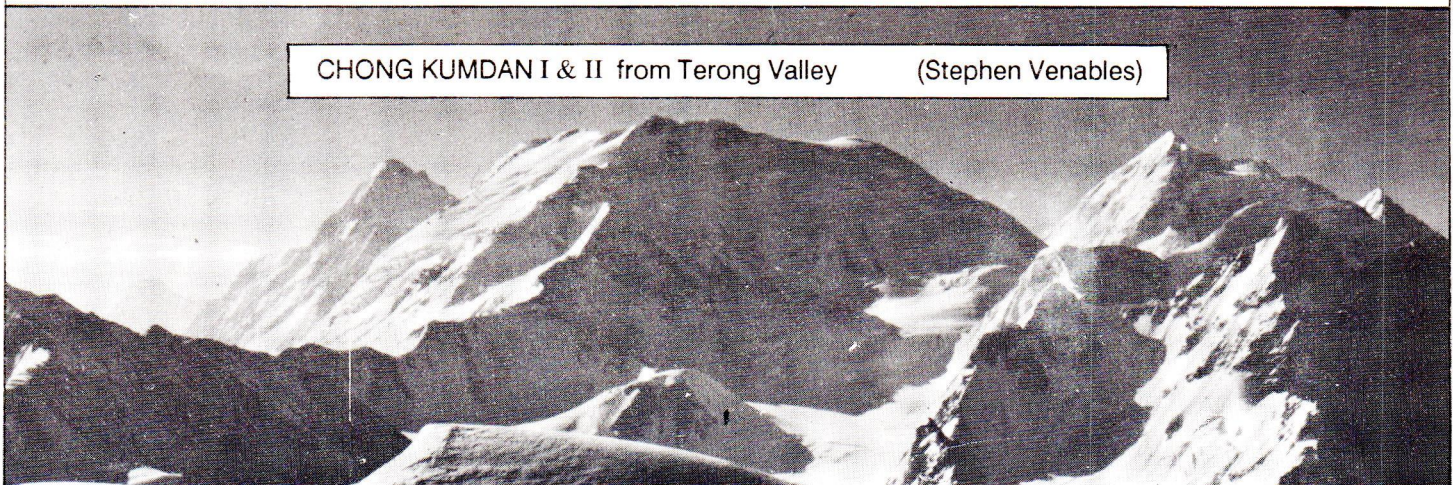
ABOUT OURSELVES :

'The Mountaineers', who sponsors this expedition, is an association of mountaineers to promote and support advanced mountaineering activities for the experienced climbers. In last 16 years of its existence it has organised many expeditions which climbed the famous peaks like Devtoli (6788 m), Chiring We (6559 m), Sudarshan Parbat (6507 m), Bandarpunch West (6102 m) and Parilungbi (6166 m).

In the Eastern Karakoram we had organised a highly successful Indo-British Expedition in 1985. Peak Rimo III (7233 m), Sondhi (6480 m) and three other peaks were climbed. Attempt on Rimo I (7385 m) narrowly failed.

The association is very active with members organising and participating in various mountaineering activities in both the Himalaya and the Sahyadris.

'The Mountaineers' is a registered association and is recognised by mountaineering authorities and Government.

CHONG KUMDAN I & II from Terong Valley (Stephen Venables)

THE TEAM : (All Indian Nationals)

HARISH KAPADIA : (Leader) Age 43 years • Businessman

Climbed: Ikualari (5790), Bethartoli Himal South (6318 m) (Garhwal), Shiti Dhar (5290 m), (H.P.), Devtoli* (6788 m), Kalabaland Dhura* (6105 m), Koteswar II* (5690 m), (Garhwal), Lagma* (5761 m), Zumto* (c. 5800 m), Tserip* (c. 5980 m), Kawu* (c. 5910 m), (Spiti), Kalanag (6387 m), Bandarpunch West* (6102 m), (Garhwal), Parilungbi (6166 m), Runse* (6175 m), Gyadung* (6160 m), Geling* (c. 6100 m), Lama Kyent* (c. 6040 m), Labrang* (c. 5900 m), (Spiti.)

Basic Course at H.M.I. (1964), Advance Course at N.I.M. (1967). Extensive high altitude trekking over high passes. Hon. Asst. Editor: The Himalayan Club. Member: Indian Mountaineering Foundation, and Chairman: The Mountaineers.

MUSLIM CONTRACTOR : Age 30 years • Executive

Climbed: Lagma* (5761 m) (Spiti), Safina* (5975 m), Doab* (6045 m) (Eastern Karakoram), Manirang South (5888 m) (Kinnaur), Runse* (6175 m), Labrang* (c. 5900 m), Gyadung* (6160 m), Geling* (c. 6100 m) (Spiti).

Basic Course at N.I.M. (1978). Hon. Local Secretary Bombay: The Himalayan Club.

ARUN SAMANT : Age 40 years • Civil Engineer

Climbed: Rudugaira (5818 m) (Garhwal), Lagma* (5761 m), (Spiti), Kalanag (6387 m), Ruinsara (c. 5480 m), Bandarpunch West* (6102 m) (Garhwal), Sondhi* (6480 m), Sundbrar* (6300 m), Safina* (5975m) (Eastern Karakoram), Manirang South (5888 m) (Kinnaur).

Basic Course at N.I.M. (1969). Equipment Officer: The Himalayan Club.

MONESH DEVJANI : Age 22 years • Service

Climbed: Shiti Dhar (5290 m) (H.P.)

Basic Skiing Course at W.H.M.I. (1984), Basic Mountaineering Course at N.I.M. (1985). Expedition to Manirang (1988). Treks to Pindari, Khauli Pass, Kala Pathar, Kulti Valley.

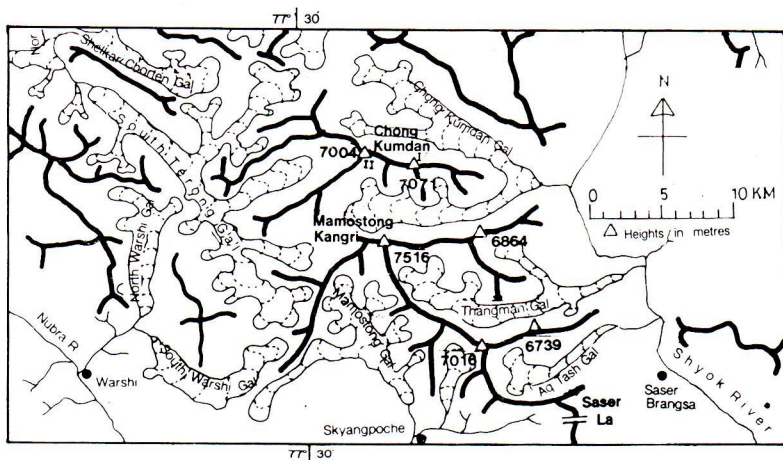
ASHWIN JOGLEKAR : Age 23 years • Student

Climbed: Sara Pahar (5620 m)* (H.P.)

Basic Mountaineering Course at W.H.M.I., Manali (1987). Basic Skiing Course at Manali (1985). Expeditions to Shiti Dhar (1987), M7 (1987), Manirang (1988) Treks to Pindari, Khauli Pass, Kala Pathar, Kulti Valley.

Dr. RODHAN SHROFF : Age 46 years • General Surgeon

Doctor to: The Nun-Kun Expedition, The Kalabaland Expedition, The Swetvarna Indo-French Expedition, Kinnaur-Kulu Expedition, Treks to Kala Pathar, Muktinath and Lahul.

* First ascents